

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Menstruace v evangelickém prostředí

Anna Zikmund

Katedra teologické etiky
Vedoucí práce: PhDr. Bohumila Baštecká, PhD.
Studijní program: Teologie N6141
Studijní obor: Křesťanská humanitární a pastorační práce-diakonika

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Menstruace v evangelickém prostředí napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze, dne 31. 7. 2016

Anna Zikmund

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá tématem menstruace zasazeným do evangelického prostředí. Základ práce tvoří tři polostrukturované rozhovory. Tyto rozhovory pomáhají naplnit cíl práce, který chce přiblížit pomáhajícím pracovníkům význam menstruace a zjistit, jaká vodítka pro žití této ženské zkušenosti dává evangelické prostředí. Respondentkami byly tři mladé ženy z evangelického prostředí. Práce je tvořena sedmi kapitolami, které představují autorčino předporozumění, dále popisují metodologii kvalitativního přístupu a menstruaci v bio-psycho-sociálně spirituálním kontextu. Další část přibližuje evangelické prostředí a další socializační prostředí respondentek. Následuje kapitola, která reflektuje výsledky výzkumu. Práci zakončuje diskuze a závěr, které téma shrnují, kriticky reflektují a představují praktická východiska.

Klíčová slova

Menstruace, evangelické prostředí, Českobratrská církev evangelická, menarché, společenství, nečistota, socializace.

Bibliografická citace

Menstruace v evangelickém prostředí [rukopis] : diplomová práce/Anna Zikmund; vedoucí práce: PhDr. Bohumila Baštecká, PhD. Praha, 2016. 89 s

Summary

Menstruation in evangelical milieu

This thesis deals with topic of menstruation which is set into protestant milieu. Foundation of work consists of three interviews. These interviews help to fulfill the aim, which wants to bring the importance of menstruation to helping professions and see which clues evangelical milieu gives to women for living such experience. Respondents were three young women from Evangelical Church of Czech Brethren. The work consists of seven chapters, which represent the author's pre-understanding, further describe the methodology of qualitative approach and menstruation in a bio-psycho-socio-spiritual context. Another part shows evangelical milieu, and other milieu important for their socialization. The next chapter reflects the results of the research. Work ends with discussion and conclusions that summarize the topic, critically reflect and represent practical recourses.

Keywords

Menstruation, protestant milieu, Evangelical Church of Czech Brethren, menarche, community, impurity, socialization.

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala své vedoucí PhDr. Bohumile Baštecké, PhD. za její věcný, trpělivý a lidský přístup. Dále chci poděkovat respondentkám, za jejich odvahu sdílet se mnou své příběhy. Velký dík také patří mému blízkému okolí, za jeho podporu.

Obsah

Úvod.....	13
1. Předporozumění.....	15
2. Metodologie a etika výzkumu	20
2.1 Cíl práce a výzkumné otázky	20
2.2 Zvolený přístup a metoda	20
2.2.1 Kvalitativní přístup.....	20
2.2.2 Polostrukturované interview	21
2.2.3 Pravidla transkripce.....	23
2.2.4 Způsob zpracování dat	24
2.3 Respondentský vzorek.....	25
2.3.1 Uváděné důvody souhlasu respondentek	27
2.4 Etické zásady a dilemata výzkumu	27
2.4.1 Osobní angažovanost při rozhovorech.....	29
3. Výsledky výzkumu	31
3.1 Přehled kategorií.....	31
3.2 Kontext: Příběhy	33
3.2.1 Respondentka 1 (R1)	33
3.2.2 Respondentka 2 (R2)	34
3.2.3 Respondentka 3 (R3)	35
4. Menstruace jako jev	37
4.1 První menstruace /menarché/	41
4.1.1 Příprava na první menstruaci	43
4.1.2 Reakce na menarché	45
4.2 Významy menstruace ve vztahu k sobě, druhým a světu	46
4.2.1 Významy menstruace ve vztahu k sobě.....	47
4.2.2 Významy menstruace ve vztahu k druhým.....	50
4.2.3 Významy menstruace ve vztahu ke světu	57
5. Socializační prostředí	61
5.1 Evangelické prostředí	62
5.1.1 Evangelická víra	62
5.1.2 Českobratrská církev evangelická (ČCE).....	65
5.1.3 Evangelická rodina	69
5.1.3 Evangelická mládež	73
5.2 Vrstevnická skupina	75
5.3 Vliv masmédií a knih	76
6. Shrnutí výsledků.....	78
1. Jaké vzpomínky se váží k období první menstruace.....	78
2. Jakou informaci toto období přineslo pro jejich vztah k sobě, k druhým a ke světu/Bohu?	78

3. Jaká explicitní a implicitní vodítka pro prožívání menstruace nabízelo prostředí evangelické rodiny a sboru a širší společenské prostředí?	79
7. Diskuze	80
Závěr	83
Seznam literatury	85
Primární zdroje	85
Sekundární zdroje	85
Elektronické zdroje	87
Přílohy	91
Příloha 1 Oslovující e-mail	91
Příloha 2 Poučený souhlas	92
Příloha 3 Úvodní dotazník	95
Příloha 4 Otázky pro rozhovor	96

Úvod

„Každá žena si pamatuje svou první menstruaci – kde a kdy se to stalo, komu, pokud vůbec někomu, to řekla, a dokonce i to, co měla na sobě. A přesto o této zásadní události, navzdory velmi živým vzpomínkám, skoro nikdo nemluví.“¹

Tento úryvek je z knihy *Moje malá červená knížka*, která v sobě obsahuje prvomenstruační příběhy asi sedmdesáti převážně amerických žen. Autorka klade na první menstruaci velký důraz a jejím cílem je, aby menstruační příběhy nezapadly na smetišti dějin, ale aby pomohly menstruaci jakožto jev očistit. Její postoj s ní sdílím, a proto tímto úryvkem otevírám svou práci, aby byl můj úhel pohledu zřetelný od první stránky.

Z názvu mé práce je poměrně jasné, čeho se týká. Co však zřejmé být nemusí, je to, proč menstruaci zasazuji zrovna do prostředí Českobratrské církve evangelické. Tuto otázku jsem dostávala po celou dobu, co jsem práci tvořila. Odpovědi na ní se měnily, podle toho, v jaké fázi jistoty či nejistoty jsem se nacházela já sama.²

Proč zasazuji menstruaci do evangelického prostředí, vyplývá z cíle práce, ke kterému jsme s mojí vedoucí práce došly. Jak už bylo řečeno, já spatřuji v první menstruaci jistou důležitost. Proto je cílem této práce **přiblížit pomáhajícím pracovníkům význam menstruace a zjistit, jaká vodítka pro žití této ženské zkušenosti dává evangelické prostředí.**

Páteří celé práce jsou tři polostrukturovaná interview, která jsem vedla s mladými evangelickými ženami, abych mohla zodpovědět výzkumné otázky:

1. Jaké vzpomínky se u mladých evangelických žen váží k období první menstruace?
2. Jakou informaci toto období přineslo pro jejich vztah k sobě, k druhým a ke světu?
3. Jaká explicitní a implicitní vodítka pro prožívání menstruace nabízelo prostředí evangelické rodiny a sboru a širší společenské (vrstevnické atp.) prostředí?

¹ Kauder Nalebuffová 2009, s. 205.

² Více k mému osobnímu vývoji ve vztahu k tématu diplomové práce viz kapitola Předporozumění.

Na základě těchto výzkumných otázek jsem práci rozčlenila do sedmi hlavních bloků. Její struktura se tedy odlišuje od klasického rozčlenění na teoretickou a analytickou část. V mé práci jsou tyto dvě části propojené, protože jsem se snažila, aby na sebe reagovaly.

V první kapitole, která nese název *Předporozumění*, představuji svůj příběh, a představy o menstruaci, se kterými jsem do zkoumaného pole vstupovala já.

Další kapitola uvádí do metody a technik, které jsem zvolila pro samotný výzkum, dále zde představuji etické zásady a dilemata, se kterými jsem se během výzkumu musela potýkat.

Třetí kapitola představuje v kostce výsledky výzkumu a jejich kontext pomocí příběhů respondentek.

Následuje kapitola, která se věnuje už samotné menstruaci jak z teoretického pohledu, tak z pohledu samotných účastnic výzkumu. Tato kapitola je nejdelší, protože s výzkumem pracuje podrobněji a reflektuji v ní všechna podstatná témata, která respondentky v souvislosti s menstruací a s výzkumnými otázkami zmínily.

Další kapitola reflektuje socializační prostředí, které také hrálo ve vnímání menstruace svoji roli. Zde představuji jak evangelické prostředí, tak prostředí vrstevnické, které ve vztahu k menstruaci hraje důležitou roli.

Celou práci uzavírá kapitola *Diskuze*, kde představuji výsledky celého výzkumu ve vztahu k cíli a k teoretickým poznatkům, které výsledky mého výzkumu komentují nebo na ně jinak reagují. V této kapitole se také pokouším o reflexi celého procesu vzniku práce.

Během celého procesu jsem si vedla terénní deník,³ do kterého jsem zapisovala jak podněty z konzultací a dalších rozhovorů kolem diplomové práce, tak své pocity, které mě doprovázely. Záznamy těchto poznámek jsou vřazovány do textu jako ilustrace. Dalším prvkem jsou úryvky z rozhovorů, které také předkládám čtenáři jako ilustraci, nebo samy slouží jako vysvětlující pasáž.⁴

³ Terénní deník/terénní poznámky popisují pohled, ze kterého výzkumník popisuje realitu (Švaříček, Šeďová 2007, s. 118).

Na svůj terénní deník jsem si pořídila opravdový sešit (s červenými deskami), kam sem si zapisovala všechna svá rozčarování i nadšení, které se během procesu vynořovaly. Sešit neobsahuje jenom moje emoce, sloužil mi i jako záznamový arch pro rozhovory, které probíhaly okolo diplomové práce.

⁴ V textu jsou terénní poznámky i úryvky menším písmem. Terénní poznámky jsou označeny jako TP, citace z rozhovorů jako R1/2/3, podle toho, o kterou respondentku a rozhovor jde. R1 označuje první respondentku a tím pádem první rozhovor, atd.

1. Předporozumění

Zde bych chtěla představit svou cestu k této diplomové práci a další vývoj během samotného psaní. Svůj subjektivní názor představuji pro lepší uvedení čtenáře do tématu, které je představeno mojí optikou, a také proto, abych zde předestřela smysl a cíl v rovině jeho užitečnosti.⁵

Nejdříve k prostředí, ve kterém jsem dospívala: jsem dcerou evangelického faráře, k víře jsem nebyla vedena, ale „narodila jsem se“ do ní. Odmala jsem byla pevně ukotvena v evangelickém prostředí v podobě rodiny a přátel a zároveň obklopena světským prostředím: školou a volnočasovými aktivitami. Moje první menstruace přišla v mých čtrnácti letech během školního dne. Moje spolužačky už menstruovaly, poprosila jsem o vložku a tím to celé skončilo. Anebo možná spíš začalo.

Zaměřuji se na první menstruaci, protože je přechodem. Z dětského světa, do světa ženského, dospělého. Já menstruaci vnímám jako jednu z možných cest, po které může žena jít směrem k sobě, ke svému tělu a k jeho přijetí. Když jsem se během dospívání rozhlédla kolem sebe a hledala identifikační ženské vzory, zjistila jsem, že ženy kolem mě, tím myslím v evangelickém prostředí, se jako ženy (v mých očích) netváří. Kolem mě byly dívky a ženy zahalené v dlouhých sukních a vytahaných svetrech. Možná to byla reakce na mainstreamovou módu elastřáků a minisukní,⁶ ale já jsem tehdy potřebovala vidět ženu, která svou ženskost nemaskuje, která, dovolte mi to zjednodušeně vysvětlit na základě svých vzpomínek, svoje prsa neschovává pod neforemný svetr.

V tomto období jsem menstruaci neměla nijak v lásce, na druhou stranu zde nebyl ani nijak zvlášť negativní postoj. Užívala jsem označení „krámy“ jako zbytek mých kamarádek a rozčilovala se na každé mládežnické akci⁷ delší než tři dny, protože jsme se s ostatními dívkami okamžitě synchronizovaly, neboli když menstruovala jedna, ostatní, nezávisle na svém cyklu, začaly menstruovat také. Tuto „menstruační solidaritu“ jsme pak náležitě tematizovaly. Menstruace pro mě nebyla tabuizovaná a klučičí kamarády (a bratry) jsem informacemi nešetřila. Na druhou stranu to nebyly úplně veřejné projevy, a během dnů, kdy jsem krvácela, jsem polykala jeden ibuprofen za druhým.

Můj přístup k menstruaci se začal měnit, když jsem narazila na knihu *Rudý měsíc*. Autorka *Miranda Grayová* v ní přistupuje k menstruaci jako

⁵ Miovský 2006, s. 76-77.

⁶ Na to mě upozornil můj otec, v jedné z mnoha debat okolo této diplomové práce: „Nezapomeň na to, že evangelíci, jakožto menšina v sobě mají zakódovaný nonkonformismus a ostražitost (...)“

⁷ Akce pro mládež v rámci evangelické církve.

k té nejlepší věci na světě. To mě zaujalo. Pod vlivem této knihy jsem začala svůj menstruační cyklus více pozorovat, zapisovat si svoje emoce a jejich změny v jeho průběhu a začala jsem ho integrovat do svého každodenního života. Bylo zajímavé sledovat, jak se mi pomalu mění prožívání během cyklu, jak se mění mé interakce s okolím. Toto se odehrávalo na mé osobní úrovni. Ve stejném období, kdy se mi do ruky dostala kniha *Rudý měsíc*, jsem se rozhodla, že moje diplomová práce bude o menstruaci. To bylo před třemi lety. Ještě jsem nevěděla, jaký přesně úhel pohledu zvolím, rozhodla jsem se však, že samotný pohled bude evangelický. Největším problémem pro mě bylo si téma menstruace obhájit sama před sebou. Přišlo mi nepatřičné zasazovat menstruaci do akademického prostředí fakulty.

„Hledám takový koncept, za který bych se nemusela stydět, můj současný postoj je: menstruace nikoho nezajímá, je to mnou uměle vykonstruovaný problém“. (TP, 2014-01-21)

Nejistě jsem okolo tématu kroužila a nevěděla, jak ho přesně uchopit. Jaký fokus zvolit, aby „přežil“ všechny debaty a dotazování.

„Téma mi přišlo explicitně ženské, nevědecké, nevěděla jsem, jak si ho mám na převážně mužské fakultě obhájit. Přišlo mi, že to nikoho nezajímá, že si uměle vytvářím téma.“ (TP, 2013-11-13)

Když jsem si dovolila menstruaci ukotvit do evangelického prostředí, potřebovala jsem zvolit optiku, kterou budu nahlížet na toto téma. Vycházela jsem ze své zkušenosti, která mě dovedla k podezření, že evangelické ženy (ale i muži) své tělo jakoby shazují.

„Vycházím z toho, že evangelíci trochu kašlou na svůj vzhled, aby ukázali, že nejsou povrchní.“ (TP, 2015-01-20)

K tématu těla mě zároveň vedla i teoretická literatura, kterou jsem během studování témat menstruace a evangelického prostředí pročítala. Můj osobní zájem o menstruaci se neustále prohluboval.

Na cestě k většímu porozumění menstruačnímu cyklu (ať už na úrovni osobní nebo badatelské) jsem se potýkala i s tématy, která pro mě byla zdrojem dilemat. Jedno ze zásadních dilemat souviselo s tématem ženství jakožto implicitního zdroje spirituální sebeobnovující energie, jak je popisuje kniha *Posvátná prostitutka*⁸ od Nancy Qualls-Corbettové. Její pojetí ženství⁹ mě přivedlo k ženskému tělu. Nicméně i tady jsem se

⁸ Qualls-Corbettová 2004, s.

⁹ Toto pojetí je detailněji popisováno ve 4. kapitole *Menstruace jako jev*.

dostala do prostoru, který jsem neměla v rámci osobní víry ukotvený, a tak sem do něho neměla odvahu vstoupit jako badatelka. Takových oblastí jsem potkala hned několik a ze začátku jsem spolehlivě propadala nekřesťanskému a neevangelickému uchopení tématu.

„Mám krizi svého vztahu s Bohem a jsem naštvaná na křesťanství, kvůli inkvizicím, kvůli tomu, že zakázalo bohyně, kvůli tomu, že ženy vykořenilo. Sklouzávám k nějakým novopohanským bohyním, to mi ale také není příjemné.“ (TP, 2014-07-12)

To se mi během těch tří let stalo několikrát. Nevěděla jsem „čí jsem“, ale rozhodně jsem věděla, že cesta, která se přede mnou právě otevřela, není evangelická. Toto opakované zjištění mě přivedlo zpět k menstruaci. Ta pro mě byla jakousi kotvou, která mi pomáhala uvědomit si, kdo jsem a o čem chci vlastně psát.

„Vztahuji se neustále k menstruaci, je to moje tělesná kotva.“ (TP, 2015-03-08)

V této fázi mi pomohl příspěvek z bratislavského TEDxu,¹⁰ kde autorka Diana Fabiánová představuje svůj dokument *Mesiac v nás*.¹¹ S jejím vnímáním menstruace a popisováním společenských rozporů a menstuačních tabu jsem se velmi ztotožnila. Téma menstruace popisuje velmi subjektivně, až nevážně, a právě proto lidsky a závažně. Samotný dokument otvírá scénou, kdy chodí s mikrofonem a kamerou po jednom z amerických velkoměst a ptá se kolemjdoucích mužů, co si myslí o menstruaci. Velmi častou reakcí je znejistění, ptaní se, jestli to má být nějaký vtip nebo rovnou vyprsknutí smíchy. To byly bezprostřední reakce celkem podobné tomu, s čím jsem se tehdy setkávala já, když se mě někdo na téma mé diplomové práce zeptal. Díky tomuto příspěvku z TEDxu a následně samotnému dokumentu jsem získala v menstruaci jakožto tématu diplomové práce jistotu. Rozhodla jsem se, že se v práci na menstruaci zaměřím skrze optiku menstruuujících mladých žen pocházejících stejně jako já z evangelického prostředí – z farářských rodin.

¹⁰ TEDx je multižánrová konference, která se koná po celém světě.

¹¹ Diana Fabiánová o vnímání menstruace natočila dokument *Můj soukromý měsíc* (Fabiánová 2009).

Její příspěvek, ve kterém shrnuje své závěry, charakterizuje menstruaci jako věc, která vymezuje ženy, jako symbol ženství. Pokud je tento symbol vnímán jako něco nečistého, je to odkaz, který dostávají ženy samy o sobě, o svém těle. Menstuační krev je vnímána jako špinavá, je vnímána jinak než krev, která z těla teče při zranění. Viz Fabiánová 2013

Srovnatelná výchozí situace samozřejmě oživuje i můj menstruační příběh - od začátku menstruace přes změny mých postojů k ní až k uvědomování, jak menstruační fáze ovlivňují kvalitu mých vztahů a komunikace, každodenní prožívání a vnímání sebe sama.

Cílem mé práce je nahlédnout na význam menstruace a zjistit, jaká vodítka pro žití této ženské zkušenosti dává evangelické prostředí. Doufám, že naplnění tohoto cíle může pomáhajícím rozšířit pohled na menstruaci jako projev ženství a zařadit ho do souvislostí socializačních prostředí i života konkrétní ženy.

2. Metodologie a etika výzkumu

Hlavním stavebním kamenem této práce je výzkum, který proběhl během měsíců dubna a května 2016.

Tato kapitola popisuje metodologii mého výzkumu a také zde rozebírám cíl práce a výzkumné otázky, které mě k němu dovedly. Dále zde objasním zvolenou metodu, techniku, místo a způsob, kterým jsem data sbírala, a představím volbu účastnic výzkumu. Kapitulu uzavírají etická dilemata, která se během tohoto výzkumu vyskytla.

2.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem této práce je:

„Dát nahlédnout pomáhajícím profesím na význam menstruace a zjistit, jaká vodítka pro žití této ženské zkušenosti dává evangelické prostředí.“

První menstruace není jen začátkem pravidelného krvácení, je i vstupem do dospělosti. Z nedospělého dítěte stává dospělá žena, která se může reprodukovat.

Na základě stanoveného cíle jsem si určila tři výzkumné otázky:

1. *Jaké vzpomínky se u mladých evangelických žen váží k období první menstruace?*
2. *Jakou informaci toto období přineslo pro jejich vztah k sobě, k druhým a ke světu/Bohu?*
3. *Jaká explicitní a implicitní vodítka pro prožívání menstruace nabízelo prostředí evangelické rodiny a sboru a širší společenské prostředí?*

2.2 Zvolený přístup a metoda

2.2.1 Kvalitativní přístup

Vzhledem k intimní povaze tématu a k cíli celé práce jsem na základě konzultací se svou vedoucí práce zvolila jako optimální přístup kvalitativní.

„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní

*výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*¹²

Kvalitativní přístup mi umožnil podrobný popis a hluboký vhled do zkoumaného fenoménu. Mohla jsem se díky němu velmi konkrétně zacílit na první menstruaci a vlivy prostředí.

2.2.2 Polostrukturované interview

Cílem této práce je předestřít význam první menstruace a zjistit jakou roli během procesu „stávání se ženou“ hraje evangelické prostředí. Jako nejvhodnější technika pro sběr dat se zdálo být polostrukturované interview, které má určitou osnovu, kterou ale netvoří striktně předepsané a neměnné otázky. Tato forma dotazování tak rozhovor usměrňuje vzhledem k výzkumným otázkám a cíli, zároveň však poskytuje informátorkám větší svobodu.¹³

Konkrétní otázky, jež tvoří osnovu rozhovoru, vycházejí z výše uvedených výzkumných otázek, které byly stanoveny s ohledem na celkový cíl práce.

Celý rozhovor byl rozčleněn do pěti bloků. Začala jsem úvodním dotazníkem,¹⁴ který sloužil jako sběr socio-ekonomických dat. Dále na něm bylo datum, kdy byl rozhovor uskutečněn a skutečné jméno i pseudonym respondentky. Tento dotazník končil otázkou: „*Tři první nápady, když se řekne slovo menstruace*“. Na tuto otázku jsem navázala ústním pobídnutím, zda by mi respondentka tyto tři asociace vysvětlila. Tato otázka sloužila jako otevírací a po ní následovala témata, která byla tvořena konkrétními otázkami:

1. Vzpomínky na první menstruaci:
 - Vzpomeneš si na svou první menstruaci? Jak, kde a kdy jsi začala menstruovat? Co tě napadlo, když jsi zjistila, že menstruuješ? Komu jsi to řekla jako prvnímu? Jak dál probíhal ten den?
 - Byla jsi nějak připravována na to, že budeš menstruovat? (Jak? Mluvila jsi o tom s někým? S kým?)
 - A jak jsi to vnímala, že už menstruuješ? Co sis o tom myslela?
2. Informace z tohoto období pro vztah k sobě, druhým a ke světu:
 - Jakou jsi vlastně měla menstruaci?

¹² Švaříček, Šed'ová 2007, s. 17.

¹³ Viz Hendl 2005, s. 52.

¹⁴ Dotazník je zařazen v této práci jako Příloha 3.

- Co jsi dělala, když jsi menstruovala? Co dělalo tvoje okolí, když jsi menstruovala?
 - Dělo se /Bylo to pro tebe a pro tvé okolí něco jinak než jindy?
 - Změnila ses ty sama v té době? (A změnilo se nějak tvoje tělo?)
 - Při slově „menstruace“ tě napadalo „tohle a tohle“. Co to pro tebe vlastně znamená?
 - Věděla jsi od počátku, že když menstruuješ, že to znamená, že můžeš otěhotnět? (A věděla jsi, jak to souvisí s ovulací? A jak s tím souvisejí muži?)
3. Explicitní a implicitní vodítka pro prožívání menstruace v evangelickém prostředí:
- V jakých prostředích ses pohybovala v době, kdy jsi začala menstruovat?
 - Co pro tebe znamenala základní škola? Co znamenala v souvislosti s menstruací?
 - Byla jsi dcerou faráře. Co to pro tebe znamenalo? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací?
 - Pohybovala ses v prostředí evangelické mládeže? Co to pro tebe znamenalo? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací?
 - Měla jsi kamarádky z evangelického prostředí? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací?
 - Změnila se nějak tato prostředí – např. v souvislosti se stěhováním? Co to pro tebe znamenalo? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací?
 - Co jsi kdy a od koho slyšela v souvislosti s menstruací a jak to na tebe působilo?
 - Jak se menstruaci říkalo u vás doma a jak jste o ní mluvily s kamarádkami? Bavila ses o menstruaci někdy i s kluky?
 - Pamatuješ si, jak se o menstruaci bavili či vyjadřovali lidé z evangelické církve (včetně autorit)?
 - Máš dojem, že se evangelická církev nějak – písemně nebo mluveným slovem – vyjadřuje k menstruaci? A měla by se vyjadřovat?
 - A co Bible na toto téma?
4. Ukončení rozhovoru:
- Můžu se tě zeptat, proč jsi souhlasila s rozhovorem?
 - A hodnotíš svoji první menstruaci takhle zpětně spíše negativně nebo pozitivně?

- A kdybych něčemu nerozuměla, můžu se na tebe ještě obrátit a doptat se?

Hned při prvním rozhovoru jsem do závěru přidala ještě jednu otázku:

A: „A chceš mi ještě něco povědět? Máš pocit, že jsem něco opomenula? Což je dost možný.“ (R1, ř. 382)

Nad touto otázkou se všechny tři dotazované zamyslely a poté ještě sdělily pravděpodobně pro ně důležité informace ve vztahu k tématu. Po této závěrečné otázce jsem poděkovala za rozhovor a zeptala se, zda mohu vypnout nahrávání. Celé interview jsem ukončila předáním drobného dárku.¹⁵

Všechny rozhovory probíhaly na předem domluveném místě. S každou respondentkou probíhal rozhovor jinde, první proběhl u respondentky doma (R1), další dva pak v kavárnách, na jejichž výběru jsme se společně domluvily. Veřejný prostor nám dokázal nabídnout dostatek soukromí a ani v jednom případě se nestalo, že by ostatní hosté či obsluha kavárny narušili chod vyprávění.

2.2.3 Pravidla transkripce

Všechny tři rozhovory byly detailně transkribovány, abych je mohla podrobit analýze.

Nejkratší rozhovor trval asi 50 minut, nejdelší měl 90 minut. Rozhovory se postupně protahovaly, první byl nejkratší a třetí (poslední) trval nejdéle. Jedním důvodem protahování může být moje rostoucí citlivost vůči tématu i zvyšující se empatie vůči respondentkám.

¹⁵ Zvažovala jsem, jestli mám respondentky odměňovat a popřípadě jak, po konzultaci se svou vedoucí jsem byla pobídnuta k tomu, že jestliže mám chuť je nějak obdarovat, ať to udělám, protože tím dávám najevo, že si vážím nejen informací, které mi poskytly, ale i jejich času. Když jsem se rozhodla pro dárek, zbývalo vymyslet jaký. Už dříve jsem se setkala s měsíčními sušenkami, které jsou „určené“ pro zejména menstruuující ženy. Jejich obal je tmavorudý, s lunou a siluetou ženy. Samotné sušenky jsou ve tvaru půlměsíce. Pro mě osobně to byl jeden z prvních kroků, jak si zpříjemnit období menstruace. Takto jsem uvažovala i u vytváření dárku. Chtěla jsem holkám čas menstruace zpříjemnit, proto dárek obsahoval zmíněné sušenky, dále ženský čaj a balzám na rty s granátovým jablkem. Ženský čaj sloužil k úpravě menstruačního cyklu a zlepšoval nepříjemné pocity při menstruaci. Balzám na rty mě napadl jako poslední. Nejdříve jsem chtěla sehnat granátové jablko, to se mi nepodařilo. Tak dostaly alespoň balzám na rty, ve tvaru vajíčka s příchutí granátového jablka.

Během přepisu jsem si uvědomovala (hlavně po prvním rozhovoru), jak moc jsem nervózní. Tato nervozita byla nejvíce slyšet na hlase a ve skákání do řeči respondentce.

Díky opakovanému poslechu jsem se poučila ze svých komunikačních chyb a následujícím dvěma respondentkám jsem nechávala větší prostor, hlavně co se týče pauz v přirozeném toku řeči. I to může být jeden z důvodů, proč byl druhý a třetí rozhovor výrazně delší. Během přepisu opakovaný poslech odhalil zdůraznění některých slov, zaražení se, pousmání, atd. Tyto „drobné“ detaily byly důležité při analýze.

Rozhovory jsem začala přepisovat zcela intuitivně¹⁶ a během procesu jsem si vymýšlela různé značky pro *neverbální součásti mluvy*.¹⁷ Jejich shrnutí a kódování je v následující tabulce.

Všechny tři transkripce byly doslovné, takže obsahovaly nespisovné, osobité, místy i vulgární vyjadřování jednotlivých respondentek, včetně jejich nejčastějších slovních vycpávek (jakože, prostě, takže, apod.). R1 si vyžádala autorizaci přepisu, takže první rozhovor je uhlazenější.

Tab. 1: Označení neverbálních součástí mluvy

Znak	Význam
VELKÁ PÍSMENA	zdůraznění
aa/eee	protahování samohlásek
..	pauza (zamýšlí se)
...	odmlčela se
„uvozovky“	přímá řeč ve vyprávění
<3	láskyplný tón

2.2.4 Způsob zpracování dat

S fází kódování jsem začala ve chvíli, kdy jsem měla posbíraná všechna data, včetně jejich doslovného přepisu. Během analýzy jsem pracovala jak s přepisem, tak s nahrávkou rozhovoru.¹⁸

¹⁶ Švaříček podotýká, že: „žádný „správný přepis“ neexistuje,“ (Švaříček, Šedová 2007, s. 183).

¹⁷ „Těmi jsou nejčastěji dlouhé pomlky, smích účastníka či zdůraznění výpovědi zvýšením hlasu.“ (Švaříček, Šedová 2007, s. 183).

¹⁸ Nahrávku rozhovorů jsem používala hlavně ve chvílích, kdy jsem si nebyla jistá celkovým vyzněním určité pasáže, anebo jsem měla pocit, že data příliš interpretuji. V tu chvíli jsem se vracela k hlasu autorky dat. Tento přístup zmiňuje i Miovský ve chvíli, kdy se vyjadřuje k audiozáznamu: „Zvukový záznam navíc zachycuje veškeré kvality mluveného slova, (...) Záznam je zcela nestranný a je na něm vše tak, jak se odehrálo. Je autentický. (...) Záznam tak má i důležitou kontrolní funkci.“ Miovský 2006, s. 197.

Pro analýzu dat jsem zvolila techniku *otevřeného kódování*.

„... existuje poměrně univerzální a velmi efektivní způsob, jak nastartovat analýzu dat, a to skrze otevřené kódování. V tomto ohledu se shodujeme například s Konopáskem (2007), který vstup do interpretace dat skrze kódování tohoto typu označuje za „ekumenu“ kvalitativní analýzy.“¹⁹ Otevřené kódování bylo pro mě jakožto nováčka v kvalitativním výzkumu díky své jednoduchosti a zároveň účinnosti nejschůdnější cestou.

Nejprve jsem hledala témata,²⁰ která se v odpovědích respondentek objevovala. Tímto způsobem jsem si text rozdělila do jednotek. Tyto jednotky, které obsahovaly určitý význam či téma, jsem shlukovala a následně pojmenovávala. Pro označení jednotlivých kódů jsem užívala jak *odborné termíny*, tak *in vivo kódy*.²¹

Během analýzy dat jsem rozhovory stále dokola pročetla a ptala jsem se, „co se tam odehrává?“. Ve chvíli, kdy jsem text rozčlenila do jednotlivých kódů, začala jsem z nich vytvářet kategorie, což znamená, že kódy „jsou dále kategorizovány – slučovány na základě nějakého jednotlivého kritéria.“²² Mým kritériem byly výzkumné otázky.

2.3 Respondentský vzorek

Respondentky jsem záměrně vybírala tak, aby mi byly v určitých danostech co nejpodobnější. Zásadní podmínkou výběru byl fakt, aby šlo o dceru faráře, dále jsem chtěla podobnost věkovou, u které předpokládám podobnou zkušenost. Mám tím na mysli podobný čas nástupu menstruace, který např. znamená, že byly dostupné podobné dámské hygienické potřeby, panoval podobný diskurz vůči menstruaci. Proto jsem si stanovila podmínky, aby respondentky byly dcerami farářů a aby jejich věk byl mezi 25-30 lety. Všechny tím pádem mají zkušenost s životem na faře a v centru sboru. Sociálně-ekonomický profil respondentek je zpracován v Tabulce 2.

¹⁹ Švaříček, Šedřová 2007, s. 211.

²⁰ Témata, neboli „indikátory jsou datové fragmenty (úryvky z výpovědí respondentů, záznamy o chování pozorovaných aktérů atd.);“ Švaříček, Šedřová 2007, s. 90.

²¹ Švaříček, Šedřová 2007, s. 215, během mé analýzy se objevily kódy jak s odborným názvem - *příprava na rozhovor* – tak i in vivo kód - *neroztrubovala sem to*. (Kódy z R1)

²² Švaříček, Šedřová 2007, s. 91.

Tab. 2: Informace o respondentkách

	R1	R2	R3
Věk nyní	25 let	25 let	30 let
Stav	Svobodná	Vdaná	Svobodná
Věk první menstruace	16 let	13 let	12 let
Věk sourozenců v době první menstruace	Bratr 14 let Sestra 11 let	Bratr 15 a 19 let Sestra 17	Bratr 16 let Sestra 18 let
Společenská vrstva rodiny	Střední třída	Nižší střední třída	Nižší střední třída
Prostředí	Město	Město	Vesnice
Škola	Běžná škola	Běžná ZŠ	Běžná ZŠ
Stěhování v období první menstruace	Ano	Ne	Ne
Tři asociace k menstruaci	Bolest Krev Nepohodlí	Bolest Vana Stud	Červené krvinky Bolesti Vložky

Velikost vzorku se může zdát sporná, resp. neúnosně malá. Příliš malý počet respondentů je zmiňován jako jedna z nevýhod kvalitativního výzkumu,²³ na druhou stranu chci zdůraznit, že tento výzkum si nedával ambici, aby své výsledky mohl zobecňovat. Jde o sondu do daného prostředí, která má poskytnout vhled.

Ač se mi to ze začátku nezdálo, moje dvě podmínky pro výběr respondentek se ukázaly jako značně omezující. Uvědomila jsem si, že nevím, koho oslovit. Nakonec, po důkladnější revizi svého okolí a farářských dcer, jsem respondentky sehnala. Všechny jsem je osobně znala²⁴ a uvědomuji si, že osobní vztah k respondentkám není ideální. Chci zde ale argumentovat intimním rázem tématu první menstruace.

Všechny tři respondentky jsem nejdříve osobně oslovila, představila jim výzkum a položila zásadní otázku, zda by se ho nechtěly účastnit. Dvě reakce na tuto otázku byly vesměs doprovázené uchichnutím a vyjádřením v tom smyslu, že už si nic nepamatují apod.

R1: „(...) já jsem ti právě říkala, že jsem okolo toho úplně mimo /smích/.“ (Ř. 21-22)

R3: „Nevím teda, jestli to bude pro tebe přínosné, teda jako /smích/, snad jo.“ (Ř. 21)

²³ „Protože pracuje s omezeným počtem jedinců a obvykle na jednom místě, vznikají také obtíže se zobecňováním výsledků.“ (Hendl 2005, s. 52).

²⁴ Jak moc znám respondentky osobně, nechci rozepisovat, aby nebyla odhalena jejich identita. Českobratrská církev evangelická je malá církev, a tak je potřeba zacházet s těmito informacemi velmi opatrně.

2.3.1 Uváděné důvody souhlasu respondentek

Vzhledem k osobní povaze tématu mě zajímalo, proč respondentky souhlasily s rozhovorem. Tuto otázku jsem zařadila na konec celého interview. Dívky uvedly následující důvody.

1. Zájem o „to“ téma

R1: „(...) a zároveň, docela mě zajímalo, na co se budeš ptát /smích/.“ (Ř. 372)

R2: „(...) protože to je never ending story, tohle, jakože teď nemyslím tvoje diplomka /smích/, teď myslím to téma, že to je never ending story (...).“ (Ř. 657-658)

R3: „Když už děláš takový téma, tak to by mě zajímalo, celkově, jako /smích/.“ (Ř. 11)

R3: „(...) tak mně to přišlo zajímavý, to téma (...).“ (Ř. 549)

2. Pomoc kamarádce

R1: „No taks' mě vo to poprosila, tak jakoby mně přijde automatický, že jakoby pomůžu kamarádce nebo takhle.“ (Ř. 371-372)

R2: „/Smích/ protože seš moje kamarádka (...).“ (Ř. 646)

R3: „(...) a pomoc ti, (...).“ (Ř. 549)

Respondentky tedy zajímala menstruace jako téma, které je zajímavé ke zpracování. Dalším důvodem jejich účasti byla ochota pomoci mi.

2.4 Etické zásady a dilemata výzkumu

Součástí každého kvalitativního výzkumu je řešení etických otázek. Teoretickou oporou v mých etických dilematech mi byly publikace od *Romana Švaříčka a Kláry Šedové Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, *Kvalitativní výzkum od Jana Hendla a Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu od Michala Miovského*.

Nejvíce jsem řešila zásadu *důvěrnosti*,²⁵ šlo o zajištění anonymity účastnic výzkumu. V první řadě jsem pravou identitu každé respondentky skryla pod pseudonym. Na závěr každého rozhovoru mi svojí přezdívku

²⁵ Švaříček, Šedová 2007, s. 45.

napsaly na úvodní dotazník. Další úroveň zajištění důvěrnosti jsem prováděla během transkripce. Veškerá jména osob a měst jsem vymazala. Ve dvou rozhovorech jsem nechala zeměpisné upřesnění, kterým respondentky něco zdůvodňují.

R2: „Jooo, tak víš co, na tý Moravě to je jiný, fakt než tady, jiný.“ (Ř. 588)

R3: „My jsme všichni tomu říkaly měsíčky, TO JE HROZNÝ /smích/“.

A: „To je zajímavý.“

R3: „To asi ta Morava /smích/.“ (Ř. 540-542)

Důvěrnost jsme si vyjasňovaly v *Poučeném souhlasu*,²⁶ v němž jsem všechny otázky ohledně anonymity a zveřejňování výsledků písemně zpracovala. Jeho součástí bylo i řešení toho, kde všude se objeví transkripce rozhovorů.²⁷ Poučený souhlas jsem všem respondentkám dopředu poslala a před samotným nahráváním jsme ho společně prošli a poté podepsaly, abych měla souhlas od účastnic zdokumentovaný.²⁸ Snažila jsem se v něm zdůraznit *svobodu odmítnutí*²⁹ právě proto, že jsem všechny respondentky osobně znala a chtěla jsem u nich navodit jiný dojem, než že mi musí pomoci.

Poučenému souhlasu předcházela *Oslovující e-mail*,³⁰ který více neformálním způsobem (než *Poučený souhlas*) seznamoval budoucí respondentku s cílem, účelem a podobou výzkumu.³¹

²⁶ Švaříček, Šedová 2007, s. 46.; Hendl 2005, s. 155; Poučený souhlas pro tento výzkum je součástí Příloh.

²⁷ „S přepisem rozhovoru budu dále pracovat tak, že budu hledat významové kategorie a vzorce významů. Tyto přepisy rozhovorů a jejich zpracování budou v příloze diplomové práce – v její tištěné verzi, která bude mít dva výtisky. Jeden tento výtisk bude uložen v knihovně Evangelické teologické fakulty a druhý výtisk bude uložen v centrálním archívu UK. Diplomová práce bude mít ještě elektronickou verzi. Tato verze bude přístupná v Depozitáři závěrečných prací UK (elektronická databáze přístupná veřejnosti). Přílohy (s přepisem rozhovorů a hledáním významových kategorií) už v internetové podobě diplomové práce nebudou přístupné, pokud si nebudeš přát opak.“ Výňatek z Informovaného souhlasu.

²⁸ „... dalším důležitým principem v každém sociálně-vědním výzkumu je získání souhlasu od účastníků výzkumu. To by měl výzkumník nějakým způsobem zdokumentovat...“ Švaříček, Šedová 2007, s. 46.

²⁹ Hendl 2005, s. 155.

³⁰ Oslovující mail je součástí Příloh.

³¹ Tento krok popisuje Hendl v zásadách etického jednání: „Předtím (než získám poučený souhlas, pozn. autorky) musí být plně informovaná o průběhu a okolnostech výzkumu.“ (Hendl 2005, s. 155).

Na závěr rozhovoru jsem se respondentek ptala, zda jim mám poslat doslovnou transkripci. Poprosila o ní R1, první rozhovor je tím pádem po autorské úpravě.

Otázka *emočního bezpečí*, jak mi jí předestřel *Jan Hendl*,³² mě trápila během celého výzkumu. Snažila jsem se vybalancovat roli mezi výzkumnicí, která reaguje a dál se doptává, a kamarádkou, která reaguje podpůrně. V průběhu prvního rozhovoru jsem např. reagovala více jako kamarádka.

R1: „Ale, vlastně nevím, proč jsme tak pozdě šly k té gynekoložce? Možná, že jsme tam šly jako na přelomu patnáctého, šestnáctého roku /zamyšlení/.“

A: „No, možná že to stěhování taky, ne? Že máma prostě měla úplně jiný [starosti].“
(Ř. 92-94)

Tato schizofrenní role výzkumnice-kamarádka pro mě byla náročná. Abych se po celou dobu interview nesoustředila striktně jen na téma výzkumu, snažila jsem se před i po každém rozhovoru dát prostor pro sdílení témat, která respondentky přinesly. V úvodu to sloužilo jako ice-breaking a naladění se na sebe a v závěrečné části to pomohlo „dojet“ emoce a témata, která interview otevřelo. Závěrečná fáze interview je podle *Michala Miovského*³³ důležitá a neměla by se podceňovat. Pro mě bylo důležité rozhovor ukončit takovou formou, aby respondentky neměly pocit, že jsem je zneužila a zajímají mě na nich pouze data, která potřebuji k výzkumu. Já osobně jsem pocit zneužívání silně pociťovala, závěrečná fáze rozhovoru mi nicméně poskytla prostor pro to, aby tento pocit a výčitky odezněly.

Ještě se musím vrátit k otázce *důvěrnosti*, ač jsem se jí snažila ošetřit v průběhu samotného výzkumu, znovu jsem na ní narazila ve fázi, kdy jsem rozhovor zpracovávala. Moje okolí se mě začalo vyptávat na identitu respondentek. Došlo mi, jak moc je potřeba respondentky „chránit“, a tak jsem tyto dotazy zarputile ignorovala. Je potřeba myslet na to, že naše církve je relativně malá,³⁴ takže ani můj výzkum se třemi respondentkami nezůstal mimo zájem některých jejích členů a členek.

2.4.1 Osobní angažovanost při rozhovorech

³² Hendl 2005, s. 156.

³³ Miovský 2006, s. 168-169.

³⁴ Výsledky sčítání lidu v roce 2011 uvádějí, že počet členů je ČCE 52 000. Viz Sborům a kazatelským stanicím Českobratrské církve evangelické 2011.

Se všemi třemi respondentkami jsem se znala, což mi bylo zároveň výhodou i překážkou. Výhody tohoto vztahu jsem pocítovala v tom, že účastnice neměly překážky v tom, aby se mnou sdílely svoje osobní a intimní vzpomínky. Nevýhodou pro mě byl silný pocit provinění po každém rozhovoru, dojem, že dívky zneužívám a vynáším na veřejnost jejich osobní vzpomínky. Tyto pocity zmírnil *Poučený souhlas* a *Oslovující e-mail*,³⁵ jejichž důkladné zpracování mi v jistém smyslu pomohlo. Díky tomu, že jsem celý výzkum „ošetřila“, se můj pocit provinilosti zmírnil. Věděla jsem, že jsem udělala vše, co jsem mohla, abych respondentky pečlivě připravila na všechna úskalí, která jim může účast ve výzkumu přinést. Během rozhovorů jsem se s pocitem provinění vyrovnávala tím, že jsem se získaná data snažila recipročně vyvážit sdílením své zkušenosti.³⁶

Další negativum se projevilo během samotného dotazování. Zde se osobní vztah s respondentkami projevilo ve stejné životní zkušenosti – moje příslušnost ke zkoumané skupině mi snižovala zvědavost, kterou bych jako neznalá pravděpodobně jinak měla. Nepotřebovala jsem některé věci vysvětlovat, protože jsem je znala.

Během výzkumu a jeho následného zpracování jsem se také musela vypořádávat s důsledky, které se projevily na mém menstruačním cyklu.³⁷

³⁵ Informovaný souhlas i Oslovující mail jsou zařazeny v kapitole Přílohy.

³⁶ Např. v prvním rozhovoru reaguji na Míšinu zkušenost stěhování:

R1: „*jo no, akorát sme se stěhovali.*“

A: „*to je vtípný, já sem se taky akorát stěhovala.*“

R1: „*hm, ale je to v něčem fakt blbý, ale v něčem je to fakt super, že sem fakt jako ráda, že sem nesešla celý život na zadku. Ale jako je pravda, nechci, aby to znělo nějak ukřivdění, ale já sem to v naší rodině vyžrala nejvíc, protože sem byla v tom věku, kdy sem přecházela na gympl do třídy, která už byla zajetá, a bylo to fakt na nic. Já sem nestíhala vůbec.*“

A: „*já sem přecházela do devítky.*“

R1: „*to muselo být taky na nic. To musí být peklo, když jako nezapadneš, což většinou nezapadneš.*“ (ř. 30-39)

³⁷ Po jednotlivých rozhovorech jsem měla pocit, že prožívám menstruaci respondentek, nejsilněji jsem to zažívala po rozhovoru s třetí respondentkou: „*Během prvních dvou dní menstruace mi bylo nevolno, což se mi normálně nestává – mám pocit, jako bych prožívala menstruaci R3.*“ (TP, 2016-5-7)

3. Výsledky výzkumu

Tato kapitola slouží čtenáři pro lepší orientaci v získaných datech. Představuji zde samotné kategorie, které se objevily díky technice otevřeného kódování. Samostatně uvedené kategorie slouží jen pro přehled a lepší orientaci v následujících kapitolách. Další vztahy jak mezi samotnými kategoriemi, tak k výzkumným otázkám popíšu v dalších kapitolách. Uvedené kategorie jsou zde vztažené pouze k respondentkám. Tuto kapitolu také tvoří jednotlivé příběhy, které jsem z rozhovorů vzala, a tyto příběhy pomáhají čtenáři pochopit kontext jednotlivých kategorií.

3.1 Přehled kategorií

Všechny tři rozhovory byly bohaté na získaná data. Zde uvádím hlavní kategorie, které na základě výzkumných otázek z dat postupně vykrystalizovaly. Názvy některých kategorií vznikly z *in vivo kódů*, které pod ně zařazuji, další mají názvy obecnější.

Pro lepší přehlednost předkládám tabulku s kategoriemi každé respondentky. Bez následujících příběhů a bez komentáře samotná tabulka nedává smysl, v dalších kapitolách se budu jednotlivým kategoriím věnovat podrobněji. Vzhledem k tomu, že účel této kapitoly slouží k lepšímu orientaci, jednotlivé kategorie zde předkládám v tabulkovém zpracování. V této tabulce jsem kategorie ještě nedávala do vztahu k výzkumným otázkám. Tento krok je popsán až v následujících kapitolách. V tuto chvíli jde jen o přehled. Zkratka HA, která se v tabulce objevuje, znamená hormonální antikoncepci.

Tab.3 Přehled kategorií

Respondentka 1	Respondentka 2	Respondentka 3
Hrozně se člověk odliší vod těch ostatních	Bolest na kost	Hlavně ty bolesti
1. menstruace	HA	HA
Vděčnost	1. menstruace	Ňák jsem se smířila
HA	Chování související s menstruací	1. menstruace
Důkaz, že nejsem těhotná	Sex rovná se dítě	Můžu mít kdykoliv děti
Chování související s menstruací	1. podprsenka	Chování související s menstruací
Sdílení menstruace	Konec dětství	Sdílení menstruace
Sexuální výchova	Seš úplná	K sexu jsem si přišla sama
Srovnávala jsem se	Menstruace v Bibli	Tělesný změny
Už nějak funguju	Církev a menstruace	Konec jedny etapy
Menstruace v Bibli	Máma	Prostě to nechci
Církev a menstruace	Táta farář	Menstruace v Bibli
Život na faře	Máma	Církev a menstruace
Máma	Evangelická výchova	Život ve sboru
Táta farář	Přijímající lidi	Máma
Evangelická parta	BBC pořad	Táta farář
Spolužačky		Evangelická mládež

3.2 Kontext: Příběhy³⁸

Každý z rozhovorů po důkladné analýze odhalil jak svoje kategorie, tak příběh konkrétní respondentky. Zde představuji tyto příběhy, které dávají jednotlivým kategoriím kontext. Názvy příběhů se překrývají s *centrální kategorií*³⁹ každého rozhovoru.

Příběhy respondentek nejsou jen prvomenstruační, ale jsou to příběhy jejich dospívání v širším pojetí, jak mi je představily během rozhovoru. Aby nedocházelo k zbytečné interpretaci, zvolila jsem *ich formu* a jednotlivé příběhy jsou poskládané z vět, které mi samy respondentky řekly.

3.2.1 Respondentka 1 (R1)

„Hrozně se člověk odliší vod těch ostatních“

„Noo, začla jsem menstruovat v šestnácti, ale bylo to po sadě asi tři vyvolávacích očkovaní, protože to nepřišlo do šestnácti. A to už jsme s mámou obě zbystřily. (...) jsem si připadala, jakože už jsem fakt poslední ze třídy, jsem divná, (...) hrozně se člověk odliší vod těch ostatních, kdy všichni to už maj, nevím od jedenácti klidně? A ty ještě pět let potom nic, tak to je potom fakt stres. Strašný srovnávání tam probíhá, si myslím. (...) no, my jsme to s mámou, myslím, dost intenzivně řešily, (...) samozřejmě jsme se o tom bavily se spolužačkama. (...) no já jsem pak dostala vlastně antikoncepci, záhy. Tu jsem brala sedm let, takže, (...) až ve dvaadvaceti letech jsem fakt zjistila, co to je přirozená menstruace. (...)

Jako rozhodně to věděla máma a hodně jsem chtěla, aby to táta třeba nevěděl, nebo brácha, (...) já jsem to ani nechtěla roztrubovat (...) je to úplně jedno, že je táta farář. Že i kdyby dělal cokoliv jinýho, tak bych se s ním o tom nechtěla bavit /smích/ (...) hrozně se mě jako dotýká, když nákej chlap řekne „no jo, vona má krámy, zase s ní nic nebude, bude nepříjemná.“ (...) nevím /smích/ jestli by se měli faráři ve svejch kázání o tom měli zmiňovat. (...) myslím si, že se jich to ani moc netýká. (...)

Já jsem měla docela výživnou pubertu (...) no, to tělo, ty změny taky začly hrozně pozdě. No, že jsem byla taková vyžle, plochá a tak a pak

³⁸ Pro lepší čitelnost příběhů respondentek jsem do slovesa „být“ v první osobě jednotného čísla v přítomném čase doplnila „j“ („jsem“ místo „sem“). V doslovných prepisech interview (která jsou součástí *Příloh*) jsem tuto úpravu neprovedla.

³⁹ *Centrální kategorie* je nejdůležitější kategorie, všechny ostatní jsou k této kategorii vztaženy. (Švaříček, Šedová 2007, s. 93). Nebo jak mi to přiblížila moje vedoucí diplomové práce: „*Je to taková červená nit' celého vyprávění*“ (konzultace s vedoucí práce, 18. 5. 2016).

najednou v těch šestnácti bum! (...) a to bylo vlastně nepříjemný, (...) ale taky jsem to řešila, taky jsem se srovnávala s ostatními, (...) bydlela jsem na faře, tak to je (...) život ve velkém společenství (...) zároveň jsem změnila tu školu, přestěhovali jsme se, takže všechno bylo nové, úplně. (...) všechno se tak nějak votočilo z toho poklidného života na tom malém městě, vlastně jsem prožívala strašně moc změn. (...) pohybovala jsem se ve škole a mezi evangelíkama. (...)

Je to takový půl na půl. (...) jakože se na to netěším, jsem ráda, když to přijde, ale netěším se na to, a jsem ráda, když to odejde /smích/ (...) možná, že, že kdyby to ze začátku celou dobu fungovalo, tak že by člověk necejtil takovej vděk za to, že to fakt funguje.. ale ze začátku to pozitivní určitě nebylo, (...) /smích/.

3.2.2 Respondentka 2 (R2)

„Stud“

„My jsme byli jako v nějaký třídě, kdy jsme se jako předháněly, (...) asi nám to přišlo jako nějaký důkaz jako nějaký dospělosti (?) (...) už seš jako (...) v těch třinácti letech jako dost v pubertě, (...) a vlastně to k tomu patří, že máš jako tu menstruaci, (...) jako bys nebyla kluk ani holka a pak už jako seš v tom klubu. (...) a já jsem prostě měla planej poplach, (...) protože jsem vlastně nevěděla, jak to vypadá, (...) myslím si, že neproběhl takovej ten rozhovor jako máma dcera, (...) proběhl nějak jako.. z mojí sestry nějak jako "no prostě z tebe teče krev, je to na hovno" (...) asi jsme to řešily hodně ve škole, (...) po půl roce jsme byli doma, (...) a jakoby měla jsem takovej zvláštní jako pocit, (...) jak to tělo se probouzí.. tak jsem se šla umýt, (...) a už jsem věděla, že tý krve je teda (...) jsem to třeba mámě asi neřekla, protože jsem se jako styděla, (...) ty začátky byly takový jakó, že si člověk hrozně stěžuje, jak je mu blbě, ale asi mu není tak blbě v porovnání s tím, jak je mu teďka, (...)

Sourozenci věděj, že to teda jako máš, žejo. A to jsem se trochu jako styděla před bráchama, (...)

První podprsenka, to je téma (...) nějak mně to nedošlo, že taky bych si podprsenku měla koupit. (...) ten stud byl obrovskej, protože ony ty kamarádky měly menší prsa, ale už tu podprsenku nosily.

(...) nespojovala jsem si svoji menstruaci s tím, že se mi spustil nějaký cyklus, (...) u nás (...) se asi říkalo, že je důležitý toho člověka poznat, než se s ním vyspíš (...)

Naši se rozvedli, když mi bylo devět... (...) Jsem se k tomu nehlásila, že jsem dcera faráře. Styděla jsem se za to. Silně. (...) pamatuju si, (...)

že mi táta ráno řekl.. žee.. ať to neházím do záchoda, že se to nedá spláchnout... a já sem se strašně styděla, za to že mám menstruaci.. (...)

Ve čtrnácti jsem jela na svoji první akci, (...) s evangelickou mládeží. (...) já jsem se strašně styděla, prostě do toho cizího prostředí, (...) Všichni byli milí a normálně se se mnou bavili (...) nepamatuju si žádnéj rozhovor ohledně menstruace se svejma evangelickejma kamarádkama (...) já si myslím, že, že církev neví. (...) ale myslím si, že (...) třeba téma těla, (...) říct že je normální, přirozený, (...)

Mezi patnácti a šestnácti (...) to byla taková moje velká odluka od jakoby vůbec víry, od křesťanství, tady tahlenctá hluboká puberta.

(...) to je moje blbost, že jsem si v šestnácti nechala napsat antikoncepci, a jedla jsem (...) jí třeba sedm let. A teďka z toho jsou ty následky, (...) tak jsem se rozhodla jít na tu hormonální jógu. (...) poslední cvik hormonální jógy je harmonizace čaker.. (...) to je bod, kterej necvičím. (...) normálně to jako vnitřně nedokážu.

(...) je to bolest (...) očekávaná (...) spojená s tím, že seš žena, (...) A vlastně se stydím za svoje tělo, (...).“

3.2.3 Respondentka 3 (R3)

„Řák jsem se s tím smířila“

„Když mně bylo těch dvanáct, tak zrovna v ten den, jakoby kdy jsem měla poprvý menstruaci, tak jsem si říkala, že (...) je jakoby KONEC jedny etapy.., (...) když to teda přišlo, tak jsem byla zklamaná a strašně našťvaná, že už musím taky řešit vložky! Že se mi nechce je nakupovat! Že je to hrozný /smích/ (...) já vim, že jsme se s holkama o tom bavily nějak, jako jo. Ale když byl ten první den menstruace, tak, tak jsem nechápala co se děje, protože jsem si myslela, že jsem se řák jako zranila, (...) no a pak mně to máma vysvětlila, no. (...) takže potom už jsem šla druhý den jako kupovat vložky, no. (...) řák jsem se s tím smířila, (...)

Já jsem věděla, že jako prostě, ségra prostě používá s mámou vložky, protože si je furt kupovaly, žejo, takže jsem věděla, že je užívaj a že asi nějak krvácej, ale jestli to má, jestli prožívaj řáký bolesti, nebo celej ten cyklus (...) to jsem řák vůbec před tím neřešila (...) s holkama jsme si povídaly vo tom, že (...) s menstruací už můžeš mít děti (...)

Doma jsem o tom, já jsem o tom vlastně doma nechtěla mluvit s mámou, (...) tam byli jenom naši, (...) jsme to tak jako brali normálně v rodině žejo, že jsme to řák nerozebírali jako, jako tátu to asi moc nezajímalo, tak asi věděl, (...)

My jsme v té době žejzo bydleli na té vesnici, (...) byla tam jako docela velká grupa děcek, (...) tak my jsme přišli z vesnice do města, takže pro mě strašně velká změna, (...) já jsem byla (...) taková hodně vystrašená, jo? Ale musela jsem se nějak překonat a prostě to po tom přestěhování nějak přijmout (...) já jsem začla chodit do jednoho kostela, (...) a tam byli všichni takový příjemní, přátelský, otevření. (...)

To je záležitost každé ženy, (...) a je to běžná jako záležitost v životě, je to cyklus, kterej žena zažije a patří to k životu. A mě docela štve, v Bibli, že prostě žena je považována za NEČISTOU.

Dokud jsem nebrala antikoncepci, hormonální v práškách, tak to byla docela, tak jsem měla problémy, jako s bolestí docela velký, (...) a bylo to fakt děsný, první tři dny. Potom jsem brala (...) antikoncepci (...) to bylo úplně supr období. A teď už zase neberu, takže se bolesti zase vrátily (...) Takže když třeba se hodně pohybuju, tak, tak je to dobrý, (...) já to mám spíš spojený hlavně s tou bolestí, jako kdybych neměla bolesti, tak to beru asi trochu jinak.“

Tato kapitola slouží k lepšímu zasazení kategorií, ke kterým jsem došla pomocí techniky otevřeného kódování do kontextu. Tento kontext vzniká díky uvedeným příběhům jednotlivých respondentek. Prožívání a vnímání jak první menstruace, tak všech následujících se odehrává na osobní úrovni, na druhou stranu se to vše děje v konkrétních vztazích i v rámci celospolečenské úrovně. K uvědomění si této plastičnosti slouží uvedené příběhy účastnic, které zároveň „hlídají“ mě jako výzkumnici, abych nesklouzávala k přehnané interpretaci dat.

4. Menstruace jako jev

V této kapitole nejdříve popisuji menstruaci jako fenomén z hlediska bio-psycho-sociálně spirituálního. Tento krok mi slouží k udržení komplexního přístupu, který považuji za důležitý rys své práce. Další část kapitoly představuje jednotlivé kategorie účastnic výzkumu podle toho, jaký význam pro ně menstruace měla. I zde jsem zůstala u komplexního přístupu, který v sobě zahrnuje vztah menstruace k sobě, ke druhým a ke světu.

Z biologického pohledu je menstruace fyziologický proces, který se odehrává v ženském těle.⁴⁰ Je to několikadenní krvácení z dělohy, jež se cyklicky opakuje každý měsíc. K tomuto krvácení dochází, protože se během cyklu mění podoba děložní sliznice (děložní sliznice slouží k uhnízdění vajíčka). V případě, že nedojde k oplození vajíčka, povrchová část sliznice odumírá a odchází spolu s vajíčkem pochvou ven z těla. Tato fáze se nazývá menstruací a trvá asi pět dní. Tolik k menstruaci říká učebnice *Biologie člověka*,⁴¹ která je pro učitele základních škol. Takovým jazykem mluví o této specificky ženské zkušenosti výukový materiál pro učitele, kteří informace dětem předávají. K medicínskému diskurzu okolo menstruace se ještě budu vyjadřovat dále v textu.

Proces menstruace je biologicky determinován. Je tedy vhodné vysvětlit, co se v těle odehrává, je ale otázkou, zda je tento popis dostačující. Z řad lékařů, kteří vyznávají celostní přístup, či alternativní způsoby medicíny, zaznívají názory, že fyziologický proces menstruace není ovlivněn jen hormonálními změnami, že jej ovlivňuje např. i strava, stres, životní prostředí a sociální zakotvení.⁴² S tímto přístupem jsem se na straně českých lékařů/gynekologů nesetkala.

Význam, jaký menstruace nese, dostává skrze společnost. Způsoby, jakými společnost přistupuje k menstruaci, se liší jak z hlediska historického vývoje, tak z hlediska kultury dané společnosti.⁴³ Tyto

⁴⁰ „(...) menstruační cyklus je výsledkem přesné koordinace událostí, na kterých se podílí anatomicky odlišné orgány, jako mozek, hypofýza, ovaria a reprodukční systém.“ Ferin, Jewelewicz, Warrenová 1997, s.

⁴¹ Machová 2002, s. 117, 180.

⁴² Tento přístup zastává např. anglická lékařka Caroline Shreeveová. Ženská lékařka s alternativním přístupem, která má vystudovanou klasickou medicínu a nyní se snaží přemostit propast mezi těmito dvěma přístupy.

⁴³ Gargová, Sharmaová, Sahayová 2001, s. 16

Např. menstruace v USA je ukazována jako špinavá a znečišťující, protože ženy v době svého menstruačního krvácení potřebují hygienické potřeby. Tím pádem si

významy se pohybují na široké škále, od tabuizace až po uctívání a respektování menstruačního času.⁴⁴

Jak je menstruace vnímána společností se odráží na prožívání a vnímání menstruace jednotlivých žen. Americká studie z roku 2013 upozorňuje, že menstruace je zdrojem sociálního stigma. Toto stigma je přenášeno během socializace pomocí médií, vzdělávacích a propagačních materiálů o menstruaci. Reklamy na dámské hygienické potřeby ukazují menstruaci jako něco, co má zůstat skryto. Menstruační krev nesmí být vidět a reklamy zdůrazňují pocit čistoty a svěžesti. Kromě toho, že ženy během menstruace potřebují produkt, což umocňuje chápání menstruace jako něčeho vadného, upozorňují autoři studie i na to, že společnost vnímá menstruační cyklus jako něco, co způsobuje ženám psychickou a fyzickou nerovnováhu. Společnost tak vnímá menstruaci jako něco, co způsobuje, že jsou ženy oprávněně nálepkovány jako nemocné, mimo kontrolu, až bláznivé.⁴⁵

Na začátku května 2016 vyšel v týdeníku *Respekt* článek s názvem „*Menstruace je konečně módní*“, v němž autorka reflektuje, že se snad konečně začíná měnit společenské vnímání menstruace. Situace se chopily samotné ženy, které si například vybojovaly reklamu v newyorském metru na vysoce absorpční kalhotky, které jsou určeny pro menstruační čas, se sloganem „*pro každou menstrující ženu*“. A když Donald Trump (kandidát na amerického prezidenta) v jedné z televizních debat naznačoval, že moderátorka měla menstruaci, protože mu kladla přísné otázky, vyvolalo to na sociální síti Twitter bouřlivou reakci s použitím hashtagu #periodsarenotaninsult (menstruace není urážka). Tyto události by mohly být prvními vlaštovkami, které přinášejí jiný pohled na menstruaci – jako na něco přirozeného a normálního.

Chápání západní společnosti, která (zatím) menstruaci považuje spíše za nemoc než za normální projev ženského těla, reflektují i české autorky.⁴⁶ V českém prostředí, tak jak jsem měla možnost se s ním setkat

vynucuje utajení, mluví se o ni jen eufemismech. Není možné se o menstruaci bavit na veřejnosti, je to osobní záležitost. (Viz Dunnatová, Rebertsová 2013.) I v rámci mého výzkumu je vidět jisté zacházení s menstruací a jejími projevy. Více v 5. kapitole.

⁴⁴ Kniha a kol. 2014, s. 23-24

⁴⁵ Johnston-Robeldová, Chrislerová 2013

⁴⁶ „V knize *Gender and the Social Construction of Illness* J. Lorber uvádí, že některé feministky ve svých pracích upozorňují na to, že medicínské normy vychází z těl bílých mužů středních vrstev, a tak všechny ženy, které menstrují, jsou těhotné nebo se nachází v období menopauzy, jsou v optice západní medicíny považované za nemocné.“ Viz Ševitová 2004, s. 7-9

já, se s tématem menstruace pracuje v kontextu *biomoci*.⁴⁷ Hlavním tématem je znemocňování ženského těla, zejména v oboru porodnictví a gynekologie.⁴⁸ Lékařský diskurz vytvořil z přirozených projevů ženského těla (menstruace, menstruační křeče/tenze, porod, menopauza, atd.) lékařský syndrom.

*„V současné době považuje naše západní společnost jemné i výrazné fyzické a emocionální změny, ke kterým dochází u některých žen během jejich menstruačního cyklu a které jsou jeho přirozenou součástí, za abnormální a za sociální problém. Západní medicína zdůrazňuje negativní vlivy menstruačního cyklu, aniž by se zajímala o jeho pozitivní dopady“.*⁴⁹

Hormonální změny během cyklu jsou vnímané jako něco omezujícího pro ženy, resp. jako něco nepředvídatelného, co z ženy dělá nespolehlivého zaměstnance.⁵⁰ Když si česká tenistka Petra Kvitová po prohraném zápase povzdechla, že je „ženská a s tím prostě souvisejí nějaké důvody“ setkala se se znechucenými reakcemi.⁵¹ R1 mluví o stigmatizujícím pohledu, s nímž se setkává v české společnosti, tento přístup nápadně připomíná zmíněného Donalda Trumpa.

R1: „(...) ale slýchávám to ve společnosti, je to prostě takový klišé, prostě. No, je někdo naštvanej, no, tak má krámy.“ (Ř. 325-326)

Další české feministické autorky upozorňují na podobu, jakou menstruace získává na základních školách v rámci sexuální výchovy. Doporučují, aby sexuální výchova získala holistický rozměr a menstruace při ní nebyla zužována pouze na nástroj reprodukce.⁵² K detailnější reflexi podoby sexuální výchovy na základních školách se ještě dostanu dále v textu, protože to byla jedna z kategorií, které z analýzy rozhovorů vyplynuly.

Se spirituálním rozměrem menstruace, resp. menstruačního cyklu jsem se setkala v podobě seberozvojové literatury. Této stránce menstruačního cyklu se věnuje autorka *Miranda Grayová*.⁵³ Její knihy mluví o sebeobnovující stránce tohoto cyklu. Připodobňuje cyklus k přírodním a životním cyklům.

⁴⁷ Viz Slepíčková, Šlesingerová, Šmídová 2012, s. 85-106

⁴⁸ Viz Candigliota, Kotková 2011

⁴⁹ Ševítová 2004, s. 7-9

⁵⁰ Ševítová 2004, s. 7-9

⁵¹ Lauderová 2016, s. 41

⁵² Viz Jarkovská 2006, s. 41-45, Candigliota Kotková 2011, s. 12

⁵³ Ve svých knihách Rudý měsíc (Grayová 2011) a Cyklická žena

„Žena, která si začíná uvědomovat cyklus a jeho energie, se také učí počítat s rovinou života přesahující to, co je viditelné. Má intuitivní napojení na energie života, narození a smrti a vnímá božství v zemi a v sobě.“⁵⁴

S tématem spirituálního rozměru ženského těla jsem se setkala ještě u autorky *Nancy Qualls-Corbettové*.⁵⁵ Její pojetí spirituality není vázáno pouze na menstruační cyklus, ale na ženskou sexualitu, skrze kterou je spojená s plodivou silou. Tato autorka představuje postavu posvátné prostitutky, jejíž sexualita měla spirituální rozměr.⁵⁶ Skrze sexualitu byla propojena s obnovujícími silami bohyně. Nejde tedy o spirituální přesah menstruačního cyklu nebo samotné menstruační fáze, ale o spiritualitu, která je ve vztahu s ženským tělem celkově.

Když jsem se setkala s tímto spojením spirituality a sexuality, podrobila jsem reflexi své vnímání těchto dvou energií:

„Pozoruji svůj vztah k ženství⁵⁷ a spiritualitě. Nejvýraznější informace mého pozorování je ta, že ženství a spiritualita jsou od sebe velmi vzdálené, a ne ani tak vzdálené, jako prostě nepropojené.“ (TP, 2014-06-13)

O spiritualitě, která je propojená s tělem, mluví feministické teoložky. Ženské tělo bylo díky svým biologickým procesům, např. menstruaci, definováno jako více „tělesné“.

„Tělo se mylně pokládalo za nižší část lidství, náchylnou k hříchu. (...) Feministické teoložky zdůrazňují rehabilitaci tělesnosti. Je třeba tělo respektovat, učit se mu porozumět a osvobodovat je z jeho špatné pověsti.“⁵⁸

⁵⁴ Grayová 2011, s. 84. Je potřeba reflektovat, že tato literatura vzešla ze zkušeností autorky a není zde uvedena ve smyslu akademického zdroje, ale pouze, aby dokreslila cestu, jakou jsem prošla já, a názory, jaké mě během ní ovlivňovaly.

⁵⁵ Nancy Qualls-Corbettová je jungiánská analytička, absolventka Institutu C. G. Junga v Curychu.

⁵⁶ Jde o postavu posvátné prostitutky, jejíž historická existence je odvozena z archeologických nálezů, která skrze posvátný styk s cizincem (reálný muž, poutník) přinášela do každodenního života lidí požehnaní a plodivou sílu bohyně. Její sexuální přirozenost byla integrálním aspektem její duchovní přirozenosti. Viz Qualls-Corbettová 2004, s. 33-44

⁵⁷ Pojem ženství zde vyjadřuje vztah k ženskému tělu, reálné bytí v tomto těle a respekt k jeho projevům a potřebám (vlastní definice odpovídající tehdejší situaci).

⁵⁸ Knotková-Čapková a kol. 2008, s. 103

„Věříme, že boží duch je síla, která spojuje vnější a vnitřní skutečnost, která spojuje lidi mezi sebou a s přírodou. Duch a tělo jsou v živém procesu, ne v dualistickém protikladu. Duch se praktikuje. Spirituálně žít znamená sebezpřesahovat a vědomě žít ve vztazích.“ Viz tamtéž, s. 105

Rakouská socioložka *Krista Feigl-Procházková* se k ženské sexualitě propojené s hlubokou spiritualitou vyjadřuje velmi otevřeně:

*„Tato moc či síla není žádné abstraktum pseudoezoterické literatury, a ani pouhý poetický opis biologicko-funkční dominance ženského pohlaví. Je to Kundalinišakti jógy a tantry, Šekina židovské mystiky, temná samice a energie jin taoizmu či Notre Dame hermetického křesťanství - vybereme-li z rezervoáru náboženských a kultovních tradic pár reprezentativních šifer, označujících ženskou sexuální sílu.“*⁵⁹

Feigl-Procházková ve své přednášce pokračuje, že tato hluboká a temná stránka ženské sexuality je aktivována, když žena „má své dny“.

Na druhou stranu, tři monoteistická světová náboženství, islám, judaismus a křesťanství znají ohledně menstruujiící ženy jasné příkazy a opatření. Ty mají negativní vztah k menstruační krvi.⁶⁰ Jak je menstruace popisována v *Bibli*, budu rozebírat dále v textu (kap. 4.2.2 *Menstruace v Bibli*).

Tento teoretický úvod si dovolím uzavřít poznámkou *Silvie Lauderové*, redaktorky týdeníku *Respekt*, která menstruační tabu komentuje tím, že „*tohle tabu by rozhodně mělo padnout. Také proto, aby ženy – i muži – konečně mohli bez ostychu mluvit o něčem, co je provází většinu života. A díky němuž si nový život nelze představit.*“⁶¹

4.1 První menstruace /menarché/

V rozhovorech mě zajímaly vzpomínky na období okolo první menstruace. První menstruační začíná období pravidelného krvácení, které „začíná obvykle v pubertě a končí v menopauze“.⁶²

První menstruace se nazývá *menarché*,⁶³ podle *Antropologického slovníku* je: „*první menstruační krvácení v životě ženy jeden z projevů puberty (dospívání).*“⁶⁴

Z biologického hlediska je první menstruace signálem těla, resp. vaječníků, že začínají produkovat zralá vajíčka, a tím pádem je tělo pohlavně zralé.

⁵⁹ Feigl-Procházková 2004

⁶⁰ Dunnavantová, Robertsová 2013, s. 121-131.

⁶¹ Lauderová 2016, s. 43.

⁶² Hartl, Hartlová 2000, heslo *menstruace*.

⁶³ Slovo *menarché* pochází z *řečtiny*: *mén*, „*měsíc*“, *arché*, „*začátek*“. Na stránkách etymologického slovníku jsem tento pojem nenašla. Viz Machek 1968

⁶⁴ Heslo *menarché* In: Malina 2009

„Sled dějů, které nakonec vedou k menarché, začíná uvolněním hormonů z hypotalamu,⁶⁵ které pak podněcují v hypofýze⁶⁶ sekreci FSH,⁶⁷ který působí na zrání ovariálních folikulů ve vaječnicích. K ovulaci pak dojde vlivem LH,⁶⁸ též hormonu hypofýzy, a menstruační činnost je tak uvedena do chodu.“⁶⁹

Věk, kdy přichází menarché, se liší, na determinaci menstruačního cyklu se podílí strava, životní prostředí, sociální zázemí dívky atd. *Celostátní antropologický výzkum mládeže v České republice* přinesl výsledky ohledně průměrného věku menarché, který u nás je 13 let.⁷⁰

Americká feministická profesorka *Janet Leeová* ve svém článku *Kotex and Smile*⁷¹ zaměřuje na první menstruaci pohledem 155 mladých žen. K první menstruaci se vyjadřuje, že je to kulturně podmíněná fyziologická událost, která má významné důsledky pro dívčino vnímání sebe sama a vnímání svého světa. V její studii měly dívky první menstruaci spojenou s negativními pocity hlubokého studu, reakce dalších byla spojená s obavou, aby nikdo krev neviděl.⁷² Třetí reakcí byly negativní pocity spojené se ztrátou dětství.

V případech mých respondentek se tyto reakce na menarché také objevovaly. Aby však nedocházelo ke zjednodušenému hodnocení reakcí, představím kontext menarché každé respondentky.

Menarché R1 přišla v 16 letech po hormonálním zásahu gynekoložky. R1 je první dcerou a její matka s ní první menstruaci intenzivně řešila.

⁶⁵ Hypothalamus je část mozku, která reguluje teplotu, chuť k jídlu, „podílí se na ovládní útrobního (autonomního) nervstva i krevního průtoku některými oblastmi. Hypothalamus zpracovává velké množství informací z celého těla i ostatních oblastí mozku a podílí se na vzniku nálady a emocí.“ Viz Shreeveová 1998, s. 17.

⁶⁶ Hypofýza (podvěsek mozkový) ovládá žlázy s vnitřní sekrecí, které produkují hormony, řídící menstruační cyklus. „Hypofýza je funkčně podřízena hypothalamu,“ Shreeveová 1998, s. 17.

⁶⁷ FSH neboli folitropin je jeden z pohlavních hormonů, jehož vlivem dozrávají vajíčka ve vaječnicích, viz Shreeveová 1998, s. 17.

⁶⁸ LH, neboli luteinizační hormon, je další pohlavní hormon produkován hypofýzou. Pod jeho vlivem se vytváří hormon progesteron. Srov. Shreeveová 1998, s. 19.

⁶⁹ Shreeveová 1998, s. 31; Ferin, Jewelewicz, Warrenová, s. 18.

⁷⁰ Vignerová 2006, s. 26.

⁷¹ Leeová 2008, s. 1325-1347.

⁷² Požadavek společnosti na menstrující ženy, aby svojí menstruační krev schovávaly a tajily se, nazývají autoři *menstruační etiketou*. Nejde jen o skrývání menstruační krve, tajení a schovávání se vztahuje i na nákup, uskladňování a používání dámských hygienických potřeb. (Leeová 2008, s. 1337; Lawsová, s. 14-67, 209, 211-212 in Černá 2007, s. 75)

R2 je čtvrtým dítětem a druhou dcerou, její menstruace přišla „nadvakrát“. Nejdříve měla dle svých slov „*planej poplach*“.⁷³ Myslela si, že začala menstruovat, ale „opravdová“ menarché přišla až asi po půl roce ve 13 letech.

Třetí respondentka je posledním dítětem. V době, kdy začala menstruovat, jí bylo 12 let a starší sourozenci už doma trvale nebydleli. Když začala menstruovat, myslela si, že se poranila, což se jí několik dní před nástupem menarché stalo.

V rozhovorech měla vzpomínka na první menstruaci pomoci otevřít celé období kolem menarché. Otázka na ní tedy sloužila k odkrytí dalšího kontextu ohledně menstruace. Proto zde nebudu uvádět prvomenstruační příběh respondentek. Nicméně R2 a R3 si ho velmi dobře pamatovaly.⁷⁴ R1 si den, kdy začala poprvé krvácet, nepamatuje:

A: „A ten den konkrétní si nepamatuješ? Jako třeba harmonogram, co jsi měla, dělala, jako? To ne?“

R1: „Absolutně /nesouhlasné zamručení/.“ (Ř. 80-82)

Vzhledem k situaci, v jaké R1 před svojí první menstruací byla, lze předpokládat, že v jejím případě konkrétní vzpomínku překrylo očekávání a řešení vyvolávané menstruace (menstruace přišla po hormonálním zásahu), což pro ní bylo zdrojem stresu.

Než přejdu k samotným reakcím na menarché, chci se ještě zastavit u přípravy. Příprava (tím myslím, jakým způsobem jsou dívky předány informace o tom, že menstruace přichází, co to pro ni znamená a co jí to přinese) mě zajímala, protože sdílím názor *Janet Leeové*, že menstruace není jen fyziologický proces. Ale otiskuje se do něj i kulturní vnímání této události. To vše má pro dívky následky (viz výše).

4.1.1 Příprava na první menstruaci

Při zjišťování připravenosti účastnic na menarché jsem pokládala tuto otázku:

„*Byla jsi nějak připravená na to, že budeš menstruovat?*“

Odpovědi, které jsem na ni dostala, byly vesměs o tom, kdo je o příchodu menstruace informoval.

⁷³ R2: „*já sem prostě měla planej poplach, že mám menstruaci první. Protože sem vlastně nevěděla, jak to vypadá, nebo, prostě to nevíš, žejo. prostě víš, že z tebe teče krev, ale nevíš, jaký množství, absolutně nic.*“ (ř. 59-61)

⁷⁴ R3: „Ale jako ten den si velice dobře pamatuju.“ (ř. 137)

R2: „(...) protože si úplně pamatuju ten moment, kdy sem, kdy sem začala poprvé menstruovat (ř. 34-35)

A: „A kdo tě na to připravil?“

R1: „No máma, a ta gynekoložka, asi. No, my jsme to s mámou, myslím, dost intenzivně řešily, (...)“ (Ř. 86-87)

R1: "(...) takže já jsem věděla, vo co de. Samozřejmě jsme se o tom bavily se spolužačkama.“ (Ř. 102-103)

R1 mluví o tom, s kým menarché řešila a o tom, že věděla, o co jde. Hlavním informačním zdrojem byla matka a spolužačky.

R2 taktéž mluví o informátorech a získaných informacích.

A: „Hm, kdo tě na to připravil?“

R2: „Noo, myslim si, že neproběhl takovej ten rozhovor jako máma dcera, to si úplně nemyslím..., myslim si, že proběhl nějak jako.. z mojí sestry nějak jako "no prostě z tebe teče krev, je to na hovno" něco takovýho, a asi jsme to řešily hodně ve škole, že každej něco přines /smích/ nějakou informací.“ (Ř. 132-136)

R2 o menstruaci neinformovala matka, ale sestra, která předává značně negativně zabarvenou informaci, o tom, co se bude odehrávat, až začne menstruuovat. Další informace si přinesla ze školy.

Poslední z respondentek dle svých slov na příchod menarché připravená nebyla.

A: „A bylas na to připravená, že budeš menstruuovat?“

R3: „Nák, nák ne, hele, vůbec ne. Já jako sem to nějak zaregistrovala, jako jó, že se mi to stane, ale kdy, to teda ne-e.“

A: „A co to znamená, tos věděla? Jako jak to probíhá?“

R3: „Úú? Nó? Hele, jak to probíhá, ten průběh jsem asi úplně nevěděla, jako já jsem věděla, že jako prostě, ségra prostě používá s mámou vložky, protože si je furt kupovaly, žejo, takže jsem věděla, že je užívaj a že asi nějak krvácej, ale jestli to má, jestli prožívaj nějaký bolesti, nebo nee, nebo celej ten cyklus.. jakoo, to jsem náák vůbec před tím neřešila, jakoo.“ (Ř. 172-180)

Na mojí další otázku na znalost a průběh menstruace R3 odpovídá, že věděla o vložkách, které byly doma přítomné díky menstruuující sestře a matce.

Z výpovědí respondentek je zřejmé, že se liší jak to, kdo je o menstruaci jakožto události, která má v jejich životě nastat, informoval, i to, jak k předání těchto informací došlo. Fenoménu informování o menstruaci a jeho dostatečnosti či nedostatečnosti se budu věnovat dále v *Diskuzi*. U prvních dvou respondentek je pak vidět, že dochází k záměně pojmů *připravenost na první menstruaci* za *znalost menstruace*. Je otázkou, jestli znalost jevu na samotný jev může dostatečně připravit.

4.1.2 Reakce na menarché

S přípravou na menstruaci souvisí také reakce na ní. Nepřípravenost však nemusí nutně znamenat negativní reakci. Reakci na menarché neovlivňuje jen samotná připravenost a dostatečná informovanost, svoji roli hraje také vrstevnická skupina, kde se menarché odehrává, počet dříve menstrujících sester, podoba menstruační etikety v konkrétním domácím prostředí, apod.

R1 měla z menarché stres, a to zejména kvůli srovnávání, které probíhalo mezi spolužačkami.

R1: „(...) hrozně se člověk odliší vod těch ostatních, kdy všichni to už maj, nevím od jedenácti klidně? A ty ještě pět let potom nic, tak to je potom fakt stres. Strašný srovnávání tam probíhá, si myslím. Mezi těma spolužačkama, nebo, fakt si připadáš divná.“ (Ř. 74-76)

Její reakcí na menarché byla úleva, připadala si konečně normální a funkční.

R2 byla o menstruaci poučena svérázným způsobem od starší sestry, zároveň se ale se spolužačkami ve třídě předháněly, která začne menstruat dřív. Menstruace pro ně byla vstupenkou do světa žen, její reakce na začátek menstruace tak byla pozitivní.

A: „Hele a co tě napadlo, když jsi zjistila, že menstruješ?“

R2: „No, měla jsem radost,... žejjo, jsem v klubu, v červeným klubu /smích/.“ (Ř. 98-99)

Třetí reakce na menarché byla ovlivněna zkušeností, kterou měla R3 pár dní před nástupem menarché. Při jízdě na kole se poranila a měla krvácení z pochvy, když pak přišla samotná menstruace, dívka nevěděla, co se děje, protože byla zmatená předchozí zkušeností.

R3: „Ale když byl ten první den menstruace, tak, tak jsem nechápala, co se děje, protože jsem si myslela, že jsem se nějak jako zranila, protože já jsem se před tím nějak poranila, když jsem jela na kole, tak prostě, jsem blbě najela na něco, takže jsem měla jakoby z pochvy nějaký krvácení, tak jsem si říkala "tak to bude asi něco podobnýho" no a pak mně to máma vysvětlila, no. Takže jako jsem byla překvapená.“ (Ř. 127-133)

Následovalo překvapení z toho, že menstruuje, jež bylo doprovázené negativními emocemi spojenými se ztrátou dětství a neustálé přítomnosti vložek v jejím osobním životě.⁷⁵

R3: „Já si myslím, že jsem byla trošku zdrcená z toho, že prostě už musím řešit ty vložky a že to je něco takovýho.. právě že ta nová etapa, ten další krok jako do dospělosti..“ (Ř. 149-151)

Reakce na první menstruaci respondentek byla úleva (R1), radost spojená s novým postavením ve skupině a potažmo ve společnosti (R2) a pocit ztráty dětství a negativní vnímání vložek (R3). Tyto reakce nebyly trvalé, během dospívání se měnily. První menstruace má zcela individuální významy pro každou respondentku. Pro každou znamenala změna něco zcela jiného. Každá si však tuto změnu a emoce doprovázející nový stav pamatovala velmi živě.

K první menstruaci se vyjadřuje, že je to kulturně podmíněná fyziologická událost, která má významné důsledky pro dívčino vnímání sebe sama a vnímání svého světa + přechod na významy

4.2 Významy menstruace ve vztahu k sobě, druhým a světu

Ve svém výzkumu jsem se zaměřovala nejen na první menstruaci, ale i na obsah, jaký získává menstruace v osobním životě respondentky a v jejích vztazích. Tato část kapitoly se vztahuje k výzkumné otázce: Jakou informaci období menarché přineslo jejich vztahu k sobě, k druhým a ke světu/Bohu?

Tuto podkapitolu jsem rozdělila do tří dalších podkapitol, podle toho, jakým směrem význam menstruace míří. První podkapitola představuje kategorie, které odpovídají na tázání po významech menstruace ve vztahu k sobě. Další sleduje významy, které se odkrývají ve vztahu k druhým lidem, poslední podkapitolu tvoří kategorie, které obsahují významy menstruace vztahující se ke světu. Tyto kategorie vyplynuly ze sesbíraných rozhovorů pomocí metody otevřeného kódování.

⁷⁵ R3: „a potom v těch dvanácti letech, když to teda přišlo, tak sem byla zklamaná a strašně našťvaná, že už musím taky řešit vložky! Že se mi nechce je nakupovat! Že je to hrozný /smích/ a že už to nebude takový, jako před tím /smích/ protože, žejo, to strašně omezuje. (ř. 92-94).

4.2.1 Významy menstruace ve vztahu k sobě

V této části představuji kategorie, které odhalují význam, jež má menstruace pro konkrétní dívky, jež se výzkumu účastnily.

a) Bolest

První význam, který menstruace má pro všechny tři účastnice, je bolest. Kontext a vnímání bolesti je však rozdílný.

Vděčnost, že tělo funguje

Pro R1 je bolest součástí přirozené menstruace, vnímá jí jako negativum, za které je ale ráda a které je ochotná snášet, protože tím pádem ví, že její tělo funguje. Téma bolesti je zde ve spojení s vděčností za přirozené fungování těla, které pravděpodobně vychází z její zkušenosti s uměle hormonálně vyvolanou menarché.

R1: „No, tak je to takový negativum, který je nesený, který jde ruku v ruce s tím, a zároveň je to pro mě i hrozně pozitivní, ta menstruace, protože, kór jak jsem s tím měla takovej problém, tak teď jsem jakoby šťastná, když to přijde. Že vim, že to tělo funguje, (...).“ (Ř. 207-209)

Bolest na kost

I v případě R2 se objevuje ve spojení s menstruací popis bolesti, která menstruaci provází. R2 ze zdravotních důvodů nějaký čas nemenstruovala, kvůli tomuto zážitku je ráda, že bolest opět zažívá, protože bolest vnímá jako přirozenou součást menstruace. Bolest také spojuje s bytím ženou.

R2: „Taková ta bolest na kost, kdy.. vlastně seš ráda, že tu bolest trochu prožíváš, protože víš, jaký to je, tu bolest neprožívat a cítit se divně.“ (Ř. 23-24)

R2: „Taková jakoo.. očekávaná bolest, nebo předpokládaná bolest, která.. tím jak jde na tu kost, jak sem to říkala, tak je jakoby... přirozená, asi, nebo očekávaná, nebo spojená s tím, že seš žena.“ (Ř. 271-273)

A hlavně ty bolesti

Pro R3 je bolest nepříjemnou starostí, na kterou musí myslet a integrovat do svého plánování aktivit.

R3: „(...) taky záleží, jestli třeba den před tím, než mi to začne, jestli mám nějaký pohyb nebo ne, jo?“ (Ř. 63-64)

R3: „(...) pokud mám štígru, že se to dobře načasuju (...), tak jako je to dobrý.“ (Ř. 76-77)

R3: „(...) ze začátku sem to měla, noo, docela silný a hlavně ty bolesti, ty byly příšerný, a ty se mi teďka vrátily.“ (Ř. 231-232)

R3: „(...) tak jako je to sice takový nepříjemný. KAŽDEJ MĚSÍC ČEKAT NA TU BOLEST.“ (Ř. 527)

Zkušenost R1 i R2 je podobná, obě měly problémy s menstruací (R1 měla hormonálně vyvolaný cyklus, R2 kvůli zdravotním problémům nějaký čas nemenstruovala) a bolest je u obou vnímána jako průvodní jev menstruace, něco, co k ní patří.

Kategorie bolesti se sice objevila ve všech třech rozhovorech, pokaždé ale v jiném kontextu. U R1 je překryta vděčností, v případě R2 je bolest přirozená věc, kterou bytí ženou obnáší a v případě R3 je bolest chápána jako nepříjemnost očekávaná každý měsíc.

S touto kategorií souvisí další kategorie - hormonální antikoncepce. Jejich vztah spočívá v různé intenzitě bolesti před obdobími s hormonální antikoncepcí a v současnosti.

b) Hormonální antikoncepce

Nejdříve vysvětlím, proč jsem kategorii hormonální antikoncepce zařadila do kapitoly, která se dívá na významy menstruace ve vztahu k sobě. Na hormonální antikoncepci se samozřejmě lze dívat různými pohledy. Její užívání reguluje možnost početí, tím pádem užívání antikoncepce vstupuje do vztahu k druhým lidem, protože např. umožňuje svobodu v sexuálních vztazích.

Jiný pohled představuje feministické pojetí. To téma hormonální antikoncepce zasazuje do celospolečenského rámu. Když se hormonální antikoncepce stala koncem 60. let volně dostupnou na trhu, způsobila „sexuální revoluci“. Díky ní mohly začít ženy regulovat svojí plodnost a tím pádem se opět plně zařadit na pracovní trh a vyrovnat se mužům.⁷⁶ V současné době se antikoncepce opět dostala do popředí, tentokrát v kontextu prospěšnosti. Vedou se debaty, nakolik její užívání škodí

⁷⁶ Sullerot 1992: 51-214 in Radimská 2002, s. 2; England 2011, s. 54.; Radimská 2004, s. 3.

zdraví, jestli předepisující lékaři provádí před nasazením antikoncepce všechny potřebné testy apod.⁷⁷

V rozhovorech bylo užívání hormonální antikoncepce zmiňováno v souvislosti se zmírněním bolesti, která menstruaci doprovází nebo doprovázela. Zmiňovaná prospěšnost antikoncepce byla dívkami také reflektována.

R1: „[s antikoncepcí] prostě trochu mně bylo blbě. Když to teďka srovnám s tím, jak to je, když mám menstruaci přirozeně, tak to byla pohoda.“ (Ř. 138-139)

R2: „Protože mně teda prášky dělaly to, že mi nebylo blbě, jo? Jakože to tak nák utlumily.“ (Ř. 505)

R2: "No.. jo to je jakoby blbost, moje blbost, že jsem si v 16 nechala napsat antikoncepci, a jedla sem jí do ... dlouho. Jedla sem jí třeba 7 let. A teďka z toho jsou ty následky, žeee.. chm.“ (Ř. 515-519)

R3: „Potom jsem brala asi 5 let hormonální antikoncepci, (...) takže aj bolesti byly pryč, to bylo úplně supr období.“ (Ř. 52-54)

I když hormonální antikoncepce zmírňovala bolesti, není všemi vnímaná stejně pozitivně. Respondentky R1 a R2 význam antikoncepce vztahují ke svému zdraví. R1 je ráda, že období s hormonální antikoncepcí přežila, protože její zdravotní stav není s užíváním hormonální antikoncepce slučitelný.⁷⁸ Což v době, kdy dostala antikoncepci předepsanou, opět kvůli svému zdraví (aby se menstruační cyklus pravidelně rozběhl)⁷⁹ nevěděla. Téma hormonální antikoncepce je tu opět spojené s pocitem vděčnosti.

R2 také mluví o utlumení bolesti, dál však zdůrazňuje, že to nebylo zodpovědné rozhodnutí, a následky tohoto kroku pociťuje do dneška. Rozhodnutí pro hormonální antikoncepci zpětně hodnotí jako svůj hloupost.

Hormonální antikoncepce u R3 je spojená s úlevou od bolestí. Období s antikoncepcí hodnotí pozitivně. Je otázkou, proč v současnosti žádnou neužívá. R3 se k tomu nevyjadřovala.

c) Těhotenství

⁷⁷ Ševítová 2004, s. 8.

⁷⁸ R1: „(...) Jako mohla sem mít klidně nějakou mrtvici, nebo, to je strašně častý, no. Kór když eště kouříš, do toho sem třeba tak 5 let kouřila, takže fakt jako /smích/ díky bohu, že sem tady (ř. 131-132).

⁷⁹ Tento paradox si uvědomuje i sama R1: „no, když už to přišlo, tak byla umělá. Já sem jakoby neznala, to jak to je normálně.“ (ř. 137)

Kategorie těhotenství byla přítomná v rozhovoru s R1 a R3. Pro každou však plodnost, kterou menstruační cyklus přináší, znamenala něco jiného.

Důkaz, že nejsem těhotná

Pro R1 působí menstruace jako uklidněním, že není těhotná.

R1: „Samozřejmě je to taky důkaz toho, že nejsem těhotná, což v týchle době, kdy neplánuju zatím dítě, tak je to taky úleva, částečně.“ (Ř. 211-212)

Můžu mít kdykoliv děti

R3 vnímá přítomnost menstruace jako možnost kdykoliv otěhotnět, kterou může regulovat pravděpodobně pomocí plodných a neplodných dnů, nebo antikoncepcí.

R3: „Takovej znak jako toho, že prostě můžu otěhotnět a prostě s tím spojený ty věci, žejo, kdy můžu a kdy ne /smích/ a s hormonální antikoncepcí spojený.“ (Ř. 285-286)

Další význam, který přítomnost menstruace dívkám přináší, je možnost těhotenství. R1 se k této možnosti zatím staví odmítavě a čas menstruace je pro ní ujištěním, že v jiném stavu není. R3 si uvědomuje, že tuto možnost (těhotenství) může regulovat. U R2 se tato kategorie vůbec neobjevila.

R2 měla individuální kategorii studu. V době, kdy má menstruaci, se necítí dobře ve svém těle a stydí se za něj.

R2: „To je takový teďka, jakože se necítím dobře ve svém těle (...).“ (Ř 254)

R2: „(...) se tak stydim jako trošku jako bejt venku někde, že radši si někam jako zalezu (...).“ (Ř 260-261)

R2: „Prostě mi vadí, jakoby strašně moc jako věci, na mně samotný, na tom jak vypadám.. a jak, jakoby cítím věci jinak, sem asi citlivější. Takhle bych to asi řekla.“ (Ř 263-264)

4.2.2 Významy menstruace ve vztahu k druhým

Tato kapitola představuje významové kategorie, které ukazují, co znamená pro respondentky menstruace ve vztahu k druhým lidem. V těchto kategoriích se objevují různé způsoby chování, které je spojené s menstruací, nebo to, jak se o menstruaci respondentky a jejich okolí

vyjadřují. Dále je zde zahrnuta kategorie *Sexuální výchova a Tělesné změny*. Ty jsem do této části, která popisuje významy, jež přináší menstruace ve vztahu k druhým, zařadila z toho důvodu, že sexuální výchova přináší dívkám informace o zodpovědném sexuálním chování a zároveň tento druh vzdělávání probíhal ve skupině spolužaček, někdy i spolužáků. Tím pádem do popředí více vystupují sociální vztahy. Z tohoto důvodu je zařazená i kategorie, která mluví o tělesných změnách, které období první menstruace doprovázejí. Tyto změny jsou většinou předmětem zájmu druhých lidí, jak popíšu níže.

a) Chování související s menstruací

Do této kategorie jsem zahrnula všechny způsoby chování, které menstruace nějak ovlivňovala, nebo přímo určovala. Z pohledu teorie se pravděpodobně jedná o podobu menstruační etikety.

R1 menstruaci podle svých slov brala přirozeně, ale nechtěla jí sdílet s muži (v rodinném kruhu), zároveň ji však použila jako ultimátní argument na otce. Také v době, kdy menstruovala, nechodila plavat.

R1: „(...) jsem to tak nějak brala přirozeně /smích/.“ (Ř. 153)

R1: „(...) asi jsem to neroztrubovala po celý třídě.“ (Ř. 158-160)

R1: „(...) hodně jsem chtěla, aby to táta třeba nevěděl, nebo brácha, (...) s mámou jsme se o tom bavily, ale určitě jsme to neřešily doma, jako nějaký téma veřejný, to jsem fakt, mně to bylo nepříjemný, že by to táta věděl. Myslím si, že to věděl, že jsem jednou byla nějaká rozhozená, tak jsem na tátu zařvala, že jsem to dostala a von sklapnul.“ (Ř. 163-169)

R1: „(...) jsem nechodila plavat, to jsem si nějak netroufla.“ (Ř. 174-175)

V rodině R2 se k menstruaci vztahoval konkrétní příkaz, který jí vadil, protože díky němu bratři věděli, že menstruuje.

R2: „(...) naše máma nás nutila, abysme vložky balily do novin.“ (Ř. 161)

R2: „(...) dělá to bordel, když ty noviny trháš, takže všichni ty sourozenci věděj, že to teda jako máš, žejjo. A to jsem se trochu jako styděla před bráchama, za tolecto.“ (Ř. 169-171)

Dobu menstruace bere jako přirozenost (stejně jako R1), podobně jako R1 si také nepřeje, aby o menstruaci věděli bratři nebo otec. Ve chvíli, kdy to muži zjistí, tak se stydí. Zajímavé je, že vnímá menstruaci jako něco, co jí dává svolení, aby navázala partnerský vztah.

R2: „(...) normálně se to bralo jako přirozenost [menstruace], která k tomu patří.“ (Ř. 203)

R2: „(...) tak takový to, že máš nějaký nálady a tvoji bratři ti řeknou "eee, máš zase krámy" (...)." (Ř. 207)

R2: „(...) jako myslím si, že jsem začla takovýto, že teď už můžu chodit s těma klukama" (Ř. 217)

R2: „A já jsem šla na záchod v noci a vyměňovala jsem si vložku, a takový ty, jak jsou ty křídýlka? A jak jsou tam ty malý nalepovací camplíky, tak jsem je hodila do záchodu (...) a nešly spláchnout a pamatuju si, (...) že mi táta ráno řekl.. žee.. ať to neházím do záchoda, že se to nedá spláchnout... a já jsem se strašně styděla, za to, že mám menstruaci (...), že na to jako přišel, že jako menstruuju, takže vlastně jsem si říkala, že jsem ÚPLNĚ blbá! Že jsem to jako nehodila do koše, protože v tu chvíli. A to by se asi stalo s každým jiným člověkem, že asi nešlo o to, že je to táta.“ (412-419, 423-425)

U R1 i R2 je důraz na utajování menstruace před muži. Rozdíl je v tom, že R1 sama menstruaci vytáhne jako argument, když potřebuje otce zastavit. V případě R2 muži o menstruaci ví, i když se jí sama snaží skrýt.

R3 mluví o tom, že se v době menstruace nic nemění, i když má bolesti, tak chodí do práce. Jako specifické chování uvádí zvýšenou hygienu v období menstruace a zajištění komfortu (když byla v době menstruace na různých outdoorových akcích).

R3: „Tak spíš asi v návycích asi úplně nee, tak jako, já se snažím dost často jako chodit do práce, i když to mám a mám ty bolesti..“ (Ř. 251-252)

R3: „(...) tak samozřejmě jsem se jako častěji myla.“ (Ř. 258)

R3: „(...) jsem musela teda řešit, jak to teda udělat, abych měla, abych to nějak komfortně [na outdoorových akcích].“ (Ř. 408)

Chování spojené s menstruací má pro každou dívku jinou podobu. U R1 a R2 jde z velké části o to, skrýt menstruaci před muži. R3 naopak mluví o hygieně a komfortu, který si během menstruace ve venkovních podmínkách snažila zajistit.

Chování dívek koresponduje s výzkumy, které jsem předestřela v teoretickém úvodu k menstruaci. Menstruaci tají před muži (R1, R2), včetně používání dámských hygienických pomůcek (R2). R2 je v době menstruace „odhalena“ bratry kvůli specifickým náladám. Společnost s přirozenou změnou hormonů u žen během menstruačního cyklu zachází negativně, což popisuje výše zmíněný americký výzkum, který upozorňuje na to, že menstruace je pro ženy zdrojem sociálního stigma, nebo to ilustruje i výše zmíněné chování Donalda Trumpa. R1 tento stigmatizující pohled na menstruaci nakonec využije ve svůj prospěch, kdy v hádce s otcem použije menstruaci jako absolutní argument. Chování R3, které dotyčná spojuje s menstruací, vychází z biologických projevů menstruace. Během tohoto období krvácí a to musí řešit prakticky, zároveň je její menstruace doprovázená bolestmi,

které jí do jisté míry vyřazují z běžného provozu. I v tomto případě jí menstruace ve vztahu k druhým lidem nepříjemně omezuje.

b) Sdílení menstruace

Jak, kdy a s kým dívky o menstruaci mluvily, resp. nemluvily, už bylo do jisté míry shrnuto v kategorii, která popisuje chování, které souvisí s menstruací. Tam bylo popsáno především ve vztahu s muži. Už z podkapitoly, která připravenost na menarché popisuje, je vidět, že první menstruace je v případě mých respondentek probírána se spolužačkami. Zde se chci věnovat sdílení jak menarché, tak všech dalších menstruací.

R1 řekla o začátku krvácení matce a pak svým nejbližším kamarádkám. Zároveň vnímá, že sdílení menstruace se mění podle toho, v jakém prostředí se pohybuje.

A: „A komu jsi to řekla jako prvnímu?“

R1: „Asi mámě.“ (Ř. 77-78)

R1: „Myslím si, že jsem to určitě řekla svejm nejbližším kamarádkám.“ (Ř. 158)

R1: „no, já nevím... ty prostředí jaký sem střídala, tak sem věděla, že se o tom můžu vyjadřovat různě. Nebo, mohla sem jakoby všude stejně. Jako, když sem byla v tý evangelický partě, tak sem se mohla víc sdílet, jako „zrovna sem to dostala“ ale třeba, nevím, doma sem to jen tak nenadhodila, nebo nedej bože ve sboru nebo na mládeži, že bych tímhle tím přispěla do diskuze, to fakt ne.“ (Ř. 312-316)

A: „A bavila ses o menstruaci někdy s klukama?“

R1: „No se svejma klukama, se kterýma jsem chodila. Já myslím, že je to docela zajímavá, jakože, očividně o tom zas tolik nevědí ze začátku. Takže je to takový téma, který po čase se dá třeba otevřít.“ (Ř. 335-337)

A: „A komu jsi to řekla jako prvnímu?“

R2: „No já jsem právě se, jsem nad tím přemejšlela, než jsem sem šla, že si trochu myslím, že jsem to neřekla, že jsem to řekla až v tý škole, že jsem to třeba mámě asi neřekla, protože jsem se jako styděla, za to, že jsem vlastně před tím. Protože, protože to možná vypadalo, že lžu, jako ale já jsem jako nelhala, no /smích/.“ (Ř. 100-104)

R2: „Vo tomhlectom [menstruaci] jsme se jako bavily všechny, že to nebyly jako skupinky lidí, kdo eště ne, ale takovej jakoo, že se všechny holky bavěj, spolu.“ (Ř. 367-368)

R2: „Vim, že jsme se svým prvním klukem, jsem to jako, že jsem mu někdy jako řekla, že jsem to dostala.. a že von z toho byl jako úplně znechucenej /smích/ a to jsem si, to jsem byla jako vnitřně hrozně nasraná, že je úplnej debil, že nechápe, že je to jako normální mít krámy.“ (Ř. 565-568)

R3: „No, tak to byla máma, noo /smích/. A pak, já si myslím, že jsem to kamarádkám asi hnedka neřekla..“ (Ř. 163-164)

R3: „(...) potom s bývalým přítelem, ten byl teda mimo církev, tak.. tomu jsem asi řekla, že mám bolesti, nebo že mám prostě menstruaci.. teďka nevím, jestli jsme se vo tom nějak dál bavili? .. Asi néé.“ (Ř. 462-464)

Menstruace je sdílená v ženském kolektivu a pak v partnerských vztazích. Rozdíly tohoto sdílení jsou závislé na konkrétních zážitcích dívek. Respondentky příchod menarché oznámily matkám (v případě R2 falešnou menarché, tu pravou už neříká, aby nevypadala, že lže).

V kolektivu spolužaček je menstruace sdílena v jejich nejbližším kruhu v případě R1. U R2 je naopak menstruace stmelující téma všech spolužaček. R3 menstruaci sdílí až ve chvíli, kdy ji sama přijme.

V případě partnerů je rozdíl v tom, jak (R3 sděluje, že má bolesti) a kdy (u R1 "po čase") je jim toto téma sdělováno, R2 uvádí i reakci partnera (znechucení).

Označení pro menstruaci

Ke způsobu sdílení menstruace (tím myslím, s kým a kdy se o menstruaci mluví) patří i to, jakým slovem je menstruace označována.⁸⁰ Všechny respondentky měly svá označení, z nichž se některá překrývala.

Označení „měsíčky“ užívají ve všech třech případech matky respondentek (R1: ř. 332, R2: ř. 552, R3: ř. 536), dívky samy toto označení neuvádějí. R1 i R3 toto označení hodnotí negativně (R1: ř. 332, R3: ř. 540). R1 užívá „krámy“, nebo „to“ (R1: ř. 333, 334). Označení „krámy“ užívá i R2 (R2: ř. 554). R3 užívá „perioda“. Je to podle ní „nadnesený a zní to dobře“ (R3: ř. 543-545).

c) Sexuální výchova

Všechny dívky prošly základní školou, která měla jisté ambice je připravit na období dospívání. Z následujících kategorií je vidět, co si z toho respondentky odnesly a jak sexuální výchovu, či vzdělávací besedy, které se uskutečnily v rámci nějakého předmětu, vnímaly.

Bylo to nepříjemný

⁸⁰ Já sama jsem používala označení „krámy“, změna přišla ve chvíli, kdy jsem se začala s lidmi o menstruaci otevřeně bavit, bylo mi trapně, když jsem měla vyslovit slovo „krámy“, ne menstruace.

R1: „To se řešilo ve škole, my jsme měli různý, žejo, besedy a rozdávaly nám nějaký vložky a takový věci. Bylo to vlastně hrozně nepříjemný. Teď tam vyplyne najevo, kdo už to měl, se tam musej ty lidi přihlásit.“ (Ř. 99-101)

Pro R1 byly školní besedy se sexuální výchovou nepříjemné, protože se tam ukázalo, že ještě nezačala menstruovat.

To ti nedojde

Více, než informace, zapůsobily na R2 reklamní hygienické dámské potřeby, které dívky dostávaly. Zároveň mluví o tom, že menstruační cyklus nebyl ve škole podáván tak, aby si ho zvnitřnila.

R2: „(...) ve škole nám to asi říkali, ale to se těšíš na to, že dostaneš nějaký dárek, žejo /delších smích/.“ (Ř. 285-286)

R2: „(...) jakože sex rovná se dítě? Jo to jo.“ (Ř. 290) .

R2: „Já sem věděla, že když se spolu vyspí kluk s holkou, tak to znamená, že může votěhotnět. ALE nespojovala sem si svoji menstruaci s tím, že se mi spustil nějaký cyklus, nebo já sem si myslela, nebo tak jasny že to asi nějak podvědomě víš, ale nevíš. Choděj ti tam do školy, žejo, říkaj ti ty prevence, ale to ti nedojde.“ (Ř. 292-295)

K sexu jsem si přišla sama

R3 si ze školy konkrétní informace nepamatuje, vzdělávala se sama.

R3: „Prostě k sexu jsem si přišla sama, nějakým způsobem. Sem si něco někde přečetla, protože jsou různý knížky a takový.“ (Ř. 333-335)

R3: „Stejně jako sme tam měly vaření, tak si myslim, že tam probíhaly i nějaký jako normální o rodině a o těhotenství, já už si to nepamatuju, ale myslim si, že něco takovýho tam probíhalo.“ (Ř. 366-367)

Respondentky si toho ze školy moc nepamatují. Sexuální výchova, kterou prošly, nejspíš neměla takovou podobu, aby si z ní do budoucnosti odnesly něco víc, než reklamní předměty a informaci o tom, že s první menstruací přichází i možnost otěhotnění.

d) Tělesné změny

Tělesné změny v období dospívání jsou u dívek známkou přirozeného vývoje. „*Dospívání je období růstu a zrání reprodukčního systému, které*

kulminuje pubertou. (...) Nejčastější změnou v tělesném složení u dívek je zvýšení obsahu tělesného tuku. V pubertálním období dochází ke značnému přírůstku tukové tkáně (v průměru o 11 kg).⁸¹

Claire M. Renzettiová (americká socioložka) mluví o tělesných změnách dospívajících v souvislosti se socializací ve vrstevnické skupině. „Tělo mladého člověka se mění a dozrává (...) Stále větší roli v utváření jeho sebepojetí hraje názor přátel; mladí muži i ženy cítí potřebu být svými vrstevníky oblíbeni a uznáváni (...)“⁸²

Pierre Bourdieu popisuje, jaké kulturní vzorce během socializace člověk získává o tradičním ženství a mužství, a upozorňuje na jejich podoby ve společnosti. V rámci těchto vzorců mluví o ženské zkušenosti, kdy je tělo ženy považováno za tělo především pro druhé. Představa o vlastním není tvořena jen sebevnímáním, tuto představu ovlivňují i hodnocení přicházející od druhých lidí.⁸³

Tělesné změny respondentek se „odehrávaly“ především ve vrstevnické skupině, jejíž reakce byly pro dívky důležité, viz jednotlivé ukázky.

Srovnávala jsem se

R1: „No, to tělo, ty změny taky začly hrozně pozdě. No, že jsem byla taková vyžle, plochá a tak a pak najednou v těch šestnácti bum! A prostě prsa, boky a všechno, takže jsem ztloustla hrozně, a to bylo vlastně nepříjemný, jakoby zpětně když se na to dívám.“ (Ř. 190-192)

R1: „Ale taky jsem to řešila, taky jsem se srovnávala s ostatními, že už ty holky třeba, já nevím, o dva roky dřív už vypadaly jako ženy. Kluci to výrazně komentovali ve škole. Rozhodně to bylo velký téma, narážky furt ňáký, takže, možná sem toho byla trošku ušetřená.“ (Ř. 193-197)

První podprsenka

R2: „Jako první podprsenka, to je téma žejo. (...) pamatuju si, že když sem si koupila tu podprsenku a poprvý sem si jí vzala, tak moje nejlepší kamarádky říkaly "no konečně sis koupila podprsenku", (...) a v tu chvíli sem si připadala tak strašně trapně.“ (Ř. 231, 245-247, 249)

To si fakt nepamatuju

⁸¹ Ferin, Jewelewicz, Warrenová 1997. s. 93, 101.

⁸² Renzettiová 2003, s. 140.

⁸³ Bourdieu 2000, s. 59.

R3: „Tak tohle už sem jako nesledovala, nebo si to fakt nepamatuju, já už fakt nevim.“ (Ř. 277-278)

Pro R1 byly tělesné změny nepříjemnou zkušeností. V době, kdy u spolužaček probíhaly, byla ona ještě „taková vyžle“, čímž se mohla cítit vyřazená z kolektivu, na druhou stranu to zpětně hodnotí tak, že byla ušetřena sexistických poznámek spolužáků.

R2 zmiňuje při otázce na tělesné změny zážitek s první podprsenkou, kterou podle svých kamarádek začala nosit pozdě, což pro ni bylo zdrojem studu.

R3 tělesné změny nesledovala, nebo si je nepamatuje.

Dívky se musely nějakým způsobem vyrovnat jak s nárůstem tělesného tuku, tak se zvýšenou pozorností vrstevnické skupiny vůči těmto změnám.

4.2.3 Významy menstruace ve vztahu ke světu

V této části představuji kategorie, jež naznačují, jakým způsobem se menstruace vztahuje ke světu. Jakou tvář svět nastavuje ženám, jak se na ně dívá a jak to ony reflektují.

První menstruace byla tradičně ukazatelem pro *přechodové rituály*,⁸⁴ které ve společenstvích dělaly z dívek ženy. Tyto rituály byly tvořeny „*rituály odluky od bezpohlavního světa a vzápětí rituály přijetí do světa sexuálního, do užší společnosti, kterou tvoří jedinci téhož pohlaví napříč všemi ostatními společnostmi obecnými nebo zvláštními.*“⁸⁵

James G. Frazer⁸⁶ ve své knize *Zlatá ratolest* popisuje, jakou podobu mělo rituální odloučení dívek v pubertě od společenství kmene. Např. jim byla postavena speciální chýše, kde musely po tři dny bez hnutí sedět (Andamanské ostrovy). Ve všech příkladech, které autor popisuje, byla dívka nějakou dobu mimo společenství, během této doby měla většinou nějakého průvodce, který na celý proces dohlížel, a zároveň dívku připravoval na vstup do společenství sexuálně zralých žen. Antropolog

⁸⁴ Heslo *obřady přechodu*: „*typ rituálu, při němž dochází ke změně sociálního stavu účastníka.*“ Antropologický slovník [online]

Přechodové rituály ve své publikaci *Přechodové rituály* popisuje Arnold Van Gennep. Z jeho knihy jsem převážně vycházela. Přechodové rituály jsou obřady, „*které provázejí přechod od jedné situace k jiné a z jednoho světa (kosmického nebo společenského) do jiného.*“ Přechodové rituály mají trojfázovou strukturu: rituály odluky, pomezí a rituály sloučení.

⁸⁵ Van Gennep 1997, s. 69.

⁸⁶ Sir James George Frazer (antropolog, etnograf a etnolog) se zabýval studiem nejstarších náboženství, mýtů a rituálů.

Arnold Van Gennep uvádí, že během rituálu první menstruace se dívka také seznamuje s tabu, která doprovázejí všechny další menstruace, v souvislosti s nečistotou během všech dalších menstruačních krvácení.⁸⁷

Vyjítí z bezpohlavnosti se v menší či větší míře objevilo v kategorii *Konec dětství*.

a) Konec dětství

„V tvém životě nastala důležitá doba, ale stejně důležitá je i pro tvé rodiče.(...) Vědí však také, že cesta od dětství k dospělosti není vůbec žádnou procházkou růžovým sadem, a dělají si starosti, aby tvé tělo i duše byly v pohodě“.⁸⁸ Takto komentuje období změn, které začíná první menstruací Karen Gravellová, americká autorka jedné z nejprodávanějších knih o menstruaci, kterou napsala se svou patnáctiletou neteří.

R2: „Až postupem času zjistíš, že čím si to prodloužíš to dětství tady tímhlectím [menstruací, která přijde později], tak /smích/ tak vlastně je to jiný, no.“ (Ř. 87-88)

R3: „Mně bylo těch dvanáct, tak zrovna v ten den, jakoby kdy jsem měla poprvý menstruaci, tak jsem si říkala, že vlastně, jako je jakoby KONEC jedny etapy..., kdy vlastně, už začíná něco nového.“ (Ř. 84-85)

R3: „Já jsem hlavně vnímala to, že to, že prostě TO NECHCI.. jo? Že před tím sem si to užívala víc to nějaký dětství, žejo. Protože na vesnici jsme se tam hodně kamarádili s těma děckama, furt jsme blbli, takže jsme si užívali velice šťastné dětství na vesnici.“ (Ř. 315-317)

Příchod menstruace, který ukončuje období dětství, reflektuje jasně R2 a zřetelněji R3. Vnímání menstruace jako něčeho, co když nepřichází, tak prodlužuje dětství, je podobné výkladu *Van Gennepa*, který rozděluje přechodové rituály na jednotlivé fáze. Pocit ztráty dětství u něj koresponduje s fází odloučení od nynějšího stavu.

Na tuto fázi navazuje stadium, kdy je jedinec na pomezí, tím pádem není ani v jednom světě – ani v bezpohlavním světě dětství, ani ve světě jedinců stejného pohlaví.

V rozhovorech se z hlediska přechodových rituálů objevovala až fáze sloučení. Tím mám na mysli chvíli, kdy dívky začaly menstruuovat a reflektovaly, co to pro ně znamenalo.

⁸⁷ Van Gennep 1997, s. 71.

⁸⁸ Gravellová 2004, s. 106.

b) Jsem žena

Už nějak funguju

R1: „(...) asi tam bylo takovýto „konečně jsem jako žena, už nějak funguju, tak jak bych měla“ (...)“ (Ř. 178-179)

V případě R1 se předchozí kategorie (konec dětství) vůbec neobjevila, její vnímání menstruace hodně souvisí s pozdním nástupem menarché, což pro ni bylo stresující. Vřazení do skupiny žen je u ní spojené s funkčností ženského organismu. Příchod menarché vnímala jako potvrzení toho, že její tělo správně funguje.

Seš úplná

R2: „(...) seš tak najednou úplná, prostě, seš najednou takovej ten, jako ta ženská, konečně. Jak bys nebyla kluk ani holka a pak už jako seš v tom klubu.“ (Ř. 96-97)

R2: „(...) mně to v něčem přijde, že spousta ženskejch si stěžuje na to, že musí menstruovat a že je to voprú, ale mně to přijde, že se vodlišujem tím, a že to je vlastně jako hrozně dobrý... identifikovat se s tím, že seš žena, jako skrz co jinýho, no já nevim.“ (Ř. 277-279)

Tato respondentka vnímá příchod menstruace jako to, čím se jí otevřely dveře do světa dospělých žen. V prvním úryvku je patrné ono bezpohlavní období, jak se o něm zmiňuje *Van Gennepe*. Z tohoto času, kdy „nebyla kluk ani holka“ vstupuje rovnou do klubu žen. Menstruaci zároveň vnímá jako způsob identifikaci žen. „Ženské tělo a ženská sexualita představují prvořadý symbol k vyjádření ženské identity.“⁸⁹

Prostě to nechci!

R3: „(...) já sem hlavně vnímala to, že to, že prostě TO NECHCI.. jo?“ (Ř. 315)

R3 vnímala to, že příchod menstruace ukončuje dětství. A bránila se tomu. V jejím případě jsem ve vyprávění našla pasáž, kterou jsem si označila kódem *iniciační rituál*, týká se toho, jak si musela jít koupit vložky. Jakoby se nákupem vložek veřejně přiznala k tomu, že už je taky menstrující žena:

R3: „Takže sem se hnedka jako ptala mámy [když začala poprvé krvácet], co to jako znamená? Aa, tak mně řekla, že to je teda ta menstruace, aa.. takže potom už

⁸⁹ Bowieová 2008, s. 106.

sem šla druhý den jako kupovat vložky, no. To bylo ještě do obchodu, kterej sme měli ve vesnici, takže to bylo takový pro mě nepříjemný!“ (Ř. 143-146)

S přechody mezi jednotlivými životními obdobími je potřeba se nějakým způsobem vyrovnat, přechodové rituály nabízí řešení. V západní společnosti jsou těmito rituály zdůrazněné veřejné události, které slouží k přechodu z jednoho stavu do druhého. Týkají se buď jednotlivce, nebo celé věkové skupiny. I když jsem na začátku této podkapitoly, která vynáší významy menstruace ve vztahu ke světu, představila rituály tradičních společností, není pravda, že by v moderní společnosti přechodové rituály neexistovaly, i když jejich význam poněkud upadl. V západoevropské společnosti mají podobu biřmování, prvního přijímání a v evangelickém prostředí konfirmace.⁹⁰

Tato kapitola popsala, že a jak je menstruace vnímána ve vztahu k sobě samé a ke svému tělu, ve vztahu respondentek a jejich okolí. Zároveň z rozhovorů vyplynulo, že okolní svět na ně jako na menstruuující ženy určitým způsobem reaguje.

⁹⁰ Eriksen 2008, s. 84-86, 175-176.

„Konfirmace, doslova utvrzení (ve víře). Označuje bohoslužebnou slavnost, při níž jsou pokřtěné děti přijaty do společenství dospělých věřících a jsou pozvány k večeři Páně. Konfirmaci předchází jedno- až dvouletá příprava a týká se dětí ve věku 13 až 14 let. Během konfirmační přípravy získávají navíc znalosti o víře a církvi a připravují se na to, aby se mohly přiznat k vlastnímu křtu. Konfirmace se vztahuje ke křtu, je vyznáním víry. (...) Konfirmační příprava je dobrou příležitostí k tomu, aby děti byly přivedeny ke vztahu k biblí a svátostem. Důležité je, abychom své děti vedli k tomu, co sami žijeme a praktikujeme. Konfirmace má zejména smysl pro společenství, kde se děti účastní života církve a touží po přijímání.“⁹⁰

Konfirmace [online]

5. Socializační prostředí

Tato kapitola se zabývá socializačním prostředím respondentek. Vchází z třetí výzkumné otázky: „*Jaká explicitní a implicitní vodítka pro prožívání menstruace nabízelo prostředí evangelické rodiny a sboru a širší společenské prostředí?*“ Kromě samotného popisu prostředí tak budu sledovat i to, jaká vodítka prostředí pro prožívání menstruace nabízelo.

Hlavní teoretické zdroje této kapitoly jsou knihy týkající se sociální psychologie od Jozefa Výrosta a Ivana Slaměníka,⁹¹ dále *Psychologická encyklopedie*⁹² a *Učebnice obecné psychologie*.⁹³ Poměrně velkou část této kapitoly jsem věnovala popisu evangelického prostředí, protože je v cíli této práce také zmíněno.

*„Socializace je souhrn procesů vzájemné interakce mezi společností a jedincem, v nichž společnost působí na jedince tak, aby v sobě svým učení vytvořil psychologické předpoklady nezbytné k participaci ve společnosti současně jako člen společnosti i jako relativně samostatná osoba schopná řídit své jednání a odpovídat za ně; v důsledku toho se jedinec postupně přeměňuje z biologického organismu novorozeněte v dospělého kulturního člověka, který je určitým způsobem začleněn do společnosti, a který pak postupně tento svůj způsob začlenění do společnosti v dospělosti a ve stáří mění a ve shodě s tím neustále mění i sám sebe.“*⁹⁴

Proces socializace trvá celý život, jedinec si během něho osvojuje hodnoty, pravidla a normy té skupiny nebo prostředí, do které vstupuje.

*„Lidský jedinec přichází na svět jen jako potenciální člověk. Člověkem se stává v procesu socializace, jehož výsledkem je získání specificky lidských způsobů psychického reagování, vnímání, myšlení, citění a konání, tedy osvojení si vlastností, které mu umožňují život ve společnosti.“*⁹⁵

Během tohoto procesu působí na člověka různí činitelé socializace.⁹⁶

⁹¹ Výrost, Slaměník 1998, 2008.

⁹² Baštecká 2009.

⁹³ Plhánková 2004

⁹⁴ J. Odehnal in J. Janoušek a kol. 1988 in Výrost, Slaměník 1998 s. 265

⁹⁵ Výrost, Slaměník 2008, s. 49.

⁹⁶ Činitelé socializace jsou: „*nejrůznější sociální skupiny, do kterých je jedinec začleněn, a nejrůznější osoby, se kterými vstupuje do různých vztahů.*“ Výrost, Slaměník 2008, s. 50.

5.1 Evangelické prostředí

5.1.1 Evangelická víra

Tento výklad je značně zjednodušený, cílem kapitoly není vyložit čtenáři problematiku víry, ale stručně vykreslit specifika protestantské zbožnosti.

Farář *Jan Čapek*⁹⁷ popisuje evangelickou víru jako *věcnou a zemitou*. Je to víra, která vychází z *Bible*, z jejího svědectví a výkladů. Je obezřetná, co se týče neobvyklých duchovních zážitků, sladkých řečí i různorodých svědectví.

Profesor *Milan Balabán*⁹⁸ odpovídá na otázku „*co je víra?*“ výkladem tohoto hebrejského slova.⁹⁹ V tomto biblistickém pojetí nelze víru vnímat jako jakési přesvědčení, ale jako skutečnost, která se ukazuje ve chvíli, kdy jsou věřící lidé „zkoušeni“. V ten moment jde o to, jakým způsobem obstojí v mezní situaci a jak si poradí s důvěrou, která jim byla svěřena. Hebrejský výklad slova víra úzce souvisí s časem. Skutečnost, zda se zkoušená osoba osvědčí a zůstane tak věrná, se vždy prokazuje v čase, má dějinný charakter.

Víra je chápána jako pozvání na cestu, možnost podílet se na skutečích víry a navázat tak na dějiny Božího lidu. Toto pozvání nepřichází od rodičů, faráře či farářky nebo někoho dalšího, je to Boží pozvání.¹⁰⁰

Osobní víra má mnoho podob. Moje osobní víra například procházela velkou krizí během času, kdy jsem pracovala na diplomové práci (viz následující úryvek a kap. *Předporozumění*).

„Evangelická víra nenese stejné vzory jako pohanské bohyně, kdo mě dovede k mému ženství v evangelické prostředí?“ (TP 2015-08-17)

V evangelické zbožnosti není prostor pro polyteistická božstva s nejrůznějšími výraznými archetypálními znaky, jimiž by se jedinec mohl nechat vést, evangelická víra je založena na jejich důrazném odmítání

⁹⁷ Čapek 2006, s. 1-2.

⁹⁸ Balabán 1993, s. 13-19.

⁹⁹ „V hebrejštině se pojem víry zakládá na slovním kořeni 'M-N – a to znamená „být jistý, spolehlivý, věrný“ (Pípal 2006); je tu předpoklad stability, konstantnosti (Viz Lisowsky 1958. 'M-N v nif. stabilem esse; EMÚNÁ = firmitas, ÉMET = constantia.)

¹⁰⁰ Gruber 2006, s. 2-3.

a vymezování se vůči tomuto pojetí náboženství a víry. K odmítání jiných bohů vybízí už Desatero.¹⁰¹

*Bible*¹⁰² je základní pramen evangelické víry.¹⁰³ *Bible* svými příběhy čtenáře či posluchače vede. Bůh se dává poznat skrze slovo, příběhy v *Bibli* ukazují Boží působení v dějinách času.¹⁰⁴ Výstižně to vyjadřuje *Milan Balabán* v úvodu ke své knize *Bojovníci a trpitelé*:

„*BIBLE se nám stala nejen poučením o „dávných svatých dějích“, nýbrž také a především o Božích vysvobozujících činech v lidských životech i v dějinách vůbec.*“¹⁰⁵

Mě zajímalo, jak tento základní pramen mluví o menstruaci, a co si z toho vzaly samotné respondentky.

Ženy jsou v nějakém období nečistý

R1: „Já si myslím, že se tam píše, že ty ženy jsou v nějakém období nečistý, že pak chodily do těch koupelí mikve? Nebo do těch lázní? Nebo možná třeba opouštěly na nějakou dobu prostě nějakou skupinu lidí?“ (Ř. 366-368)

Je to nečistý

R2: „Že to je nečistý, jo. Žena měla své dny a byla nečistá a byla zahrabaná někde v hlíně, žejo. Tak židi maj ženu, která menstruuje, za nečistou, že se jí nesmí ani dotknout a vona se nesmí umývat, žejooo. Takže smrdí, protože ta menstruace je taková základ hygieny, žejo. Takže vlastně tím degraduje tu ženu ještě víc, na to, že je nečistá, aby se cítila eště jakoby nečistější.“ (Ř. 643-647)

To mě trošku štve

¹⁰¹ „Nebudeš mít jiného boha mimo mne. Nezobrazíš si Boha zpodoběním něčeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí,“ Bible, Ex 20,2-5.

¹⁰² Bible, „základní spis judaismu a křesťanství; soubor kanonizovaných knih, považovaných za inspirované Bohem, v němž je uloženo lidské svědectví o Božím slově. Biblický kánon tvoří dvě části: Starý zákon, který je biblí judaistů i křesťanů, a Nový zákon, který je specificky křesťanskou částí bible;“ Malina 2009

¹⁰³ Více informací k evangelické podobě víry uvádím v následující kapitole *Socializace*, kde celkově představuji evangelické prostředí.

¹⁰⁴ Gruber 2006, s. 5.

¹⁰⁵ Balabán 1994, s. 7.

R3: „A mě docela štve, v Bibli, že prostě žena je považována za NEČISTOU, když menstruuje, tak je prostě nečistá, jo? Ale tak jako, to mě trochu štve, ta ženská za to nemůže, protože to je NORMÁLNÍ PRŮBĚH toho života, toho životního cyklu, takže tohle mně tam vadí.“ (Ř. 518-521)

Reakce respondentek není samozřejmě stejná, všechny ale ví, že v Bibli je menstruace označena jako nečistá.

Nečistota v *Bibli* je explicitně zmíněná v *Starém Zákoně* v knize *Leviticus*.¹⁰⁶ Tato kniha v sobě shrnuje ustanovení, která pocházejí z různých období¹⁰⁷ a souhrnně jsou podána jako součást smlouvy mezi Hospodinem a jeho lidem. „*Chtějí především vést lid k poznání a uznání Boží svatosti. Ta zavazuje každého jednotlivého příslušníka izraelské pospolitosti, aby v celém svém životě usiloval rovněž o svatost. Nepomohou mu k ní žádné záslužné skutky, nýbrž jen poslušná víra. Z Boží milosti (...) smí žít v Boží svobodě, vysvobozen z marného a marnivého zposvátňování kohokoliv a čehokoliv.*“¹⁰⁸

Menstruační nečistota je popsána v 15. kapitole v 19-33 verši. Menstruace je zde označena za pohlavní nečistotu.

„*Nečistota v době menstruace trvá sedm dní. Toto krvácení - na rozdíl od chorobných výtoků - bylo v pohanských kultech považováno za úkaz životodárné síly. Víra v životodárnost těhotenství a menstruace byla všeobecně spojovaná s největší hrůzou a odporem, aniž se to zdálo protismyslné. Taková žena byla nedotknutelná; ani v Izraeli se k ní muž nesměl přiblížit. Žena v menstruaci hrála významnou roli i v magii.*“¹⁰⁹ Smyslem je ochránit ženu i prostředí. Nejen v okolních (pohanských) národech, ale i v Izraeli se věřilo, že žena má v období menstruace zvláštní sílu. Proto byly ustanoveny tyto zákony, aby ženy chránily před stykem s démony a magií. Tyto přepisy slouží také k udržení kázně a čistoty.¹¹⁰ Zákazy, které ženy vyčleňují ze společenských aktivit, sloužily k ochraně společenství, „*aby nebylo ohroženo shromáždění Božího lidu pověrami, magií a jinými zlořády.*“¹¹¹

¹⁰⁶ Leviticus, neboli 3. Mojžíšova, je třetí biblickou knihou. Zkratka, která se pro tuto knihu používá, je Lv.

„*Pět knih Mojžíšových, hebr. Tóra = zákon. „Zákon“ neznamená jen „soubor nařízení a předpisů“, nýbrž základ, na němž stojí svět a náš život.*“ Klinecký 2000, s. 6.

¹⁰⁷ „*Kultické předpisy se z počátku předávaly ústně. K jejich postupnému sepsání došlo až po usazení v zemi, když Izrael získal první svatyně. Datum konečné podoby a definitivního písemného zachycení je velmi nejisté; obvykle se udává doba začátku babylonského zajetí, tedy 6. století př. Kr.*“ Bič 1975, s. 225.

¹⁰⁸ Bič 1991, s. 400.

¹⁰⁹ Bič 1991, s. 367.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

Během menstruace byl zakázán pohlavní styk (znečištění na sedm dní). Žena s pravidelnou menstruací nemusela po skončení období nečistoty přinášet oběti. Všechny tyto příkazy sloužily k ochraně izraelské pospolitosti. „*Jde v posledu o čistotu Božího příbytku a bohoslužeb a tam nesmí vstoupit nic poskvrněného a poskvrňujícího.*“¹¹²

Ačkoliv je menstruace v Bibli označována za nečistou, zmíněné zákazy byly namířeny především na magické zacházení s menstruační krví, měly tedy Boží lid ochránit před pohanskými praktikami okolních národů. Z toho je patrné, že tyto příkazy se vztahovaly k určitým dějinným obdobím.

S podobou osobní víry souvisí i věrouka, tak, jak ji učí církve, v tomto případě ČCE.

5.1.2 Českobratrská církev evangelická (ČCE)

„*Evangelická církev se hlásí do společenství reformačních církví obnovených a stále se obnovujících Božím slovem. Navazuje na tradice české reformace, na husitské hnutí, církev podobojí a Jednotu bratrskou, na evangelické církve augsburského a helvetského vyznání, povolené v našich zemích tolerančním patentem v roce 1781 a sloučené svobodným rozhodnutím zástupců všech sborů na generálním sněmu v roce 1918 v jedinou církev, která přijala jméno Českobratrská církev evangelická.*“¹¹³

Tento příspěvek představuje ČCE i z historického hlediska a popisuje základní kameny, na kterých je českobratrská církev vystavěna. V *Průvodci ČCE*,¹¹⁴ (což je informativní brožura vytvořena na žádost Synodní rady ČCE) je rovněž odkaz na českou reformaci (15.-17. století). Reformaci zdůrazňuji jakožto jeden z nejzásadnějších historických vlivů na vývoj evangelické církve, rozsah této práce mi však nedovoluje se jí zabývat detailněji (více ve zmiňovaném *Průvodci ČCE*).

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Základní dokument Českobratrské církve evangelické 2012 - Základní dokument ČCE vyjadřuje explicitní pojetí církve. Pro dokreslení zde uvádím i citaci ze vzpomínek mého dědečka, jakožto implicitní vnímání ČCE a jejích pramenů, který sloučení obou církví zažil „na vlastní kůži“ ve výchově: „...reformovaný rys přísnosti a důslednosti i rys luterské svobody a nadhledu. Ono se to asi projevilo i v tom, jak prvořadou roli u nás hrála na jedné straně církve a vůbec náboženství, a jak do toho pronikala spousta věcí, které patřily k bohatosti života, od důrazu na vzdělání až po sport a zábavu. Jedno i druhé s naprostou samozřejmostí.“ (Trusina 2011, kap. Maminka)

¹¹⁴ Macek 2008 s. 11.

Zásadním pramenem učení evangelické víry je *Bible*.¹¹⁵ To, že se protestantská identita opírá o *Bibli*, jakožto o Písmo svaté, které považuje za *jediný normativní základ křesťanského učení*, popisuje také *Martin T. Zikmund* ve svém příspěvku o hledání evangelické a katolické identity.¹¹⁶ *Bible* je základní pramen víry, který ukazuje zkušenosti lidí s Bohem, předkládá jejich příběhy a obrazy, ze kterých může věřící člověk hledat inspiraci pro cestu ve svém životě.¹¹⁷

Dalším charakteristickým rysem ČCE je *konkrétní společenství*. *Augsburské vyznání* vymezuje církev jako *shromáždění*, nejde tedy o organizaci (i když tou ČCE také je). V první řadě jde o shromáždění konkrétních lidí.¹¹⁸ Farář *Miroslav Janeba* uvádí *sborovost a společenství* jako jeden z charakteristických prvků evangelické církve.¹¹⁹

„Českobratrská církev evangelická zakládá svoje církevní společenství na víře, že kde se sejdou už jen dva nebo tři lidé ve jménu Krista Ježíše, on je uprostřed nich. Proto se církev už od nepaměti schází ke společným bohoslužbám, ale i společnému vzdělávání a zábavě. V evangelické církvi jsou zastoupeny všechny generace a každá se aktivně podílí na živém církevním společenství. Hlavními skupinami jsou: děti, mládež, střední generace, senioři“.¹²⁰

Společenství věřících je v ČCE nejčastěji vymezeno lokálně, zde mám na mysli *sbor*. Toto vymezení je dáno historickým vývojem, zároveň však má i teologické opodstatnění. Jak uvádí profesor *Filipi*: *„Pojetí církve jako místního společenství souvisí však hlouběji s poznáním, že prostorem,*

¹¹⁵ „*Bible je kniha, kterou napsali lidé, a proto není zdaleka dokonalá. Bůh k nám v bibli mluví lidskými slovy a myšlenkami. Nesmíme se divit, když se v bibli setkáme s úvahami a představami, kterou jsou dnes překonané a dobově podmíněné. Biblické texty byly napsány tak, aby mluvily především ke svým současníkům. Chceme-li, aby promluvily také k nám, je třeba zkoumat, co chtěly říci v době svého vzniku, a na základě toho se pokusit přenést jejich svědectví do dnešní doby. Společným cílem biblických textů bylo oslavit Boží lásku a věrnost.“* Vymezení Bible v katechismu evangelické církve, in: Gruber 2006, s. 5.

¹¹⁶ Zikmund 2008, s. 64-67.

¹¹⁷ Gruber 2006, s. 6: „*Bible svědčí o tom, co lidé prožili s Bohem. (...) Bible se totiž nesoustředí na to, co se stalo v jednom dávném okamžiku, ale pomocí konkrétních, modelových příběhů svědčí o tom, co platí a trvá stále.“*

¹¹⁸ Filipi 1999, s. 27.

¹¹⁹ Janeba 1999, s. 16.

¹²⁰ Lidé ČCE [online], stejné viz „*Českobratrská církev evangelická zakládá svoje církevní společenství na víře, že kde se sejdou už jen dva nebo tři lidé ve jménu Krista Ježíše, on je uprostřed nich. Proto se církev už od nepaměti schází ke společným bohoslužbám, ale i společnému vzdělávání a zábavě. V evangelické církvi jsou zastoupeny všechny generace a každá se aktivně podílí na živém církevním společenství.“* dostupné z Co děláme [online]

v němž se osvědčuje víra a posvěcení, je soubor lidských vztahů, sociální realita všedního života – rodina, povolání, potřební lidé.“¹²¹

Farní sbor¹²² je tedy základní jednotkou církve, toto základní společenství spravuje staršovstvo.¹²³ Sbor je tedy vymezen zeměpisným územím, v jeho čele stojí kazatel nebo kazatelka. Sbor není pasivní jednotkou, sám se spravuje a hospodaří a zároveň si také vybírá, koho bude mít ve svém čele. Kazatelé jsou oslovováni sborem. Pokud přijmou pozvání, jsou voleni členy sboru na určité časové období (max. na dobu deseti let, volba však může být provedena několikrát za sebou).

Kazateli se mohou stát lidé, kteří mají potřebné teologické vzdělání, a církev je pověřila službou Slova a svátostí prostřednictvím ceremoniálu ordinace.¹²⁴ Jsou pověřeni předávat aktualizovanou zvěst evangelia a snažit se sdělovat Boží slovo s ohledem na jeho intenci. Jejich úkolem je také vykonávat pastýřskou a pastorační činnost.¹²⁵ Služba slova je nejvýraznější při nedělních bohoslužbách,¹²⁶ za jejichž přípravou stojí kazatel či kazatelka. Tolik k realitám ČCE, ve výzkumu jsem pokládala respondentkám ve spojení s ČCE tuto otázku:

„Máš dojem, že evangelická církev, jakožto instituce se nějak, jako písemně nebo ústně vyjadřuje k menstruaci?“ Dostala jsem následující odpovědi:

R1: „Nikdy sem to od nikoho neslyšela. Jako spíš mi přišlo, že se o tom tak taktně mlčelo, nebo já nevím prostě, jako nerozebíralo se to.“

A: „Máš dojem, že se ČCE nějak vyjadřuje vůbec k menstruaci?“

R1: „...Nepostřehla jsem to.“ (Ř. 347-350)

¹²¹ Filipi 1999, s. 28.

¹²² „Sbor je základní jednotkou Českobratrské církve evangelické. Tvoří ho členové, kteří byli pokřtěni a konfirmováni, tedy přijati do církve. Sbor se schází k pravidelným bohoslužbám, vzdělávání formou biblických hodin nebo ke konkrétním příležitostem: sborová odpoledne, koncerty ve sboru, divadelní představení dětí a mládeže, společné výlety a pobyty...“ Viz: Struktura církve [online]

¹²³ „Život farního sboru řídí staršovstvo, které tvoří bratři a sestry, kteří byli tímto úkolem pověřeni volbou při shromáždění celého sboru.“ Gruber 2006, s. 19.

¹²⁴ Gruber 2006, s. 19.

¹²⁵ Základní dokument Českobratrské církve evangelické 2012

¹²⁶ „Středem života sboru jsou nedělní bohoslužby, při nichž se scházíme, abychom se společně setkali s Bohem. Bůh nás při nich navštěvuje ve svém slovu a při vysluhování svátostí. Účast na bohoslužbách nechápeme jako svou náboženskou povinnost, ale jako Boží pozvání, abychom obnovili a upevnili svůj vztah k Bohu a načerpali novou sílu ke každodennímu životu. Základem bohoslužeb je výklad bible, kterému tradičně říkáme kázání. Je to pokus nalézt v biblickém svědectví Boží slovo do dnešní doby a situace.“ Gruber 2006, s. 19.

R2: „... Vim, že evangelická církev vydala takový jako nějaký sešítky, který sou jako různě tématický a jeden z nich je jako rodina, tak to by mi přišlo jako nejbliž k tomu /smích/ že třeba /dlouhý smích/." (Ř. 604-605)

R3: „Mm, nevím, jestli se o tom bavili, tak v normálním, jako, v normálních mezích, jako se o tom baví jakákoliv jiná kamarádka s kamarádkou, ne, že by do toho zasazovali nějaký, že by to nějak spojovali s vírou, to ne." (Ř. 497-499)

V evangelické tradici se k menstruaci vyjadřuje explicitně jen *Bible*. Respondentky nezaznamenaly žádnou odezvu ze strany církve na téma menstruace.

A: „A myslíš, že by se [církev] měla vyjadřovat k menstruaci?“

R1: „Nevím /smích/, jestli by se měli faráři ve svých kázání o tom měli zmiňovat. To ...to, ani nějak nepotřebuju nebo neočekávám. Myslím si, že se jich to ani moc netýká. A to, ale je možný, že třeba nějaký mládeže? Nevím, je asi něco jiného, když je farářka nebo farář. Že třeba... nevím, může být někdo, kdo chodí do mládeže a třeba to doma s rodičema neřeší, takže by mohla být třeba otevřená, aby ty holky z té mládeže věděly, že se za tou farářkou můžou přijít poradit." (Ř. 352-356)

R2: „Já si myslím, že, že církev neví. Když se řekne téma tvój diplomky, který je, nevím?“

A: „Menstruace v českém evangelickém prostředí.“

R2: „Jo, tak když řekneš menstruace v ČCE, tak ti lidi řeknou "a to je menstruace v nějakým jiným prostředí jiná?" "z ní třeba teče jiná krev?" (...)" (Ř. 616-620)

R3: „No, já si myslím, že asi ne. Protože to je záležitost každé ženy." (Ř. 513)

Podle R1 se toto téma farářů netýká. Něco jiného je farářka a dospívající dívky na nějaké mládežnické akci.

R2 neodpovídá na otázku zda by se církev měla nebo neměla vyjadřovat k menstruaci, ale sděluje svůj dojem, že lidé v církevním prostředí spojení tématu menstruace a církve nerozumějí. R2 si myslí, že v evangelickém prostředí jde především o problém s přijetím těla.

R2: „V tom evangelickým prostředí prostě.. jako myslím si, že jako není problém menstruace, ale primárně je problém jako těla, asi. Jako přijetí ženskosti, ženského těla.. ale i mužského." (Ř. 659-663)

R3 vnímá menstruaci jako osobní záležitost každé ženy.

Jak bylo zmíněno výše, fakt, že kazatelé jsou sborem voleni na určité časové období, dává často farářské rodině zkušenost stěhování. To, že k folklóru farářské rodiny stěhování z fary na faru do jisté míry patří, je patrné i z rozhovorů:

R1: „Jo no, akorát jsme se stěhovali.“

A: „To je vtipný, já jsem se taky akorát stěhovala.“

R1: „Hm, ale je to v něčem fakt blbý, ale v něčem je to fakt super, že sem fakt jako ráda, že sem neseděla celej život na zadku. Ale jako je pravda, nechci, aby to znělo nějak ukřivděně, ale já sem to v naší rodině vyžrala nejvíc, protože sem byla v tom věku, kdy jsem přecházela na gympl do třídy, která už byla zajetá, a bylo to fakt na nic. Já jsem nestíhala vůbec.“ (Ř. 30-36)

A: „A proměnily se nějak tyhleto prostředí, třeba v souvislosti s tím stěhováním?“

R3: „Jako jestli se mi nějak změnilo prostředí? Žejo, tak my sme přišli z vesnice do města, takže pro mě strašně velká změna, já sem vůbec, já sem byla takový, jak to říct, takový jako KUŘE, jo? Který se vůbec nevyzná...“ (Ř. 417-420)

R3: „(...) já sem byla taková hodně vystrašená, jo? Ale musela sem se nějak překonat a prostě to po tom přestěhování nějak přijmout.“ (Ř. 438-440)

Obě respondentky se se změnou vyrovnaly, nebylo to ale jednoduché a od obou to vyžadovalo jisté úsilí.

Nejistotu, kterou přináší farářské rodině nové prostředí, reflektuje také *Daniel Ženatý*: „*Farář se většinou během své praxe stěhuje, někdo dvakrát, jiný třikrát či vícekrát. Mění sbor a táhne s sebou rodinu. (...) To chce odvalu brát s sebou ostatní do nejistot a stavět je do nových podmínek.*“¹²⁷ Vliv stěhování na samotné děti popisuje například psycholožka *Daniela Kramulová*, která zdůrazňuje, že zejména proces začleňování do školního kolektivu může být obzvláště náročný.¹²⁸

Farář *Janeba* také mluví o farářských rodinách a jejich službě v církvi: „*To, že církev se drží tak, jak se drží, je v nemalé míře zásluhou farářů a jejich rodin.*“¹²⁹

5.1.3 Evangelická rodina

Rodina bývá zpravidla prvním prostředím, které potřebné dovednosti pro proces socializace předává.¹³⁰ Definici rodiny není jednoduché formulovat, protože záleží na její výchozí pozici, jak teoretické, tak osobní.¹³¹ Vymezení, které jsem pro tuto práci zvolila, jsem si vypůjčila z učebnice *Aplikované sociální psychologie*.¹³²

¹²⁷ Ženatý 2007

¹²⁸ „*Děti jsou v podstatě konzervativní, mají rády jistotu a převratné změny zrovna nemilují. Když je vytrhneme z prostředí, na něž byly zvyklé, a přesadíme je tam, kde nikoho a nic neznají, bývá to problém, ... Přijetí do kolektivu bývá nejobtížnější na druhém stupni, kdy dítě přichází do třídy, v níž se spolužáci znají léta a kde platí určité skupinové normy a vzory, které nezná,*“ Kramulová 2008.

¹²⁹ Janeba 1999, s. 16.

¹³⁰ Výrost, Slaměník 1998, s. 303-304.

¹³¹ Baštecká 2009, s. 318; Výrost, Slaměník 1998, s. 303-304.

¹³² J. Odehnala (1984, s. 115, in J. Janoušek a kol, in Výrost, Slaměník 1998, s. 304.)

„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.“

Jednou ze základních charakteristik rodiny je *rodinná identita*, což je pocit sounáležitosti s úzkým společenstvím, jehož je jedinec členem. Jedná se o vědomí jedince „my jako rodina“.¹³³ Rodinná identita bývá v církevním prostředí spíše silná.

Rodiny všech respondentek byly specifické díky otcově farářskému zaměstnání, které vznáší na ostatní rodinné příslušníky určité nároky. Jedním z nich je pracovní migrace neboli stěhování během vykonávání farářského postu. Další specifika se pak odrážejí především v každodenním životě. *„Oni by měli jít příkladem v této nejisté době, jejich rodina by měla být neochvějnou jistotou, jejich partneři by vedle svého zaměstnání měli ještě s láskou pracovat pro sbor a jejich děti by měly být vzorně vychované, slušné a zbožné. Farář/ka /i jeho/její rodina je pečlivě sledován/a, jestli tato nadměrná očekávání a vysoký ideál dostatečně naplňuje.“*¹³⁴ Toto je jeden z nároků, které bývají na farářskou rodinu kladeny. Farářská rodina většinou žije na faře, což je zároveň s kostelem, či modlitebnou, centrum sborového života. Zkušenosti z života na faře popisuje mimo jiné kniha *Ženy z fary*.¹³⁵

a) Život na faře

Život na faře, tedy v centru sborového života, komentovala velmi zřetelně první respondentka.

R1: „No, znamená to pro mě, že to s sebou nese takový obrovský společenství, že nejsem sama, je to hrozně takový vlastně příjemný na jednu stranu. I když já ani nevnímám to, že bych měla nedostatek soukromí.. to ne. Nějak asi toleto to pro

¹³³ Baštecká 2009, s. 319.

¹³⁴ Havlíčková 2004, s. 15.

¹³⁵ *Ženy z fary* je kniha rozhovorů s ženami, které žily na faře. Specifikum fary je např. v tom, do jaké míry bude otevřená. V rozhovoru s Danielou Brodskou zaznívá otázka, zda měli s manželem farářský dům otevřený ve dne v noci. *„Vedli jsme takový otevřený farářský dům. (...) jezdila k nám spousta lidí. Jedni aby nás podpořili, jiní proto, že jsme byli „exoti“. Posléze mne to někdy připravovalo o soukromí natolik, že jsem měla chuť z domu utéct“.* Lukášová, Schillerová 2006, s. 44.

mě znamená. Život v obrovském společenství. A hlavně, mám pocit, že všichni tě mají rádi, všichni jakoby nad tebou držejí ochrannou ruku, je to prostě takový jako, takový bezpečí, ňáký." (Ř. 263-267)

R1 komentuje život na faře pozitivně, nedostatek soukromí, ani tlaky na vzorové chování nepocituje. Na explicitní dotaz ohledně menstruace a tohoto prostředí odpovídá:

R1: „Pro mě to bylo úplně oddělený.“ (Ř. 275)

R2 už v období, o kterém jsme se bavily, na faře nebydlela, kvůli rozvodu rodičů. Takže o prostředí fary a sboru nemluvila.

V případě R3 je sbor upozaděn, protože se jí toto prostředí protíná s vrstevnickou skupinou.

A: „A byl tam jako ňákej sbor zahrnutej v tom prostředí? Jako jestli to bylo prostředí, ve kterým ses pohybovala?“

R3: „Jo to jo, ale tam nikdo takovej nebyl, nebo tam chodila i ta kamarádka, takže to je asi tak jedinej člověk, se kterým sem se vo tom myslim bavila, a jinak ze sboru NIKDO. Nás tam bylo jako děcek tehdy jako docela hodně? Ale bylo tam taky hodně seniorů a střední věk, takže tó.. no.“ (Ř. 351-356)

b) Máma

Postava matky se objevila ve všech rozhovorech. Zmínila jsem jí už v případě první menstruace a byla zmíněna jako jedna s osob, se kterými je menstruace sdílena. Zde jen zopakujím na základě výpovědí respondentek, jak moc byly matky pro prožívání období okolo první menstruace významné.

R1: „No, my sme to s mámou, myslím, dost intenzivně řešily.“ (Ř. 87)

R1 je první dcera, menstruace nepřicházela, s mámou tento „problém“ prožívala a řešila.

R2: „Ale naše máma to neřešila.“ (Ř. 251-252)

R2 je nejmladším dítětem a o menstruaci se dozvěděla od starší sestry. Postava matky je zde více v pozadí.

R3 je posledním dítětem svých rodičů a také má starší sestru, v době, kdy začínala menstruuovat, její starší sourozenci studovali vysoké školy, tudíž byla doma prakticky sama. A s matkou o věcech kolem menstruace a sexuality mluvit nechtěla.

R3: „Já sem vlastně nikdy o takovejch věcech s mámou nechtěla mluvit, jo?“ (Ř. 333)

c) Tاتا farář

V rozhovorech jsem se respondentek přímo ptala, jestli je nějaká souvislost mezi jejich menstruací a tím, že jejich otec je farář. Tuto spojitost respondentky nijak nevnímaly, ani v jednom případě žádnou souvislost nerefletovaly.

R1: „No tak, to si myslím, že je to úplně jedno, že je tата farář. Že i kdyby dělal cokoli jinýho, tak bych se s ním o tom nechtěla bavit /smích/ no, nehraje to pro mě roli, že je farář. Myslím si, že je to spíš o tom, jak ten člověk umí komunikovat a jestli je třeba taktní k tý dceři, jestli prostě vycejtí, že teď by se to nemělo řešit, a nezávisí to nějak na tom povolání.“ (Ř. 269-272)

R2: „U nás doma se to jinak nekomentovalo. Z tátovy strany.“ (Ř. 426)

R3: „(...) já jsem si to s tím nijak nespojovala, /smích/ prostě /smích/ taková ženská záležitost, noo.“ (Ř. 378-379)

V rozhovorech se ukázalo, že nejde o to, jestli je otec farář. Menstruaci dívky vnímají jako téma, které není potřeba rozebírat s otcem (R1, R3), u R2 to otec nekomentoval. Přítomnost tématu ve vztahu dcery s otcem pravděpodobně není ovlivňována jeho profesí faráře.

Pro R2 menstruace s otcovým povoláním nesouvisí, jeho povolání ale zasahuje do jejích vrstevnických vztahů, jeho profese je pro ni zdrojem studu.

R2: „Hele v rámci prostředí, ve kterým sme žili, tzn. sudetské maloměsto. To pro mě znamenalo, že sem se k tomu nehlásila, že sem dcera faráře. Styděla sem se za to. Silně. Bylo to tabu téma, který respektovali všichni! Moji spolužáci, který všichni podle mě věděli /smích/ že sem dcera faráře. Ale možná většina z nich netušila, co to znamená. Aaa, jedinej kdo to jako nerespektoval, byla naše komunistická třídní učitelka, která mě nesnášela, aaa.. kvůli tomu, že sem dcera faráře.“ (Ř. 380-385)

V případě R2 se ještě objevila kategorie evangelická výchova.

d) Evangelická výchova

R2: „A to je zajímavý, do toho sem já, do toho sem si řekla že to už nechci [mluví o sexu před první menstruací]. Že v něčem jako ta lvice chceš bejt, v něčem chceš bejt ta první, ale v tomhleto... Ale to je tou výchovou daný, jakoby myslim si

mojí, evangelickou, že... Jako u nás doma nebylo moc pravidel, ale jedno z pravidel bylo, jakoby "nestřídej partnery jako ponožky" /smích/ u nás se neříkalo "zakázané sex před svatbou" to se u nás neříkalo, to vůbec, ale ňák jako se asi říkalo, že je důležitý toho člověka poznat, než se s ním vyspíš, a to si myslím, že sme to ctili tady todleňcto pravidlo, že to pro nás bylo důležitý, že to bylo výš než ta třída, než to okolí, že todleňcto pravidlo bylo jakoby eště výš než jako.. a že tě to vlastně dělalo privilegovaným." (Ř. 301-309)

Evangelická výchova jí dává hodnoty, které jsou pro ni důležitější, než potenciální prestiž mezi vrstevníky.

5.1.3 Evangelická mládež

Všechny tři respondentky se v době dospívání setkaly s prostředím evangelické mládeže. Prostředí evangelické mládeže je vytvářeno cíleně, pomocí různých víkendových mládežnických pobytů, týdenních kurzů pro mládež, seniorátních dnů mládeže a v neposlední řadě ve formě Sjezdu evangelické mládeže. Když jsem se během rozhovorů zeptala na evangelické prostředí, vždy zaznělo, že nabídlo přijetí.

Prostředí evangelické mládeže se začíná objevovat kolem čtrnáctého roku života. R1 se do tohoto kolektivu dostala později, až po přestěhování (cca v šestnácti letech), R2 se s tímto prostředím setkala ve čtrnácti letech a R3 se s touto skupinou setkala také ve čtrnácti letech (a také až po přestěhování).

R1: „No, to pro mě bylo úplně jako úžasný, ta parta v městě C, protože tím, jak sem se přestěhovala, nikoho sem tam neznala, tak to bylo hrozně takový příjemný, že tam byli ty lidi na stejný vlně. A nemusela sem jim vysvětlovat, proč sem se narodila do farářský rodiny, jak to, že táta vůbec může mít děti a takový ty. Prostě neřešily se tyhle věci.“ (Ř. 277-280)

R1: „A je pravda, že holky z tý party vo tom třeba mluvily. A jakoby, s takovým nadhledem a dělaly si z toho srandu „néé, já mám krámy zrovna“, takže to pro mě bylo, že sem viděla, že to nikdo moc nehročí, a že se vo tom normálně může mluvit. Ne, že bych z domova nebo z města B věděla, že se o tom nemá mluvit. To ne. Ale nemluvalo se o tom. A tady sem měla pocit, že kdybych chtěla k tomu něco říct, že jako můžu a nikdo se za to nebude smát.“ (Ř. 287-290)

R1: „No, já nevím.. ty prostředí jaký sem střídala, tak sem věděla, že se o tom můžu vyjadřovat různě. Nebo, mohla sem jakoby všude stejně. Jako, když sem byla v tý evangelický partě, tak sem se mohla víc sdílet, jako „zrovna sem to dostala“, ale třeba, nevím, doma sem to jen tak nenadhodila, nebo nedej bože ve sboru nebo na mládeži, že bych tímhle tím přispěla do diskuze, to fakt ne.“ (Ř. 312-316)

R2: „Ježkovy, no jako, hrozně mě to jakoo překvapilo, že je to takový milý prostředí. Strašně moc jako lidí, přijímací.“ (Ř. 436-437)

R2: „(...) já sem z toho byla úplně nadšená, úplně sem tomu jako nemohla uvěřit, že si s někým takhle jako můžu s někým rozumět a že mě tak jako berou ty lidi. Hele

pro mě to bylo úplně jako vrchol jako přátelství. Jo, pro mě to bylo jako hrozně pozitivní období, si pamatuju, kolem těch čtrnácti.“ (Ř. 441-444)

R2: „Já sem se strašně styděla, prostě do toho cizího prostředí, chápeš? Strašně sem se styděla, ne styděla, bála. Teď tam bylo těch spousta, šedesát lidí, žejo.. ale jo. Milé překvapení. Všichni byli milí a normálně se se mnou bavili a... Ale jako první střet byl hodně pozitivní.“

A: "A co to pro tebe znamenalo v souvislosti s menstruací?"

R2: /Odmlčí se/ „Nic.“ (Ř. 461-468)

R3: „Já se vlastně začala víc pohybovat mezi evangelickou mládeží až po přestěhování, jo?“ (Ř. 383-384)

A: „A měla jsi kamarádky v evangelickém prostředí?“

R3: „No jako spíš v bývalém sboru, hodně i v tom současném, nebo v tom druhým.“

A: „A s těma jsi řešila nějak menstruaci?“

R3: „Hele my jsme, my jsme se o tom asi bavily, ale ne nějak do hloubky.. jenom asi o průběhu, ale že bysme si vo tom nějak víc bavily, to asi ne, hmm, nebylo to nějak častý téma, noo.“ (Ř. 412-416)

R3: "Já jsem si fakt připadala, já jsem byla taková hodně vystrašená, jo? Ale musela sem se nějak překonat a prostě to po tom přestěhování nějak přijmout a dobře mě docela přijali i, já sem začla chodit do jednoho kostela, díky mý sestře, takže sem tam chodila s ní a tam byli všichni takový příjemní, přátelský, otevření. Takže to bylo pro mě takový jako dobrý, jo? Jako že se mi tam začalo líbit, bylo to vřelý prostředí, takže sem pak postupně se seznámila s lidma, začala sem jezdit se ségrou i na ty seniorátní dny." (Ř. 438-444)

Evangelické prostředí nedává explicitní vodítka pro prožívání menstruace. Dívky se s ní vypořádávají individuálně. Oficiální vyjádření ohledně menstruace naše církve nemá, evangelické prostředí ale nabízí společenství, ve kterém dívky mohou svou menstruaci prožívat a sdílet jí.

Všechny tři respondentky mají pozitivní zkušenost se společenstvím evangelických vrstevníků, tato skupina pro ně byla velmi důležitá. Společenství zde bylo jasně vymezené věkem, šlo o mládež, evangelické vrstevníky. Ve všech třech případech zazněly přívlastky jako "úžasný", "lidi na stejný vlně", "milý prostředí", "přijímající", "příjemní", "přátelský". Prostředí evangelické mládeže jim pomohlo, nabídlo jim po přestěhování zázemí, kde to měly rády a cítily se dobře (R1 a R3).

Z hlediska prožívání menstruace záleží nejčastěji na tom, na koho dívky v tomto prostředí narazí. R1 potkala v evangelické mládeži další dívky, které byly otevřené ve sdílení menstruace. R2 se naopak dostala do prostředí, kde toto téma přítomné nebylo. Podle R3 rozhovory na téma menstruace neurčuje prostředí, ale blízkost vztahů. Menstruaci sdílela s nejbližší kamarádkou, která byla z jejího evangelického sboru.

Z rozhovorů je patrné, že evangelické prostředí nabízí společenství. Menstruaci do prostředí věřících žen zasazují ve svém výzkumu *Nicki C. Dunnavantová a Tomi-Ann Robertsová*.¹³⁶ Ty se zaměřily na 340 věřících a nevěřících žen, u kterých je zajímavé jejich přístup a zkušenost ohledně menstruace. Výsledkem tohoto výzkumu bylo, že ortodoxní náboženské prostředí dává jasná pravidla ohledně menstruační nečistoty, tato pravidla jsou však přiznána a jasně vyjádřena. Restrikce týkající se menstruace a menstruujiících žen sice mohou vyvolat jejich negativní vnímání, zároveň je jimi toto téma nějak otevřeno, "ošetřeno", tematizováno, díky čemuž o něm ženy mohou mluvit otevřeněji. Skrze rituály, které musí žena podstoupit, aby se zbavila menstruační nečistoty, se menstruace stává záležitostí celého společenství. Samotné rituály ze své podstaty menstruaci sílu přiznávají (slouží totiž k jejímu omezení). Menstruace se věřících žen týká, zároveň je však omezuje. Na jejich život a život v jejich společenství má nezanedbatelný vliv. To může být velmi silná zkušenost, která jejich vnímání sebe jako žen posiluje. U sekularizovaných žen je však menstruace zahalena, neexistují kolem ní explicitní nařízení, nicméně většinová společnost klade na ženy požadavek, aby menstruaci skrývaly. Dalšími společenskými apely jsou důraz na čistotu ženy (v kontrastu s menstruací, která je chápána jako nečistá), tlak na srovnání se do normy, žena nemá během menstruace vyžadovat žádné speciální zacházení, a už vůbec nemá o menstruaci mluvit. Dámské hygienické pomůcky jsou tu také od toho, aby ženě pomohly menstruaci co nejvíce očistit a skrýt, a tím pádem ženě napomáhaly zase být normální.

V rámci výzkumu vyšlo najevo, že rituály, které jsou v ortodoxním náboženském společenství přítomné, vytváří esenciální ženský prostor. Může to být i prostor odporu, ale ženy spojuje, a díky tomuto prostoru své menstruaci rozumí a identifikují se s ní. Sekularizované ženy nechápou, jak je menstruace může, co se ženské komunity týče, spojovat. Autorky výzkumu se na závěr shodují, že sekularizované ženy by se mohly spojovat do nějakých podpůrných komunit, aby měly prostor, kde si vnímání sebe jako žen mohou uvědomit a sdílet.

5.2 Vrstevnická skupina

¹³⁶ Dunnavantová, Robertsová 2013

Kromě vlivů evangelického prostředí zmiňovaly respondentky i své nevěřící vrstevníky. Ve vztahu k menstruaci byly z vrstevníků nejdůležitější spolužačky. Ty už jsem zmínila v různých kontextech dříve. V tuto chvíli se zaměřuji na vodítka pro prožívání menstruace, která skupina spolužaček nabízí.

R1: „A hlavně, hrozně se člověk odliší vod těch ostatních, kdy všichni to už maj, nevím od jedenácti klidně? A ty ještě pět let potom nic, tak to je potom fakt stres. Strašný srovnávání tam probíhá, si myslím. Mezi těma spolužačkama, nebo, fakt si připadáš divná.“ (Ř. 74-76)

R1: „No, tam sem si uvědomila, že sem jakoby dost pozadu /smích/.“ (Ř. 252)

R2: „Paradoxně je zajímavý, že tak na tý základce se nebavíš se všema, žejo, prostě nějaký lidi sou ti hrozně nepříjemný, ale tohle to byla takovej stmelovací jako prvek, jako, jo? Vo tomhle to sme se jako bavily všechny.“ (Ř. 365-367)

R3: „Já vim, že sme to řešily s holkama už jako před tím, než sem to měla, jako na základce, jo?“ (Ř. 86-87)

Vodítka, která kolektiv spolužaček nabízí, jsou informace, možnost sdílení, stmelení, nebo naopak vyřazení z kolektivu.

5.3 Vliv masmédií a knih

Při rozhovoru s R2 a R3 byl zmíněn vliv běžně dostupných informačních zdrojů, tím mám na mysli televizi, internet a knihy.

R2: „V televizi dávali nějaký , eee, pořady, BBC to možná dělali? Takový jako o dospívání.. A byly, jakože bylo to hrozně dobře natočený, bylo to hrozně zajímavý, takže sem se na to prostě dívala. A bylo to, že prostě měli nějakou holku, kterou pozorovali nějaký časovej úsek, jako vod nějakých 10 třeba do 15, bylo to hrozně dobrý. A pamatuju si, když to poprvý dostala, tak sem čekala jako.. co. A že to řekla mámě, a máma jí řekla, že to je úplně, jakoby že to je krásný, že je ta žena a jestli spolu půjdou do cukrárny. A já sem si úplně říkala "to je hezký" <3 úplně sem z toho měla takovej jako vnitřní takovej hezkej, a že sem si říkala, že, tak si asi neřekneš, jako taky bych to chtěla, ale tak jako si řekneš "to je hezký, že to tak jako někdo má, to je zajímavý", ale už to jako dál nerozebíráš tu myšlenku, tak to si úplně pamatuju, že sem si tohle to.. a pamatuju si, žeee že ta holka řekla, že nechce, že nechce, že jí to přišlo trapný. Ale že ta nabídka vod tý mámy tam taková byla. Ale jinak si fakt nic nepamatuju, takhle.“ (Ř. 538-550)

R3: „Jo, taky mě překvapilo, to sem četla nějakou konverzaci, pod nějakým příspěvkem, někde na internetu, že tam prostě rozebíraly ty holky to, že prostě budou oslavovat první svoji menstruaci /smích/ mě by to nikdy nenapadlo, jo? Zrovna tohle, jo? Že to je jako prostě ten krok do tý dospělosti, že to je ten symbol tý ženskosti, žejo. A tak, tak to sem na to nepomyslela, nějak, v tu dobu, co sem to měla poprvý.“ (Ř. 471-475)

R3: „Já sem vlastně nikdy o takovejch věcech s mámou nechtěla mluvit, jo? Ani o sexu. Prostě k sexu sem si přišla sama, nějakým způsobem. Sem si něco někde přečetla, protože sou různý knížky a takový. Takže tó. To sem vlastně s nima nikdy neřešila takový věci a ze školy žejo prostě se to dítě prostě k tomu dohrabe samo, když chce, žejo, takže, vlastně ani todle sem s ní neřešila, protože se mi fakt nechtělo, jako. Možná bych to řešila víc s těma kamarádkama." (Ř. 333-337)

Dvě ze tří respondentek se tedy v médiích setkaly s pozitivním vykreslením první menstruace.

6. Shrnutí výsledků

Výzkum, který v této práci představuji, má pomoci odpovědět na cíl práce, který má dát nahlédnout pomáhajícím profesím na význam menstruace a zjistit, jaká vodítka pro žití této ženské zkušenosti dává evangelické prostředí. Dojít k tomuto cíli mi napomáhaly výzkumné otázky. Výsledky, ke kterým jsem díky rozhovorům došla, se vztahují k těmto výzkumným otázkám:

1. *Jaké vzpomínky se u mladých evangelických žen váží k období první menstruace?*

2. *Jakou informaci toto období přineslo pro jejich vztah k sobě, k druhým a ke světu/Bohu?*

3. *Jaká explicitní a implicitní vodítka pro prožívání menstruace nabízelo prostředí evangelické rodiny a sboru a širší společenské prostředí?*

Výzkum tvořily tři polostrukturované rozhovory s mladými evangelickými ženami. Jejich věk se pohyboval mezi 25-30 lety. Všechny jsou dcerami farářů. Technika otevřeného kódování, kterou jsem zvolila k analýze rozhovorů, mi pomohla v rozhovorech nalézt jednotlivé kategorie, díky kterým mohu odpovědět na výzkumné otázky.

Shrnuji zde všechny kategorie, bez ohledu na to, zda se objevily u všech tří respondentek. Při jejich interpretaci je přirozeně potřeba brát v potaz kontext.

1. Jaké vzpomínky se váží k období první menstruace.

Vzpomínky respondentek nelze generalizovat, vzpomínky se odvíjí od individuální životní zkušenosti a socio-ekonomické situace. Období první menstruace si však všechny pamatovaly, dvě z nich velmi konkrétně. R2 a R3 si pamatovaly přesně ten den, kdy první menstruace přišla. R1 si nepamatovala konkrétní den, ale pamatovala si komplikace, které byly s příchodem první menstruace spojené. Událost první menstruace se odehrávala jak v prostředí vrstevnické skupiny (mezi spolužačkami), tak v rodině (hlavně s matkou). Příprava na tuto událost také probíhala v těchto dvou prostředích. Bylo zajímavé, že respondentky termín připravenost zaměňovaly za informovanost a mluvily o tom, kdo jim sdělil ohledně menstruace jaké informace.

2. Jakou informaci toto období přineslo pro jejich vztah k sobě, k druhým a ke světu/Bohu?

Menstruace ve vztahu k sobě přinesla respondentkám zkušenost bolesti. Jednotlivé kontexty však ukazují, že tato kategorie není vnímaná

všemi stejně. U R1 je překrytá vděkem za to, že její tělo už funguje přirozeně. R2 vnímá bolest jako přirozenost, která souvisí s tím, že je žena. U R3 je bolest nepříjemností. S prožitkem bolesti úzce souvisí hormonální antikoncepce, kterou užívaly nějaké období všechny respondentky. S menstruačním cyklem přichází možnost těhotenství, tuto možnost zmínila R1 a R3. V případě R2 je čas menstruace obdobím, kdy jí není dobře ve svém těle a stydí se za něj. R3 má menstruaci spojenou především s užíváním vložek. R1 pociťuje vděk za to, že je zdravá; ukazatelem zdravého fungování těla je pro ni menstruace.

Každá z respondentek dodržovala nějakým způsobem menstruační etiketu. Např. sdílení menstruace probíhalo převážně s dalšími ženami nebo dívkami. V souvislosti s příchodem menstruace zažily všechny tři respondentky nějakou formu sexuální výchovy na základní škole.

Ve svém vztahu ke světu si respondentky v souvislosti s menstruací uvědomují změnu své role ve společnosti – ukončení dětství a přechod do ženského světa.

3. Jaká explicitní a implicitní vodítka pro prožívání menstruace nabízelo prostředí evangelické rodiny a sboru a širší společenské prostředí?

Z evangelického prostředí vyplynula pro prožívání menstruace následující vodítka. Respondentky zmínily *Bibli*, v souvislosti s ní všechny uvedly menstruační nečistotu. Dále se v rozhovorech objevuje postava matky. Dalším důležitým prvkem, který evangelické prostředí nabízí, je společenství vrstevníků. Z výpovědí respondentek vyplynulo, že ČCE jakožto instituce se k menstruaci nevyjadřuje, na otázku, zda by měla, se respondentky vyjadřovaly různě, spíše odmítavě. Na otce, jakožto evangelického faráře jsem se v rozhovorech explicitně zeptala. Respondentky nevnímaly mezi profesí otce a svou menstruací spojitost. Další vodítka nabízelo prostředí kamarádek mimo církve a také masmédia.

7. Diskuze

V této části se pokusím o kritické zhodnocení výzkumných výsledků. Při tomto hodnocení budu brát v potaz své předporozumění, se kterým jsem do zkoumaného pole vstupovala, zjištění, která vyplynula ze studia literatury (tedy teoretická), a zároveň zvolenou metodologii a její výsledky.

Ve chvíli, kdy jsem se začala této diplomové práci věnovat, jsem téma menstruace neměla úplně ukotvené. Díky několikrát zmiňované *Mirandě Grayové* byl můj osobní vztah k menstruaci pozitivní a věděla jsem, že se menstruaci chci věnovat, nevěděla jsem ale přesně jak. Na začátku této práce mi chybělo celkové porozumění menstruaci jako fenoménu, v celé její šíři. Měla jsem pocit, že evangelické prostředí neumožňuje pozitivní vnímání a prožívání menstruace v každodenním životě věřící ženy. Pro mě byla menstruace především projevem těla, takže cesta k přijetí menstruace byla zároveň cestou k přijetí vlastní tělesnosti. Mezi mým pozitivní přístupem a přístupem, který nabízela evangelická věrouka zela propast: měla jsem pocit, že menstruace není v evangelickém prostředí tematizovaná. Hledala jsem tedy cestu, jak propojit své subjektivní vnímání s praxí církve, hledala jsem, o co se jako žena mohu v evangelickém prostředí opřít. Nespatovala jsem žádná explicitně vyjádřená vodítka. To bylo dané tím, že hlavní zmínka o menstruaci v *Bibli* je v knize *Leviticus*, kde má podobu striktních příkazů týkajících se toho, jak se vypořádat s menstruační nečistotou.

Potřebovala jsem ve vztahu k menstruaci získat teoretické znalosti (z oblasti antropologie a biologie), které mi ukázaly, že fenomén se dá vnímat komplexněji. Díky nim jsem nabyla přesvědčení, že se jedná o svébytné vědecké téma. Způsoby odborné tematizace menstruaci v mých očích legitimizovaly, což mi umožnilo vůbec formulovat téma této práce: Menstruace v evangelickém prostředí, jejímž cílem je pomoci nahlédnout pomáhajícím profesím na význam menstruace a zjistit, jaká vodítka pro žití ženské zkušenosti evangelické prostředí dává.

Na základě tohoto cíle jsem se rozhodla pro polostrukturované interview. Hlavní pozitivum jsem spatovala v osobním kontaktu s respondentkami. Ty jsem si vybrala tak, aby mi byly co nejvíce podobné. Tento homogenní vzorek představuje zároveň i jeden z limitujících faktorů této práce. Dalším limitem je osobní vazba s respondentkami a podobná životní zkušenost, které zapříčinily nadměrné porozumění beze slov. Sdílené milieu mi neumožňovalo badatelskou reflexi a kritický odstup.

Kvůli tomu, že jsem vnímala nedostatečnou tematizaci menstruace, jsem zvolila až "aktivistický přístup", který mohl vést k tomu, že jsem v určitých momentech přikládala menstruaci přílišný význam. Jedním z těchto momentů může být otázka na souvislost povolání otce faráře a menstruaci respondentek, na kterou všechny odpověděly negativně, ve smyslu, že žádnou souvislost nevidí.

Díky tomu jsem k jejich výpovědím přistupovala výběrově, a jejich implicitní zmínky ohledně menstruace jsem pojímala jako explicitní materiál.

Další část výzkumu, která se týkala menstruace v evangelickém prostředí, jsem považovala za klíčovou. Předpokládala jsem, že evangelické prostředí dívkám nenabízí prostor pro prožívání a sdílení menstruace. Nicméně výzkum ukázal, že evangelické prostředí nabídlo všem respondentkám v bouřlivém období puberty významnou oporu spočívající ve skupině evangelických vrstevníků. Zároveň se však ukázalo, že biblického pojetí menstruace jakožto nečistoty jsou si všechny dívky dobře vědomy. A dvě přímo vyjádřily rozčarování nad tímto odmítavým, či přímo vylučujícím důrazem.

Na základě této práce jsem dospěla k názoru, že odpovědí na zjištěné problémy je nová perspektiva při čtení *Leviticu*. Mám na mysli přestat bagatelizovat či přehlížet problematiku pasáže *Bible*, jmenovitě *Leviticu*, a naopak se k nim přihlásit a tím je detabuizovat. Poukážeme-li v této souvislosti na historický kontext těchto pasáží, může se v očích žen stát tato kniha lépe pochopitelnou.

Kvůli vlastní zkušenosti a její následující reflexi ještě doporučuji kazatelům věnovat více pozornosti biblickým ženám, které se tak mohou snáze stát identifikačními vzory.

Elizabeth Achtemeierová ještě k důležitosti *Bible* přidává i důležitost kazatele, či kazatelky, kteří příběhy a obrazy, jež *Bible* nabízí, předávají posluchačům.¹³⁷ Je potřeba mít na zřeteli, jakou moc mají nebo můžou mít kazatelova slova. Evangelická víra, která se opírá o příběhy a svědectví Bible, vychází do jisté míry z toho, jak nám tyto příběhy a svědectví byly předány skrze postavu faráře či farářky.

Jedna z respondentek také zmínila problém nedostatečné percepce těla v ČCE, což souzní s mým počátečním předporozuměním. Na základě tohoto zjištění bych ráda podpořila pracovníky s mládeží, aby se nebáli téma těla v Bibli neustále otevírat.

„Feministické teoložky začaly hledat způsoby, jak realitu vnímat a žít celostně. S překvapením zjišťují, že hierarchický dualismus pronikal do křesťanství hlavně z novoplatonské filozofie. Židovská tradice obsahuje

¹³⁷ Achtemeier In Vokoun 2010, s. 166-167.

určité cenné prvky, které směřují k nově jednotící antropologické vizi. V čem spočívá? Ženy chtějí žít plně s tělem a duší, tj. nepodceňovat ani naši fysis, fyzickou stránku, ani duši, naši vztahovou síť. Orientovat se v životě na to, co vposledu dává životu smysl: na vztahy: na přátelství, lásku, opravdové soucítění..."¹³⁸

V reinterpretaci *Starého zákona* se mohou pomáhající nechat inspirovat postojem *Milana Balabána*:

*„Dnes už nejsme s to jednostrannou mužskost Hospodinova obrazu ze sakrálního obrazu Starého zákona odstranit. Můžeme však cestou citlivé interpretace starozákonních textů a pozorného naslouchání opomíjené mnohvrstevnatosti jejich důrazů poukazovat (přestože po dlouhou dobu to nebylo pociťováno jako problematické) i na to ženské v Hospodinu. V tomto smyslu můžeme říci zdánlivě paradoxně, že Bůh Bible je TA OTEC i TEN MATKA.“*¹³⁹

Církev vytváří společenství nejen věřících myslí, ale i těl, která mohou menstruuovat. Je tedy výzvou pro ty, kdo toto společenství vytvářejí, menstruaci do tohoto společenství vřadit.

Na závěr si dovolím uvést ještě jednu ryze praktickou radu pro pracovníky s (nejen evangelickou) mládeží. Mějte prosím při akcích pro mládež, které jsou často outdoorové, na paměti, že i během nich mohou dívky menstruuovat.

¹³⁸ Opočenská 2002.

¹³⁹ Balabán 1997, s. 46.

Závěr

Tato práce se zabývala fenoménem menstruace, který jsem sledovala v evangelickém prostředí. Cílem práce bylo pomoci nahlédnout pomáhajícím profesím na význam menstruace a zjistit, jaká vodítka pro žití ženské zkušenosti evangelické prostředí dává. Abych tento cíl mohla naplnit, zvolila jsem jako výzkumnou metodu kvalitativní přístup a jeho techniku polostrukturovaných rozhovorů. Tyto rozhovory jsem vedla se třemi mladými evangelickými ženami ve věku 25-30 let. Konkrétní otázky byly sestavovány tak, aby odpověděly na tři výzkumné otázky. První se ptala na vzpomínky okolo první menstruace. Další zjišťovala, jakou informaci přineslo toto období pro jejich vztah k sobě, k druhým a ke světu. Poslední výzkumná otázka se zabývala explicitními a implicitními vodítky, která nabízí pro prožívání menstruace evangelické prostředí a širší společenské prostředí.

Na tyto otázky jsem odpovídala pomocí kategorií, které vzešly z otevřeného kódování. Je potřeba si uvědomit, že událost první menstruace se odehrává na hranici mezi rodinným prostředím a vrstevnickou skupinou, v mém výzkumu tvořenou kolektivem spolužaček. V přístupu k menstruaci je potřeba vždy zohlednit kontext konkrétní dívky. Menstruace není jen biologickým procesem, který se odehrává v dospívajícím těle, ale nese v sobě významy, které jí dává naše společnost. V západní společnosti menstruační tabu vystřídala menstruační etiketa. Menstruace je tak vnímaná jako individuální záležitost.

V českobratrské církvi evangelické, jež klade důraz na společenství a sama je vytváří, je však menstruace také vnímána jako soukromá záležitost každé ženy.

Na základě výzkumu se domnívám, že je potřeba vřadit menstruaci do tohoto společenství. Faráři a další pracovníci pomáhajících profesí by měli přistupovat k lidem v jejich celistvosti, ve které je zahrnuté i tělo a jeho přirozené projevy. Je potřeba brát v potaz, že diskurz okolo menstruace ovlivňuje to, jak žena vnímá fyziologické projevy svého těla.

Seznam literatury

Primární zdroje

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., (1. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost 2001
Tři výzkumné interview, přepis je k dispozici v přílohách.

Sekundární zdroje

- BALABÁN, Milan, Bojovníci a trpitelé, Heršpice: EMAN 1994
BALABÁN, Milan, Víra – nebo osud, Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1993
BAŠTECKÁ, Bohumila (ed.), Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie, Praha: Portál 2009
BIČ Miloš, Výklady ke Starému zákonu: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. 1. Praha: Kalich 1991
BOURDIEU, Pierre, Nadvláda mužů, Praha: Nakladatelství Karolinum 2000
BOWIE, Fiona, Antropologie náboženství, Praha: Portál 2008
CANDIGLIOTA, Zuzana, KOTKOVÁ, Anna (ed.), Tělo v rukou společnosti, Praha: Gender Studies 2011
ČAPEK, Jan, Nosné prvky evangelické tradice v současnosti, In: Kostnické jiskry 9, 1-2, Evangelický týdeník: Kostnické jiskry 2006
ČERNÁ, Kateřina, Bejt pánem svého těla (První menstruace v kontextu dospívání), Praha 2007, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií
ERIKSEN, Thomas H., Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál, Praha: Portál 2008
FERIN, Michel, JEWELEWICZ Raphael, WARREN Michelle, Menstruační cyklus, Vyd. 1. čes, Praha: Grada Publishing 1997
FILIPI, Pavel, Co zbylo z reformačního pojetí církve, In: Církev, Knižnice SPEKu sv.4, Heršpice: Eman 1999
GARG, Suneela, SHARMA, Nandini, SAHAY Ragini, Socio-cultural aspects of menstruation in an urban slum in Delhi, India, Reproductive Health Matters, 9, no. 17, Amsterdam: Elsevier 2001
GRAVELLE, Karen, GRAVELLE, Jennifer, Já jsem to dostala! Praha: Metafora 2004
GRAY, Miranda, Rudý měsíc: jak chápat a používat tvůrčí, sexuální a spirituální dary menstruačního cyklu, Praha: DharmaGaia 2011
GRUBER, Jiří, Pojď a přesvědč se. Praha: Českobratrská církev evangelická 2007. Knižnice studijních textů Českobratrské církve evangelické

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ Helena, Psychologický slovník, Praha: Portál 2000

HENDL, Jan, Kvalitativní výzkum, Praha: Portál 2005

JANEBA, Miroslav, Církev, jak já ji vidím, In: Církev, Knižnice SPEKu sv.4, Heršpice: Eman 1999

KAUDER NALEBUFF, Rachel, Moje malá červená knížka, Praha: Nakladatelství Rybka Publishers 2009

KNIHA Michal aj., Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy. Brno: CPress 2014

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka, Obrazy ženství v náboženských kulturách, Praha: Paseka 2008

LAUDER, Silvie, Dny rudé labutě: Proč je tak těžké mluvit o tom, jak menstruace ovlivňuje situaci zaměstnaných žen. In: Respekt 2016, 27

LEE, Janet, A Kotex and a Smile. Mothers and Daughters at Menarche, Journal of Family Issues, 29 no. 10, Thousand Oaks CA: SAGE Publications 2008

LISOWSKY, Gerhard, Konkordanz Zum Hebräischen Alten Testament, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1958

LUKÁŠOVÁ, Věra, SCHILLEROVÁ, Hana, Ženy z fary, Praha: Kalich 2006

MACHOVÁ, Jitka, Biologie člověka pro učitele, Praha: Karolinum 2002

MACHEK, Václav, Etymologický slovník jazyka českého. 2., opr. a dopln. vyd, Praha: Academia 1968

MIOVSKÝ, Michal, Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu, Praha: Grada Publishing 2006

PÍPAL, Blahoslav, Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu, Praha: Kalich 2006

PLHÁKOVÁ, Alena, Učebnice obecné psychologie, Praha: Nakladatelství Academia 2004

QUALLS-CORBETT, Nancy, Posvátná prostitutka: věčný aspekt ženství, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka 2004

RANZETTI, Claire M., Ženy, muži a společnost, Praha: Nakladatelství Karolinum 2003

REICHEL, Jiří, Kapitoly metodologie sociálních výzkumů, Praha: Grada Publishing 2009

SHREEVE, Caroline, Obtížné dny, Praha: Maxdorf 1998

SLEPIČKOVÁ Lenka, ŠLESINGEROVÁ Eva, ŠMÍDOVÁ Iva, Biomoc a reprodukční biomedicína: konceptuální inspirace pro český kontext In: Sociologický časopis, 48 no. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR 2012

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ Klára, Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál 2007

TRUSINA Jan, Dědečkovo vzpomínání, Třebíč 2011

VAN GENNEP, Arnold, Přechodové rituály: systematické studium rituálů, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1997
VIGNEROVÁ, Jana, 6. celostátní antropologický výzkum dětí a mládeže 2001. Česká republika: souhrnné výsledky, Praha: SZÚ 2006
VOKOUN, Jaroslav, Naslouchat teoložkám, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2010
VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK Ivan, Aplikovaná sociální psychologie. 1, Praha: Portál 1998
VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK Ivan, Sociální psychologie. 2., přeprac. a rozš. vyd, Praha: Grada 2008
ZIKMUND Martin T., Hledání evangelické a katolické identity a jejich vzájemného vztahu, In: Evangelická identita, Knižnice SPEKu sv.14, Benešov: Eman 2008
ŽENATÝ, Daniel, Odvaha být farářem, In: Odvaha, Knižnice SPEKu sv.12, Benešov: Eman 2007

Elektronické zdroje

BALABÁN, Milan, Žena ve Starém zákoně [online]. 1997, (21. 7. 2016). URL:https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124783/2_Religio_5-1997-1_6.pdf?sequence=1
Co děláme [online]. (cit 1. 7. 2016). URL: <http://www.e-cirkev.cz/rubrika/504-CO-DELAME/index.htm>
DUNNAVANT, Nicki C., ROBERTS Tomi-Ann, Restriction and Renewal, Pollution and Power, Constraint and Community: The Paradoxes of Religious Women's Experiences of Menstruation. Sex Roles [online]. 2013 (cit. 28. 3. 2016). URL: <http://link.springer.com/10.1007/s11199-012-0132-8>
ENGLAND, Paula, Genderová revoluce. Nerovnoměrná a zastavená, In: Gender, rovné příležitosti, výzkum [online]. 2011, (cit. 23. 7. 2016). URL: http://www.genderonline.cz/uploads/80b20ece12cfabc6c1ab6618def96e164b25549f_genderova-revoluce.pdf
FABIÁNOVÁ, Diana, The menstruation taboo, In: Youtube [online]. 16. 8. 2013 (cit. 6. 6. 2016). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jH1sh7aU-mk>
FABIÁNOVÁ, Diana, Můj soukromý měsíc [Moon Inside You] [film], Slovensko, Francie, Španělsko, 2009
FEIGL-PROCHÁZKOVÁ, Krista, Dějiny psané krví - Tabu, trauma a kult menstruace [online]. 9. 3. 2004 (cit. 8. 7. 2016) URL:

<http://www.feminismus.cz/cz/clanky/dejiny-psane-krvi-tabu-trauma-a-kult-menstruace>

GRUBER, Jiří, Pozvání na cestu. Co může evangelická církev nabídnout těm, kteří jí znají i neznají [online]. 18. 3. 2006 (cit. 1. 7. 2016). URL: http://www.e-cirkev.cz/data/att/TISK_18_03_Zasady_CCE_priloha.pdf

HAVLÍČKOVÁ, Drahomíra, Farářka a její hranice, farář a jeho hranice [online]. 2014 (cit. 4. 7. 2016). URL: https://www.evangnet.cz/files/1567-fararska_pisemka_drahomira_havlickova.pdf

JARKOVSKÁ, Lucie, Feminismus a sexuální výchova. In: Gender, rovné příležitosti, výzkum [online]. 2006 (cit. 8. 7. 2016). URL: http://www.genderonline.cz/uploads/4b87a2037ca275b664bd2bfc58b2a68ae2533e1a_feminismus-a-sexualni-vychova.pdf

JOHNSTON-ROBLEDO, Ingrid, CHRISLER Joan C., The Menstrual Mark: Menstruation as Social Stigma. Sex Roles [online]. 2013, (cit. 28. 3. 2016). URL: <http://link.springer.com/10.1007/s11199-011-0052-z>

KLINECKÝ, Pavel, Katechismus pro děti i dospělé. 3. vydání [online]. 2000 (cit. 10. 7. 2016), URL: <http://www.e-cirkev.cz/data/att/Katechismus%20pro%20d%C4%9Bti%20i%20pro%20dosp%C4%9BI%C3%A9%20-%20Klineck%C3%BD.pdf>

Konfirmace [online]. (cit. 1. 7. 2016). URL: <http://www.e-cirkev.cz/clanek/1846-Konfirmace/index.htm>

KRAMULOVÁ, Daniela, Stěhujeme se. Co na to děti? In: Děti a my [online]. 4. 11. 2008 (cit. 2. 7. 2016). URL: <http://www.rodina.cz/clanek6695.htm>.

Katolík nebo evangelík? [online]. (cit. 1. 7. 2016). URL: <https://brno1.evangnet.cz/node/337>

Lidé ČCE [online]. (cit. 1. 7. 2016). URL: <http://www.e-cirkev.cz/rubrika/628-Spolecenstvi/index.htm>

MALINA, Jaroslav, Antropologický slovník [online]. 2009 (cit. 13. 7. 2016). URL: <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>

MACEK, Ondřej, Českobratrská církev evangelická... průvodce čili baedeker [online]. 2008 (cit. 2. 7. 2016). URL: http://www.evangnet.cz/files/831-cce_pruvodce_cili_baedeker.pdf

OPOČENSKÁ, Jana, Co je a co chce feministická teologie [online]. 23. 7. 2002 (cit. 23. 7. 2016). URL: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/co-je-a-co-chce-feministicka-teologie>

RADIMSKÁ, Radka, Mateřství, otcovství a moc. In: Gender, rovné příležitosti, výzkum [online]. 2002 (cit. 23. 7. 2016). URL: http://www.genderonline.cz/uploads/62bc55a798272cd0a0524f1555f45e01713be30b_rocnik03-4-2002.pdf

RADIMSKÁ, Radka, Nová moc matek a stará moc otců. In: Gender, rovné příležitosti, výzkum [online]. 2004 (cit. 27. 7. 2016). URL: http://www.genderonline.cz/uploads/687b6aaceadfac840d24602acd0d18528c91bb8_rocnik05-1-2004.pdf

Sborům a kazatelským stanicím Českobratrské církve evangelické [online]. 20. 12. 2011 (cit 28. 7. 2016). URL: http://www.e-cirkev.cz/data/att/SR_reflexe_scitani_lidu.pdf

Struktura církve [online]. (cit. 1. 7. 2016). URL: <http://www.e-cirkev.cz/clanek/1772-Struktura-cirkve/index.htm>

ŠEVÍTOVÁ, Lenka. ŽENY A ZDRAVÍ: Předmenstruační syndrom, menstruace a menopauza jako sociální konstrukty v moderní západní společnosti. In: Gender, rovné příležitosti, výzkum [online]. 2002 (cit. 23. 7. 2016) URL: http://www.genderonlinecz/uploads/70bbc34719e5b8667dd7ae0557a7f187156bc6f4_rocnik05-4-2004.pdf

Základní dokument Českobratrské církve evangelické [online]. 21. 3. 2012 (cit. 2. 7. 2017). URL: <http://www.e-cirkev.cz/clanek/53-Zakladni-dokument/index.htm>

Přílohy

Příloha 1 Oslovující e-mail

Ahoj (jméno),

/jak už jsme se bavily/, obracím se na Tebe s informacemi ohledně Tvé účasti ve výzkumu /prosbou o účast v kvalitativním výzkumu/, který je základem mojí diplomové práce.

Tématem této práce je menstruace v našem evangelickém prostředí. Ráda bych si poslechla Tvoje vyprávění o první menstruaci. Zajímá mě budou Tvoje vzpomínky na první menstruaci, jak jsi všechny ty změny, které menstruace přinesla, vnímala Ty a Tvoje okolí a taky se budu ptát na prostředí, které Tě tehdy obklopovalo. Mám na mysli rodinu, školu a evangelické prostředí.

Nebudu Tvoje vyprávění nějak posuzovat, chci jen zjistit, jaká je Tvoje zkušenost, vnímání a prožívání období, ve kterém jsi poprvé začala menstruuovat.

Rozhovor budu nahrávat na diktafon a později ho budu přepisovat a následně analyzovat. Účast v tomto výzkumu je anonymní. /Pokud bys byla ochotná účastnit se tohoto výzkumu, budu velmi ráda a záhy bych Ti poslala informovaný souhlas, ve kterém najdeš podrobné informace ohledně podmínek, průběhu a cíle rozhovoru. A taky právo na to neodpovídat na konkrétní otázky, nebo odmítnout celý rozhovor. Tvé účasti ve výzkumu/ Více informací je v informovaném souhlasu, který příkládám.

Pokud máš jakékoliv dotazy, určitě mi napiš na tento mail, do zpráv na facebooku, nebo volej. Moje tel. číslo je 739 059 318.

Díky za Tvůj čas, měj se moc hezky, ahoj Anna Zikmund (Trusinová).

Příloha 2 Poučený souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS S VYUŽITÍM VÝZKUMNÉHO ROZHOVORU

zaznamenaného pro účely výzkumného projektu diplomové práce

MENSTRUACE V ČESKÉM EVANGELICKÉM PROSTŘEDÍ

Výzkum probíhá pro účely zpracování diplomové práce vedené na Evangelické teologické fakultě Karlovy Univerzity. Diplomová práce je psána na oboru Diakonika Bc. Annou Zikmund. Vedoucí diplomové práce je PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D.

Tento informovaný souhlas se skládá z Informační části, kde je popis výzkumného záměru a podmínky účasti a Souhlasného prohlášení. Což je místo pro udělení informovaného souhlasu v případě účasti.

1. Informační list

Zaměření a účel výzkumu: Výzkum se zaměřuje na téma menstruace v českém evangelickém prostředí. Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak vnímají evangelické mladé ženy svou první menstruaci a jaká vodítka pro žití této ženské zkušenosti poskytuje evangelické prostředí.

Způsob provedení výzkumu: Výzkum budu provádět pomocí polo-strukturovaného rozhovoru. Během tohoto rozhovoru mě budou zajímat Tvoje vzpomínky na první menstruaci, změny, které se během tohoto období děly a tvoje interakce s prostředím, které Tě tehdy obklopovalo. Rozhovoru bude předcházet krátký dotazník, v němž zjišťuji základní údaje.

Důvod výběru účastníka výzkumu: Zajímá mě vyprávění mladých evangelických žen, které jsou dcerami farářů a jsou podobně staré jako já (cca 25 – 32let).

Dobrovolná účast a možnost ukončení účasti: Účast ve výzkumu je dobrovolná. Pokud se rozhodneš, že se ho nechceš účastnit, budu to respektovat a nebudu na Tebe nijak naléhat. Pokud se rozhodneš výzkumu účastnit, pak je důležité, abys věděla, že Tvým právem je neodpovědět na jakoukoliv otázku, nebo rozhovor kdykoliv ukončit. Z výzkumu můžeš odstoupit i po ukončení rozhovoru, pokud se rozmyslíš a nebudeš chtít, aby jeho výsledky byly zveřejněny. Je v pořádku jakékoliv Tvé rozhodnutí, aniž by Tě nějak ohrozilo. Ve chvíli, kdy se rozhodneš z výzkumu odstoupit, smažu všechny materiály, které se vztahovaly k Tvé osobě.

Způsob provedení rozhovorů: Pro samotný rozhovor zvolíme takové prostředí, abychom se obě cítily příjemně a bezpečně a rozhovor nebyl ničím rušený. Může

proběhnout u mě doma, nebo u Tebe. Můžeme se potkat i v nějakém veřejném prostoru (např. kavárna, apod.) Jde o to, aby nám prostředí nezablokovalo téma samotného rozhovoru.

Délka výzkumu: Výzkum chci provést během měsíce dubna a května 2016.

Diskrétnost výzkumu a publikování výsledků: Tvá účast ve výzkumu bude anonymní. Když se rozhodneš, že se chceš výzkumu účastnit, poprosím Tě, aby sis vybrala pseudonym, pod kterým budeš v mém výzkumu vystupovat. Další fází bude nahrávka samotného rozhovoru a jeho doslovný přepis. V tomto přepisu už budeš vystupovat anonymně, pod vybraným pseudonymem. S přepisem rozhovoru bude dále pracovat tak, že budu hledat významové kategorie a vzorce významů. Tyto přepisy rozhovorů a jejich zpracování budou v příloze diplomové práce – v její tištěné verzi, která bude mít dva výtisky. Jeden tento výtisk bude uložen v knihovně Evangelické teologické fakulty a druhý výtisk bude uložen v centrálním archívu UK. Diplomová práce bude mít ještě elektronickou verzi. Tato verze bude přístupná v Repozitáři závěrečných prací UK (elektronická databáze přístupná veřejnosti). Přílohy (s přepisem rozhovorů a hledáním významových kategorií) už v internetové podobě diplomové práce nebudou přístupné, pokud si nebudeš přát opak.

Důležité je, abys věděla, že v kterékoli fázi zpracování dat a předkládání výsledků máš možnost mě požádat o nahlédnutí či autorizaci. Výslednou podobu diplomové práce Ti zašlu v elektronické podobě. Nahraný materiál smažu po odevzdání a obhájení diplomové práce.

Pokud máš jakékoliv dotazy/ připomínky, prosím obrať se přímo na mě, nebo na vedoucí mé práce.

Kontakty:

Zpracovatelka diplomní práce: Bc. Anna Zikmund

Telefon: +420 739 059 318

Email: anna.trusinova@seznam.cz

Vedoucí diplomní práce: PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D.

Telefon: +420 221 988 622

Email: bastecka@etf.cuni.cz

Kancelář: č. dv. 219, 2. poschodí, Černá 9, 115 55 Praha 1

Konzultační hodiny: středa 10:15 - 12:00

2. Souhlasné prohlášení (platí pouze s výše uvedeným Informačním listem)

Souhlasím s tím, že poskytnu Anně Zikmund rozhovor pro účely výzkumného projektu, který je popsán výše. Prohlašuji, že jsem si přečetla informační list a dostala jsem prostor na dotazy. Nebyla jsem k rozhovoru donucena a rozhodla jsem se podle své svobodné vůle. Obdržela jsem kopii tohoto souhlasného prohlášení a informačního listu.

Podpis respondentky

.....

Zavazuji se splnit výše uvedené podmínky výzkumného rozhovoru. Prohlašuji, že účastnice rozhovoru si mohla přečíst informační list a já jsem jí dala prostor pro dotazy a ujistila jsem se, že všemu rozumí. Potvrzují, že respondentka nebyla k rozhovoru donucena a že se rozhodla podle své svobodné vůle. Kopie tohoto souhlasného prohlášení a informačního listu účastnice rozhovoru obdržela.

Podpis výzkumnice

.....

V....., dne.....

Příloha 3 Úvodní dotazník

ÚVODNÍ DOTAZNÍK:

Věk nyní:

Stav:

Věk první menstruace:

Sourozenci (ve věku první menstruace vyprávějící):

Společenská vrstva rodiny (ve věku první menstruace vyprávějící):

Prostředí (ve věku první menstruace vyprávějící):

Město / Vesnice / jiné

Církevní / alternativní / běžná škola / jiné

Stěhovali jste se v té době / kolem tohoto období?

Tři první nápady, když se řekne slovo „menstruace“:

Příloha 4 Otázky pro rozhovor

ÚVODNÍ OTEVÍRACÍ OTÁZKA:

Napadly tě tyhle tři věci, jak jim rozumíš? Můžeš mi je nějak vysvětlit, nebo přiblížit?

Vzpomeneš si na svou první menstruaci? Jak, kde a kdy jsi začala menstruovat? Co tě napadlo, když jsi zjistila, že menstruuješ? Komu jsi to řekla jako prvnímu? Jak dál probíhal ten den?

Byla jsi nějak připravovaná na to, že budeš menstruovat? (Jak? Mluvila jsi s někým o tom? S kým?)

A jak jsi to vnímala, že už menstruuješ? Co sis kolem toho myslela?

Jakou jsi vlastně měla menstruaci?

Co jsi dělala, když jsi menstruovala? Co dělalo tvoje okolí, když jsi menstruovala?

Dělo se /Bylo to pro tebe a pro tvé okolí něco jinak než jindy?

Změnila ses ty sama v té době? (A změnilo se nějak tvoje tělo?)

Při slově „menstruace“ tě napadalo TOHLE A TOHLE. Co to pro tebe vlastně znamená?

Věděla jsi od počátku, že když menstruuješ, že to znamená, že můžeš otěhotnět? (A věděla jsi, jak to souvisí s ovulací? A jak s tím souvisejí muži?)

V jakých prostředích ses pohybovala v době, kdy jsi začala menstruovat?

Co pro tebe znamenala základní škola? Co znamenala v souvislosti s menstruací?

Byla jsi dcerou faráře. Co to pro tebe znamenalo? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací?

Pohybovala ses v prostředí evangelické mládeže? Co to pro tebe znamenalo? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací? - Měla jsi kamarádky z evangelického prostředí? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací?

Změnila se nějak tato prostředí – např. v souvislosti se stěhováním? Co to pro tebe znamenalo? Co to znamenalo v souvislosti s menstruací?

Co jsi kdy a od koho slyšela v souvislosti s menstruací a jak to na tebe působilo? (TADY JSME ŘÍKALY, ŽE JE TO HODNĚ ŠIROKÉ. ALE TA OTÁZKA MI PŘIPADÁ MOC DOBRÁ. – TAKŽE – KDYBY VYPRÁVĚJÍCÍ ZAREAGOVALA „TOHO JE“ – VY MŮŽETE ŘÍCT „TAK MI ŘEKNI ASPOŇ NĚCO – TŘEBA CO TĚ NAPADNE JAKO PRVNÍ.“)

Jak se menstruaci říkalo u vás doma a jak jste o ní mluvily s kamarádkami? Bavila ses o menstruaci někdy i s kluky?

Pamatuješ si, jak se o menstruaci bavili či vyjadřovali lidé z evangelické církve (včetně autorit)?

Máš dojem, že se evangelická církev nějak – písemně nebo mluveným slovem – vyjadřuje k menstruaci? A měla by se vyjadřovat? - A co Bible na toto téma?

Můžu se tě zeptat, proč jsi souhlasila s rozhovorem?

A hodnotíš svoji první menstruaci takhle zpětně spíše negativně nebo pozitivně?

A kdybych něčemu nerozuměla, může se na tebe ještě obrátit a doptat se?